

پښتو لسم ټولکۍ

پښتو - لسم ټولکۍ

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دی	دا وطن افغانستان دی
هر بچی یې قهرمان دی	کور د سولې کور د توري
د بلوڅو د ازبکو	دا وطن د ټولوکور دی
د ترکمنو د تاجکو	د پښتون او هزاره وو
پامیریان، نورستانیان	ورسره عرب، گوجردی
هم ايماق، هم پشه يان	براهوي دي، قزلباش دي
لکه لمړ پرشنه آسمان	دا هيواډ به تل حليري
لکه زړه وي جاویدان	په سينه کې د آسيا به
وايو الله اکبر وايو الله اکبر	نوم د حق مودي رهبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پوهنۍ وزارت

پښتو

لسم ټولکي

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

الف

د کتاب څانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانګې د درسي کتابونو مؤلفین

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ ډیپارتمنټ غږي

ټولګي: لسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکي: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تأليف لوی ریاست

خپروونکي: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوی ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسی

د چاپ ځای:

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دي. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغروونکو سره قانوني چلندکېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بینونکي خدای ﷺ شکر په خای کوو، چې مور ته يې ژوند رابنلی، او د لوست او لیک له نعمت خخه يې برخمن کړي يو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنې پیغام ورته (لوستل) و، درود وايو.

خرنګه چې ټولو ته بنکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه نومول شو، له دې امله به د ګران هپواد بنوونيز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. بنوونکي، زده کوونکي، کتاب، بنوونځۍ، اداره او د والدينو شوراګانې د هپواد د پوهنیز نظام شپرگونې بنسټیز عناصر بلل کېږي، چې د هپواد د بنوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هپواد په بنوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دي.

له همدي امله د بنوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیو بنو خخه دي. همدارنګه په بنوونځیو، مدرسوا او ټولو دولتي او خصوصي بنوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محظوا، کيفيت او توزیع ته پاملنډ د پوهنې وزارت د چارو په سر کې خای لري. مور په دې باور يو، چې د باکفيته درسي کتابونو له شتون پرته، د بنوونې او روزنې اساسی اهدافو ته رسپدلي نشو.

پورتنيو موخو ته د رسپد او د اغښناک بنوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هپواد له ټولو زړه سواندو بنوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو خخه په درناوي هيله کوم، چې د هپواد بچيانو ته دې درسي کتابونو په تدریس، او د محظوا په لېردولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوبښن وکړي. هره ورڅ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې دن ورڅې ګران زده کوونکي به سباد یوه پرمختللي افغانستان معمaran، او د ټولنې متمند او ګټور او سپدونکي وي.

همدا راز له خورو زده کوونکو خخه، چې د هپواد ارزښتاکه پانګه ده، غوبښته لرم، خو له هر فرصت خخه ګټه پورته کړي، او د زده کړي په پروسه کې د ځیرکو او فالو ګډونوالو په توګه، او بنوونکو ته په درناوي سره، له تدریس خخه بنه او اغښناکه استفاده وکړي.

په پای کې د بنوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د بنوونیز نصاب له مسلکي همکارانو خخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې يې نه ستري کېدونکي هلي خلې کړي دي، منه کوم، او د لوی خدای ﷺ له دربار خخه دوى ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکي هڅې کې بریا غواړم. د معیاري او پرمختللي بنوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وګړي بې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر
دکتور محمد میرویس بلخي

فهرست

مxonنe	سرليكونه	شمبri
۱	دعا	لومړۍ لوست
۷	نعت	دويم لوست
۱۱	سوله	دریم لوست
۱۷	ادب خه ته وايي؟	څلورم لوست
۲۳	خوشحال خان خټک	پنځم لوست
۳۱	پښتو نحوه یا جمله پوهنه	شپرم لوست
۳۹	ملي نظمونه	اووم لوست
۴۷	ولسي کيسه	اتم لوست
۵۳	سيد بهاء الدين مجروح	نههم لوست
۶۱	عروضي نظمونه	لسه لوست
۷۱	پښتو هنري نثر	يوولسم لوست

شمبېري	سرليکونه	مخونه
دولسم لوست	د پښتو ادبیاتو لرغونې دوره	77
ديارلسم لوست	ښځي او لنډي	91
څوارلسم لوست	افضل خان او تاريخ مرصع	99
پنځلسم لوست	پښتو لنډه کيسه	107
شپارپسم لوست	ويلیام شکسپیر	113
اووه لسم لوست	مېرمن سپينه	119
اتلسنم لوست	کاهه (لنډه کيسه)	125
نولسم لوست	لفظي صنعتونه	131
شلم لوست	هجري او د هغه حبسیات	137
يووېشتمن لوست	پښتو سفرنامې	143
دوه ويشتمن لوست	معنوی صنعتونه	149
دروېشتمن لوست	چاپېږیال ساتنه	157
څلورويشتمن لوست	د هوتكو ادبی دریار	163
پنځه ويشتمن لوست	د ماین خطرونه	171
شپړويشتمن لوست	اصطلاحات او محاوري	177
اووه ويشتمن لوست	د روپرديوالی لاملونه	183
اته ويشتمن لوست	پښتو لهجې	189
وېپانګه		195
اخڅلیکونه		203

دعا

مورد مسلمانان د هر کار پیل د بسم الله په ويلو کوو، خکه چې د بسم الله په ويلو سره په هر کار کې برکت پیدا کېږي او د کار پای په بشه شان سرته رسپېري. ياد خدای جللله نوم یادوو او یا د کار پیل په دعا سره کوو. د پښتو ژې پخوانی دیوانونه په حمد پیلېږي. حمد د خدای جللله ثنا او ستاینه ده او تل په نظم کې وي. خینې کتابونه په مناجات هم پیلېږي. مناجات هم دعا ده چې له خدای جللله خخه غوبنتل کېږي، کېدای شي چې په نظم کې وي او یا په نثر کې. په پښتو ادب کې د مناجات خورا په زړه پورې نمونه په نظم کې د بیت نیکه ده چې په تېرو ټولګیو کې مو لوسټلې ده. مورد تل خدای جللله ته په زاري او دعا یو او له خدای جللله نه راز، راز غوبنېتې لرو. تاسې په تېر ټولګي کې د پښتو کتاب د یونس خیری په حمد پیل کې. د دې ټولګي د کتاب پیل د نومیالي شاعر ګل پاچا الفت په دعا سره کوو، چې خدای جللله زمود په زده کړه کې خير او برکت واقوي.

— د حمد او مناجات ترمنځ خه توپیر دي؟

— مورد ولې د کار په پیل کې دعا کوو؟

د ټول جهان و اکداره! ته هر خه لري او هر خه کوي شي. د هر چا اميد تاته کېږي او هر خوک هر خه له تا غواړي. ستا خزانې او کارخانې ډکې دي. ستا په باعونو کې د شيدو او عسلو ويالي بهېږي.
ستا بخششونه او انعامونه بي پایانه دي. ستا د رحمت نور په ئمکو او آسمانونو کې نه خايېږي.

فقيران او مسکينان درنه د ډودۍ سوال کوي.
ماره او بلایان درنه اشتها او د هضمولو قوت غواړي.
خوک درنه په زاري او دعاګانو اولادونه غواړي. حینې وايې چې مال او دولت راکړه!
يو وايې چې جنت مې په کار دي. بل وايې له دوزخه امان او پناه غواړم.
مرتبې او لوړې درجې له تا سره دي، کاميابي او موفقیت ستا په توفيق حاصلېږي. دين او دنيا ستا په لاس کې دي.

راحت، زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسې.
بهار او خزان ته راولي، مرگ و ژوند ستا په اختيار کې دي.
هر خه ته کوې او هر خه له تا غوبنټل کېږي.
ددې جهان او د هغه جهان اجرونه، خironه، خوندونه او خوشحالی خلکو ته، ته ورکوې. زه پوهېرم چې تا سره هر خه شته.
مګر زه هر خه نه غواړم. زما دعا او د زاهدانو دعا، زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.

زما سوال د بلایانو او مسکينانو له سواله ډېر توپير لري.
زه نه وايم چې ئمکې او پيسې راکړه. نه غواړم چې عزت مې ډېر لور او رتبه مې لوره شي، موټرونې او اسونه مې نه دي په کار.
قصرونې او عمارتونه نورو ته ورکړه!
پتی او باعونه هغه چاته ويختنه چې په خاورو نه مرېږي.
په بانکونو کې د سوداګرو پيسې زياتې کړه.
د بزرګي اعتبار مه راکوه! خکه چې ستا په طاعت او عبادت له خلکو نه اجر او عزت غوبنټل راته بنې نه بنکاره کېږي.

زه له دې ټولو نه تېريم او نور خه غواړم.
 زه هغه خه غواړم چې ته یې هم غواړې.
 هو، زه ستا له رضا نه خلاف خه نه غواړم.
 زه وايم په جهان کې د ظلم بيرغ نسکور کړه. حق او عدالت ته قوت ورکړه! په زړونو
 کې رحم او د خير مينه واچو!
 په دماغونو کې د حق نور او د حقیقت ریا پیدا کړه! ته کولای شې چې د ظلم قوت په
 ورو، ورو کابو میده، میده او ذري، ذري کړې یا د هوا په ماشو ظالمان تباہ کړې.
 مګر موږ د اټوم په بمونو هم دا کار نشو کولای.

د لیکوال لنډه پېژندګلوي:

ګل پاچا الفت د میر سید پاچا زوی او د سید فقیر پاچا لمسی دی. د لغمان په عزیز
 خان کڅ کې په (۱۲۸۸ هـ ش، ۱۹۰۹ م) کال کې زېږيدلی دی. د ننګرهار او کابل
 په مدرسو کې پې زده کړې کړې دی او رسمي ماموریت یې د انيس د ورڅانې په اداره
 کې پیل کړې و. الفت د رسمي دندو په بهير کې په لوړو خوکيو کارونه کړې دی او دوه
 دورې په پارلمان (ولسي جرګه) کې د خلکو د استازی په توګه هم پاتې شوی دی. ګل
 پاچا الفت د پښتو ژې په پنجو سټورو خخه دی چې پښتو ژې او ادب ته یې زیات
 خدمتونه کړي دی. ډېر کتابونه یې لیکلې دی چې مشهور یې دادی: غوره شعرونه،
 غوره نشرونه، لیکوالی (امالا او انشا) ادبی بحثونه، خه لیکل یا لیک پوهه او نور...
 ګل پاچا الفت په نظم او نثر دواړو کې د پوره صلاحیت خاوند و، چې غوره اشعار
 یې د شعرونو ټولګه او غوره نشرونه یې د معاصرو ادبی نشرونو په زړه پوري مجموعه ده.
 ګل پاچا الفت په ۱۳۵۶ کال د قوس په ۲۸ مه نېټه له دې نړۍ خخه ستړګې پېږي
 کړې.

د متن لنپیز:

په دې دعا کې له خدایه غوبنتل شوي دي چې په نړۍ کې دې ظالم نه وي، ظلم او تپري دې نه وي. دا تر ټولو غوره دعا ده، ځکه چې د ټول انسانیت خلاصون پکې نغښتی دی. ګله چې ظالم او ظلم نه وي نو محکوم او مظلوم به هم نه وي. برابري، عدل او مساوات به وي او دا هغه خه دي چې د اسلام مبارک دين یې غواړي او د خدای ﷺ رضا هم په دې کې ده. موږ هم باید تل له خپل خدای ﷺ خخه د خير دعا وغواړو چې په هغه کې د ټولو انسانانو خير وي.

موږ باید خود غرضه او خودبین ونه او سو چې هر خه د خان لپاره وغواړو، بلکې چپله هوساینې د نورو په هوساینې کې ولټيو.

هغه خه چې د خان لپاره یې غواړو د نورو لپاره یې هم باید وغواړو. د اسلام مقدس دین موږ عدل، وروری او برابری ته رابولي نو باید موږ هم په خپلو کړو ورو کې دغه اصل په پام کې ونيسو. چاته ازار ونه رسوو. د چا په حق سترګې پتې نه کړو او په وروری، سوله او امن کې ژوند وکړو.

فعاليتونه

۱- زده کوونکي دې له بنوونکي خخه وروسته په وار سره متن په لور آواز ولولي او لاندې پوبنتو ته دې څوابونه ووایي:

- د حمد او مناجات ترمنځ خه توپیر دی؟
- د دعا او مناجات ترمنځ خه توپیر دی؟
- مناجات په نظم کې وي که په نشر کې؟
- ولې د هر کار پیل په دعا سره کوو؟

۲- زده کوونکی دې په وار سره د متن لنپیز په خپلو خبرو کې ټولگیوالو ته وړاندې کړي.

۳- زده کوونکی دې په خپله خوبنې په خوکربنو کې یوه دعائیه ولیکی او په ټولګی کې دې یې واوروی.

۴- زده کوونکی دې متن په غور ولولی او په متن کې دې شخصی ضمیرونه، ملکی ضمیرونه او استفهامی ضمیرونه په نښه کړي.

شخصی ضمیرونه: د لومړی شخص، دويم شخص او دريم شخص لپاره کارول کېږي. په دوه ډوله دی، منفصل او متصل.

منفصل ضمیرونه: هغه دی چې مستقل وي او له بلې کلمې سره پیوست نه وي.
لکه: زه، ته، دی، مور، تاسې، دوى.

متصل ضمیرونه: هغه دی چې په خپلواک ډول نه کارول کېږي له نورو نومونو سره یوځای وي لکه: مې، مو، یې، دې.

ملکی ضمیرونه: چې یو خیز په چاپوري اړوند بولي، لکه: زما، ستا...
استفهامی ضمیرونه: د پوښتنې لپاره کارول کېږي، لکه: خوک، چا.

زده کوونکی دې په کورکې دغه دعائیه شعر په غور ولولی او مفهوم دې په خپلو کتابچو کې ولیکی، په بله ورڅ دې په پښتو درسي ساعت کې واوروی:

که هر خوييم له عمله بېنوا

ريه ته مې د اميد غونچه کړي وا

ماله قهره په امان کړي ذوالجلاله

يا جماله رحم ته وکړي پر ما

پر نېکي باندي قوت راکړي قادره!
 له بدی مې په امان لري مولا
 و نېکي ته مې محتاج نه بې خاونده
 نه زما په بدعتولري پروا
 ستاله واپو مناهيو نجات راکړي
 پر ما امرکړي قایم ترابدا
 هر عادت مې پر طاعت باندي حساب کړي
 که صحيح چېږي له مانه سی ادا
 د شیطان له بدہ مکره نجات راکړي
 هم د نفس له وسوسې او له هوا
 په یقین کې مې لري باور له منه
 ماله ملکه د ګمان لري جدا
 ماتوانګر د قناعت په خزانه کړي
 چې مې نه وي وسوسه د دي دنيا
 اميد ډېر لرم باري ستا وکرم ته
 چې غالبه مې پر خوف باندي رجا
 ستا دیدار به روزي زما ((جمعه)) کړي
 په نصیب، مې شفاعت کړي د پېشوا

حاجي جمعه بارکري

حاجي جمعه بارکري د پښتو ژې شاعر و چې له ۱۲۰۰ هـ. ق. نه تر ۱۲۵۹ هـ. ق. پوري
 ې په ژوند کړي دي. دی د کندهار په زاره ماشور کلې کې او سپله او د سردار کندل خان معاصر
 و. د خپل وخت عالم او صوفي شاعر و. د نقشبندие طریقې پیرو و. خو څلې حج ته په پښو
 تللى و. د ده په شعرونو کې د کندل خان د حکومت ګډوډیو او ظلمونو ته اشاره شوې ده او هم
 ې د پښتنو غازیانو هغه حملې یادي کړي چې د انګربزانو پر خلاف بې کړي دي. دیوان ې په د
 افغانستان د علومو اکادمي له خوا په ۱۳۶۰ هـ. ش. کال چاپ شوې دي.

نعمت

نعمت هغه موزون کلام دی چې د اسلام د ستر پيغمبر محمد ﷺ ستاینه پکي شوي وي.
په نعمت کې معمولاً شاعر د حضرت محمد ﷺ د سیرت ستاینه کوي او د دې په خنگ
کې ورسره د خپلې مينې اظهار کوي. په پښتو شعر کې له لرغونو زمانو خخه تر کلاسيکې
شاعري او ننني شعر پوري دا لپري راروانه ده.

د پښتو شعر په زياترو ديوانونو کې له حمد خخه وروسته د اسلام د ستر لارښود حضرت
محمد ﷺ په اړه نعمت وبل شوي دي.

کله کله دا ستاینه په نشر کې هم وي خو بېلګې يې په نظم کې زياتې دي. په پښتو کې
حمدونه او نعمتونه په جلا جلا مجموعه کې هم راټول او خپاره شوي دي. په دې لوست کې
موکلاسيکې دورې ديوه شاعر خواجه محمد بنگبن یو نعمت غوره کړي دي.

نعمت خه ته وايې او موضوعې خه وي؟

ستاسي کوم نعمت په ياد دی خوبیتونه يې په ټولګي کې نورو ته واوروئ؟

محمده ستا و لور ته به سفر کرم
په لېمو به در روان شپه به په سر کرم
رنگينه جامي به واغوندم حبيبه!
خان به ستا د بورجلونو قلندر کرم
زه که ستا تر مبارڪي روسي ورشم
په بنو به دي جارو خاورې د در کرم
سعادت د دواړو کونو زما دادی
چې په خاورو، دي روښان دواړه بصر کرم
پيشکشي مې د عمل په مخکې نشه
شرمنده به در حاضر دا خپل بشر کرم
جګې جګې نوراني جمال خرګند کړه
د غفلت توره تياره شوه چې نظر کرم
ته نظر د عنایت راباندي وکړه
بېهوده مینې هر ګور سره اوتر کرم
زه خواجه محمد هر ګوره ګنهګار يم
ډېر اميد له شفاعته د سرور کرم

د شاعر لنده پېژندگلوي:

خواجه محمد بنگبین د پښتو ادبیاتو د منځنی دوری شاعر دی. د مغلی پاچا اورنگزیب د پاچاهی په وخت کې یې زوند کاوه. د خوشحال خان خټک معاصر او د پښتو د بنگبینو قبيلې ته منسوب دی. په بنگبینو شاعرانو کې لومړنی د دیوان خاوند شاعر دی. دیوان یې په پېښور کې چاپ شوي دی. خواجه محمد بنگبین په پېښور کې زوند کاوه او د تصوف په سلسله کې د چشتیه طریقې بیرو و. دی د شیخ عبدالرحیم مرید و.

د ده په اړه پوره معلومات نشته. د زېږيدنې او مرینې نېټه یې معلومه نه ده. قبر یې هم معلوم نه دی. شعرونه یې عشقی، عرفانی او اخلاقی مضامين لري. خواجه محمد بنگبین د خپلو یارانو په مرینه ډېرې بشې مرثیې لیکلې، خود ده مرثیه چا نه ده لیکلې.

د پښتو ژې یو شاعر بیدل یې د یوه نکته دان شاعر په توګه یادوي. خواجه محمد بنگبین په خپل یوه شعر کې د اورنگزیب د پاچاهی وخت ته داسې اشاره کوي:

د اورنگ په پادشاهی کې مې نیاو نه شي
زه خواجه محمد به ووڅم بل لور ته

د متن لنډيز

نعت هغه موزون کلام دی چې د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ ستاینه پکې راغلې وي. پښتو دیوانونه په حمد پیلپری او ورپسې نعت راخي چې په نعت کې د حضرت محمد ﷺ د سیرت ستاینه کوي. خواجه محمد بنگبین چې د کلاسيکې دورې شاعر دی په دغه نعت کې یې د حضرت محمد ﷺ مزار ته د ورتلو ارمان کړي او د خپلو ګناهونو د شفاعت هيله ترينه لري، شاعر خپله نېکمرغې داګنې چې د ده تر مزاره وړشي او د عنيات نظر ورباندي وشي. په پښتو پخوانيو او اوسينيو شعرونو کې د نعتونو نمونې زیاتې دی چې شمېرې سلګونو ته رسپرۍ. ځینې نعتیه مجموعې هم په معاصره دوره کې خپرې شوي دی چې یو شمېر نعتونه یې راټول کړي دي. ځینې داسې پښتانه شاعران هم شته چې د نعتونو مستقلې مجموعې لري.

- ۱- زده کونکی دې له بنوونکي وروسته په وار سره متن په لور آواز ولولي. بنوونکي دې د زده کونکو سم ويل وخاري.
- ۲- خو تنه زده کونکي دې په وار سره د نعت يو، يو بيت معنا کري او نور زده کونکي دې د نعت سم ويل او سمه معنا کول وخاري.
- ۳- زده کونکي دې لاندیني لغتونه معنا او په مناسبو جملو کې وکاروي: حبيب، بورجل، قلندر، روضه، سعادت، بصر، جگې جگې، جمال، عنایت، اوتر، شفاعت، سرور.
- ۴- زده کونکي دې لاندې پونشنې څواب کري:
 - د پورته نعت ويونکي خوک او د چا معاصر و؟
 - د کوم پاچا په وخت کې يې ژوند کاوه؟
 - د دې شاعر د شعرونو موضوعات خه دي؟
- ۵- د لاندې بيتونو مفهوم په وار سره په شفاهي توګه ووایاست:

پيشکشي مې د عمل په مخکې نشه
شرمنده به در حاضر دا خپل بشرکرم
جگې جگې نوراني جمال خرگند کړه
د غفلت توره تياره شوه چې نظر کرم
- ۶- زده کونکي دې په شعر کې نومحری (ضميرونه) په نښه کري او ودې وايې چې کوم نومحری دې؟

زده کونکي دې په کور کې د اسلام د ستريغمبر محمد ﷺ په اړه په يو مخ کې ليکنه وکري او په بله ورڅ دې خپله ليکنه په پښتو درسي ساعت کې واوروسي.

سوله

- جگړه او سوله د انسانانو له ژوند سره سمه راروانه ده. سوله د جګړې ضد کلمه ده.
- په جګړه کې انسان وژنه، بریادی او ناخوالې وي.
- ټولنیز ژوند له ګډودیو سره مخامنځ کېږي. په سوله کې آرامي، خواخورې، سوکالې او امن وي. سوله ټولنیز ژوند تنظیموي او د جګړې ناخوالې له منځه وړي. جګړه د تباھي او بریادی نوم دی او سوله د آرامي او ودانۍ ضمانت کوي. جګړه نه ګټه لري او نه ګټل، سوله نه ماته لري او نه بايلل. په دې لوست کې به تاسې د سولې د ارزښت او ګټيو په اړه ولولي چې ژوند پرته له سولې خومره ستونزمن او له کړاو نه ډک دی.
- که سوله نه وي نو ژوند به له کومو ستونزو سره مخامنځ وي؟
- په سوله کې د انسانانو د ژوند کوم حقونه خوندي دي؟

سوله د صلحی په بنه يوه عربي کلمه ده چې ډېري معناوي لري، خو يوه معنا يې چې ډېره کارول کېري هغه د جنگ جګړي بندول دي.

سوله د جنگ بندول، د شخړو لري کول او د اختلافاتو ختمول دي. يا سوله هغه تپون دي چې جنگ او شخړي پري ختمېري. که په کوم ځای کې سوله نه وي، نو هله خلک يوله بل سره په جګړه اخته وي. د ژوندانه ټول ورځني کارونه نه شي کولاي او خلک دي ته اړ کېري چې لري ځایونو ته مهاجر شي او ژوند په سختي تېرکړي. په جګړه کې خلک وژل کېري. ميندي او پلرونه بې او لاده کېري، ماشومان بې پلاړه او بې موره کېري. په جګړه کې خلک د ټوپیک په زېه غږېږي او په څمکو کې د غنمومړ ځای ماینونه او بمونه کري. په ماینونو زرګونه خلک وژل کېري او څینې خپل لاسونه، سترګې او پښې پکې له لاسه ورکوي. ماینونه د خلکو ژوند اخلي او هپواد ورانوي. که سوله نه وي، خلک خې او ژوند په سختي تېرېږي.

په انساني ټولنه کې ډول ډول خلک دي. انسانان کله يو له بل سره جوړېږي او کله نه جوړېږي. نارينه، بشئي، څوانان او سپين بېري د هر خه په اړه بېل، بېل نظرونه لري. دا خه بد کار نه دي. که مور په کومه خبره له چا سره نه جوړېږو، کومه ګناه نه ده، خو که له يو بل سره خبرې وکړو، نو خرګندېږي چې کومه خبره د ټولو په ګټه ده. که خوک زموږ خبره نه مني مور حق نه لرو چې هغه مجبوره کړو چې باید حتماً زموږ خبره ومني. مور باید دا زده کړو چې خبرې په دليل سره وکړو او منطقې وغږېږو. که چېرې خوک د ټوپیک په زور مجبور کړو چې زموږ خبره ومني، نو هغه به له مور نه ډار شوي وي. په زړه کې به يې زموږ خبره نه وي منلي او له مور نه به کرکه هم کوي.

مور باید په دې وپوهېږو چې خلک ډول، ډول دي. ديو لاس ګوتې هم برابري نه دي. یو تور، بل سپين، خوک جګ، خوک تیپ، خوک چاغ او خوک ډنګر دي. یو په يوه زېه خبرې کوي او بل په بله زېه. سره له دې چې يو له بله توپیر لرو، خود ڈھان او خپلو کورنيو لپاره هغه خه غواړو چې ټول يې غواړي. خواره، د خبیلو اویه، د اوسبدو ځای او د ژوند د چلولو لپاره کار.

مورد ټول دا هيله لرو چې زمود او لادونه روع، غښتلي او کورني مو خوشحاله وي. دې هيلې ته د رسپدو لپاره مورد باید په سوله او آرامي کې ژوند وکړو.

په دې نړۍ کې چې مورد ژوند کوو، نو خلک ډول ډول دي او باید چې همداسې وي، ځکه که ټول خلک یو چول واي دا دنیا به پیکه او بې خوندنه واي. د همدي لپاره د یوه سپري څېره بل ته ورته نه ده. یو سپري یو کار بنه کولای شي او بل سري بل کار. یو دهقان دي او بل خټګر. خوک د اوسيپني کار کوي او خوک د وړيو او وریسمو کار، یو سوداګري کوي او بل دوکانداري، یو مستري دي او بل ترکان. مورد په خپل ورځني ژوند کې دې ټولو کسانو ته اړيو. که خوک مورد ته ورته نه دي، یا ېپي جامې زمود غوندې نه دي او یا ېپي غږيدا بل ډول ده، د دې معنا دانه ده چې هغه له مورد نه بنه او یا بد دي. خه پرواکوي که مورد یو له بله توپير لرو؟ که خوک یو کار زمود په خېر نه کوي، مورد ېپي باید بد ونه ګنو. مورد ېپي له نورو زده کوو، نو نور خلک کولای شي چې له مورد نه ېپي زده کړي. که مورد یو بل ته درناوی ونه کړو او یو له بل سره ناسته ولاړه او خبرې ونه کړو، نو سوله به نه وي.

د انسانانو ترمنځ توپironه اختلافات رامنځته کوي، خو د اختلافاتو پالل اختلافات زېړوی. دا باید په یاد ولرو چې د اختلافاتو د حل ډېړي لاري شته. کله چې ماشومان په خپل منځ کې جنجال کوي نو مور او پلار ېپي ورسره خبرې کوي او جوروي ېپي. کله چې د ګاونډیانو ترمنځ ستونزې پیدا شي، جرګه يا شورا ورسره مرسته کوي چې یو له بل سره روغه وکړي. کله کله بیا خلک د خپلو ستونزو د حل په خاطر قاضي، وکيل او محکمې ته ورځي. که هېوادونه یو له بل سره شخړه ولري، پخپلو منځو کې کښېني او د حل یو له لاره پیدا کوي. که په دې هم جور نه شي، نو د ملګرو ملتونو له موسسې خخه مرسته غواړي، لنډه دا چې د اختلاف د حل لپاره ډېړي لاري شته. مورد باید خپل اختلاف د خبرو او جرګو له لاري حل کړو، نه د زور له لاري. زور بدمرغې راولي، زور اختلاف نه حل کوي، بلکې اختلاف زیاتوی.

نو لازمه ده چې مور خلک سولې ته راوېلو او وې هڅوو چې د جګړي پر ئای سولې

ته غاره کېردي.

د یونسکو کېنلاره په دې جملې پیلپري: (خرنګه چې جګړه د انسانانو له ذهن خخه پیلپري، نود سولې د دفاع سنگر هم باید د انسانانو په ذهن کې رامنځته شي).
په پښتو لیکني (تحریري) او نالیکني (شفاهي) ادبیاتو کې هم په سوله او امن تینګار شوي دي او تل یې خلک سولې او امن ته رابللي دي. د پښتو په شفاهي ادبیاتو کې لکه لنډۍ او ځینې نورو ډولونو کې، دغه موضوع ډېره بنه انځور شوي دي. په زیاتو لنډیو کې جنګ غندل شوي او ناوره پایلې یې په ګوته شوي دي، لکه:

د بنو ټويکو وستاکاره

د بنو څوانانو خون به ستا په غاره وينه

همدارنګه په پښتو شعر کې هم له لرغونو زمانو خخه رانیولې تر نه پوري سوله او امن ستایل شوي، جنګ یې غندلی او سولې ته یې خلک رابللي دي.

د منځنۍ دورې یو شاعر ملا جانان فدوی هوتك جګړه مارو ته د سولې په هکله داسې

واي:

عارفان کاله جهانه سره سوله

تا تړلې په جهان د سولې ور دي

همدارنګه د پښتو ژې پخوانيو او اوسينيو شاعرانو هېڅکله سوله له پامه نه ده غورڅولي او جنګ یې غندلی دي.

رحمان بابا په دې لاندې شعر کې په خومره بنکلې ډول خلک سولې ته رابللي دي:

اغزي مه کره په پښو کې به دې خار شي	کردګلوکره چې سيمه دې ګلزار شي
چېږي ستا به د کوهې په غاره لار شي	کوهۍ مه کنه دبل سړي په لار کې
هر چې بل آزاروي هغه آزار شي	آدم زاد په معنا واړه یو صورت دي
چې کښتی غوندي د خلکو باريردار شي	هغه زړه به له تویانه په امان وي

په معاصره شاعري کې سوله له هرې دورې خخه زياته راغلي ده او ولسونه يې د سولي
په ساتلو مکلف گنلي او د جگړي تباھي او بربادي يې يو په يو بيان کړي ده. په معاصر شعر
کې مو دله دوه نمونې غوره کړي دي چې تاسې به يې ولولې

mineh kri d pheوطن کې د ګلونو mineh ژوند او سعادت دی د قامونو
ورکوي mineh خواري د ولسونو
تل وي خلاص د زمانې له افتونو
mineh اصل د وجود او د انسان دی
ارسان سليمي

د ژوندون ترخه په mineh خواړه کېږي
کوم قامونه چې په mineh سره ژوند کړي
mineh mineh ده چې جوړ پري دا جهان دی

چې خپل کور ودان و م زه
نه مې چاسره بدلې شته
له هر چا مې ورورو لې ده
زه هر چالره بنه غواړم
دوست محمد کامل مومند

د متن لنډيز:

سوله د جگړي بندول دي. سوله د جگړي ضد کلمه ده، په جگړه کې وژنه، ورانول
او له تباھي او بربادي نور خه نشته. په سوله کې آرامي، ورورو لې، مهربانې، سوکالي
او ترقې ده.

انسانان په خپلو منځو کې توپironه لري او هر سري د خپل استعداد او توان سره يو
کارکوي. خکه چې مورديو د بل کار ته اړيو. د انسانانو ترمنځ اختلافات هم شته خو
دا اختلافات د خبرو اترو له لاري باید حل شي. هېڅوک حق نه لري چې په چا باندې
په زوريوه خبره ومني.

که اختلافات شلېد شي، نو د حل لپاره يې سپين بېري، جرګې، محلې شوراګانې
شتله. له دې سره قاضي، وکيل او محکمي هم شته چې شخري حلوي.
د هېډونو ترمنځ که اختلافات پيدا کېږي نو ملګري ملتونه يې حلوي. هر ډول

اختلافات د خبر او مذکرې له لارې حل کېدای شي، نو لازمه نه ده چې د جګړې
لاره ونیول شي او سوله له منځه لاره شي.
مورد ټولو ته لازمه ده چې د سولې د دفاع او ساتني فکر د انساننو په ذهنونو کې
وروزو، څکه چې جګړه هم له همدغه خای خخه پیلپري.

فعاليتونه

- ۱- زده کوونکي دې د بنوونکي له لوستلو خخه وروسته د متن يو، یو پرآگراف ولولي او مفهوم دې خرگند کړي.
- ۲- زده کوونکي دې په دوه پرآگرافونو کې د جګړې زيانونه او د سولې ګتې ولیکي او په وار سره دې په ټولګي کې واوروسي.
- ۳- زده کوونکي دې په وار سره په لاندي موضوع باندي خبرې وکړي او خپل خپل نظر دې خرگند کړي (خنګه کولي شود خلکو په ذهنونو کې د سولې ساتني اصل وروزو.)
- ۴- (خلک دول دول دي) زده کوونکي دې ووايي چې دا جمله خه معنا لري. د ټولنې په ګډه ده که په تاوان؟
- ۵- دوه زده کوونکي دې د نورو په استازيتوب په وار سره په دې خبرې وکړي چې خنګه کولاي شو اختلافات حل کړو؟
- ۶- زده کوونکي دې په دې خبرې وکړي چې بسحې د سولې په راوستو کې خه رول لوپولاي شي؟

کورني دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې متن په غور سره ولولي او بيا دې د دې متن په رنځکې د سولې په هکله یوه لیکنه وکړي. بله ورڅ دې په پښتو درسي ساعت کې د نورو ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

ادب خه ته وايي؟

مور په بنوونخې کې او هم له بنوونخې خخه د باندي ئىينې كلمې او رو او يا يې په كتابونو او مجلو کې لولو، خو په اړه يې دومره معلومات نه لرو چې ورباندي وپوهېرو، د بېلگې په توګه ادب، ادبیات، ادبپوهنه، کره کتنه، ادبی تاریخ، ادبی ژانر او داسې نورې كلمې يا اصطلاحات چې په ادب يا ادبیاتو پوري اړه لري، خو ئىينې به يې له معنا او تعريف سره لازمه آشنايي نه لري. د ډي لپاره مو په ډي لوست کې په ادب خبرې کري او د ادب ئىينې خانګې مو درته په لنډه توګه روښانه کري دي چې د ادب هره خانګه په لنډه ډول وپېژنې.

— ادب خه ته وايي؟

— شعر او داستان هم د ادب برخې دي؟

پخوانیو د آدب د کلمې په هکله ويل چې د ادب کلمه له (هذب) خخه اخیستل شوې چې (هذب) د بې عییه معنا لري. د (هذب) کلمه به د هغې ونې لپاره استعمالېده چې خانګۍ او بناخونه به يې پرې شول او صافه به شوه.

وروسته بیا دا کلمه د هغه چا لپاره کارېده چې عیيونه به يې ورک شول او مهدب به شو.

وروسته دغه (هذب) په ادب واوبنته.

د ادب کلمه په تهذیب هم معنا شوې لکه خه شی چې له چا سره لایق او مناسب وي دي ته هم ادب ويل کېږي. په تعريف کې به يې داسې ويل کېدل چې ادب هغه پوهه ده چې انسان په خپله وينا او بيان کې له تبروتني خخه ساتي. همدارنګه ادب پوهې، زبرکی اخلاقې تهذیب او فضیلت ته هم وايې او په اصطلاح کې هغه پوهه او ریاضت دی چې انسان ته فضیلت ورپه برخه کوي او په خپلوکرو وروکې يې له تبروتني خخه ژغوري.

په اوسينيو خېړنو کې ادب يو زیني هنر دی چې واقعیتونه په انځورونو کې وړاندې کوي. ادب واقعیت مخامنځ او نېغ په نېغه نه بيانوی، بلکې په بنکلې او احساس پاروونکي شکل يې وړاندې کوي. شاعر او ليکوال له واقعیت خخه خپله اخیستنه کوي او بیا يې په عاطفي بنېه انځوروی. د ادبی ژانر (شعر، کيسې، ډرامې، طنز او نورو) مهمه خانګرتیا دا ده چې احساس ولپردوی او که دا کار ونه کړي او د اورپدونکي يا لوستونکي پر عواطفو اغېزه ونه کړي، هغه ادبی اثر نه دی. ادب مخامن نصیحت او لارښوونه نه کوي خو یوه پېښه داسې بيانوی چې تر لوستلو وروسته د شخص په سلوک او فکر کې مثبت بدلون راولي. بد ته بد ووایي او له بنو سره مينه وکړي. ادبیات د انسان بنکلایز ذوق تسکینوی، سرکښه غرايز تعمیروی، شپل ذوقونه يې تریه کوي. د غمنو او انډښتو په وخت کې انسان ته تسلی ورکوی. ادبیات دوې مهمې برخې لري چې يوه يې تخلیقی ادبیات او بله يې تحقیقی ادبیات دی.

تخلیقی یا هنري ادبیات هغو ادبی آثارو ته ويل کېږي لکه شعر، داستان، ډرامه، طنز، ادبی ټوپه، تکل او داسې نور... تحقیقی ادبیات د ادبی آثارو د ماهیت، منشاء، تکامل او

خزنگوالي په باره کې خېړنې ته ويل کېږي. په بله وينا تخلیقی ادبیات هنري ادبی آثار دي او تحقیقی ادبیات د دغه آثارو په باره کې بحث او خېړنې ده چې د دغه تحقیقی ادبیاتو ته ادبپوهنه هم وايي.

ادبی ژانرونې

ژانر (genre) فرانسوی کلمه ده چې د نوع يا ډول معنا لري. ادبی آثار د شکل او جورېښت له پلوه د یوه يا بل ژانر په ډله کې راخي. په اروپا کې پخوا دغه ژانرونې مبنی شوي وو:

ایپیک، لیریک او ډراماتیک

ایپیک حماسې ته وايي. په نثر او نظم دواړو کې راتلاي شي. د ایپیک یا حماسې ځینې نامتونومونې دا دي: د هومر ایلیاد او او دیسې، د هند مهابهارا ته، د فردوسی شاهنامه، د پښتو آدم خان درخانې او مؤمن خان او شیرینو.

د لیریک کلمه له لاتین خخه راوتلي ده. لایر د موسیقى یو ډول تاریزه الله وه چې سندري به ورسه ويل کېډي. لیریک کلمه د غنائي اشعارو لپاره کارول کېږي چې دغه اشعار د تخیل، هیجان او ترنم خرګندې نښې له خان سره لري او د شاعر خانګري احساسات خرګندوي. په اوستني وخت کې ناول، لنډه کيسه، شعر، ادبی ټوټه او تکل مبنی شوي ادبی ژانرونې دي. په اوستني وخت کې د ژانر اصطلاح په پراخ مفهوم استعمالېږي، لکه داستان یو ادبی ژانر دي او د داستان هر ډول لکه لنډه کيسه، ناول، طنز او تکل هر یو خانته ادبی ژانر دي.

همدارنګه په لیریک کې شعر ژانر دي او بیا د شعر نور ډولونه لکه غزل، قصیده، مثنوي، رباعي او داسې نور هر یو د شعر ډولونه دي.

په ایپیک یا حماسه کې هم پخوا دوه ژانرونې ډېر مشهور وو، لکه: تراژيدي او کميلي.

د ادبپوهنې خانګې

ادبپوهنې درې خانګې لري: ادبی تيوري، ادبی کره کتنه او ادبی تاريخ.

ادبی تیوري د ادبی آثارو پر منشاء، ماهیت، تکامل، ارزبست او د ارزونې پر مېتد او لارو بحث کوي. د ادب تیوري د ادبپوهنې د نورو خانګو لپاره اصول او لاري چاري برابروي.

د مثال په توګه ادبی کره کتونکی چې يو ادبی اثر ارزوي د ارزونې معیارونه له ادبی تیوري خخه ترلاسه کوي.

د ادبپوهنې بله خانګه ادبی کرنه ده. ادبی کرنه پر ادبی اثارو قضاوت کوي د ادبی آثارو بنه او بد، بنکلې او بدرنګه اړخونه رابرسپه کوي. په ادبی کرنه کې باید له شخصي مینې، کينې، توهین او سپکاوي نه ډډه وشي او له علمي قضاوت او علمي ژې خخه کار واخیستل شي.

د ادبی کرنه کتنې هدف دادی چې له لوستونکي سره د ادبی اثر په ارزونه کې مرسته وکړي او ليکونکي ته لارښونه وکړي چې د خپلې ليکنې نيمګرتياوې او بنېګنې وېېژني. ادبی کرنه کتنه په هغه ټولنه کې ډېره اغېزه او ګټه لري چې د بيان او تخلیق آزادي وي. که چېږي دا نه وي نو هله ادبی کرنه د اختناق او سانسور د وسیله په توګه استعمالېږي. د ادبپوهنې بله مهمه خانګه ادبی تاريخ دی چې د ادب تاريخ او د ادبیاتو تاريخ هم ورته واي. د ادب تاريخ هغه پوهنه ده چې د هنري ادبیاتو د پیدایښت او ودې جريان له تاريخي شرایطو سره د ارتباط په لپکې خېږي. لکه د انسان ژوند چې خومره په ادب کې څلبدلي، رابرسپه کوي یې. ادبی تذکره له ادبی تاريخ سره توپير لري. په ادبی تذکره کې د ليکوال او شاعر پېژندګلوی (بيوګرافۍ) رائحي او په ادبی تاريخ کې ادبی جريان او تحول خېږل کېږي. د ادب دغه ياد شوي ډولونه په شلمه پېړۍ کې پښتو ژې په رانوټل او پیالل شول، حکه چې شلمه پېړۍ د پښتو ادبیاتو د پرمختګ او پراختیا پېړۍ ده. په همدې پېړۍ کې د پښتو هنري نشر رامنځته شو. په همدې پېړۍ کې پښتو ناولونه، ډرامې، لنډې کيسې، ادبی ټوبې، سفرنامې، راپورتاژونه، خان پېژندې، تکلونه او نور ادبی ژانرونه رامنځته شول. په همدې پېړۍ کې پښتو آثار د چاپ غېږي ته ولوپله. پښتو د راديو په خپو کې خوره

شوه. پښتو د سینما په پرده پلې شوه. پښتو د تلویزیون او کمپیوټر په سکرین راځله.
په دې پېړۍ کې پښتو ته ټول امکانات برابر شول چې د عصر غوښتنه او د وخت
ضرورت و. د دغوا امکاناتو تر خنګه دا اړتیا هم پیدا شوه چې پښتنه لیکوال له نویو غوښتنو
سره سم لیکنې وکړي او نویوال معیار په نظر کې ولري.
له همدي کبله په روانه پېړۍ کې د لیک او لیکوالی لارښودونه هم ولیکل شول او د
لیکوالی، املا او انشا لوستونه په درسي کتابونو کې هم شامل شول.

د متن لنډیز:

ادب یو ژینی هنر دی چې واقعیتونه په انځورونو کې وړاندې کوي. ادب دوې مهمې
برخې لري چې یوه یې تخلیقی ادبیات او بله یې تحقیقی ادبیات دي. تخلیقی
ادبیات ادبی آثارو ته ویل کېږي لکه شعر، داستان، ډرامه او نور... تحقیقی ادبیات
د ادبی آثارو د ماهیت منشاء، تکامل او خرنګوالي په باره کې خپرنه کوي په بله
وينا تخلیقی ادبیات هنري ادبی آثار دي او تحقیقی ادبیات د دغوا آثارو په باره کې
بحث او خپرنه کوي. تحقیقی ادبیاتو ته ادبپوهنه هم وايې. ادبپوهنه درې خانګې
لري: ادبی تیوري، ادبی کره کتنه او ادبی تاریخ.

ادبی تیوري د ادبی آثارو پر منشاء، ماهیت، تکامل، ارزښت او د ارزیابی پر مېټود
بحث کوي. ادبی کره کتنه پر ادبی آثارو قضاوت کوي. د یو اثر بنې او بدې خواوې
راښسېره کوي او لیکوال ته لارښونه کوي.

د ادب تاریخ هغه پوهنه ده چې د هنري ادبیاتو د پیدایښت او ودې جريان له تاریخي
شرایطو سره د ارتباط په لړ کې خپرې. دا درې واړه خانګې یوه له بلې سره ارتباط
لري او یو د بل مرستندوی دي.

- ۱- زده کونوکي دې متن په چویه خوله ولولي او لاندې پوبنستونه دې خوابونه ووايي:
 - د ادب کلمه له خه شي نه راوتلي ده؟
 - ادب په خو برخو وېشل کېري؟
 - ادبوهنه کومې خانګې لري؟
 - ادبی تاريخ خه ته وايي؟
 - ژانر، ايپيك او ليريک کلمې خه شي ته استعمالېري؟
- ۲- زده کونوکي دې د هغه ادبی ژانرونو نومونه واحلي چې دوي يې پېزني؟
- ۳- خو زده کونوکي دې په وار سره په کره کتنه خبرې وکړي چې کره کتنه خه ګټې
 لري؟
- ۴- تاسي په پښتو ژبه کې کوم اوسيني ليکوال پېزني؟
- ۵- زده کونوکي دې د خپل راتلونکي په هکله یو یو پرآگراف ولیکي او په وار سره دې
 په تولګي کې واوروی؟
- ۶- زده کونوکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروی:
 (فضيلت، رياضت، تهذيب، منشاء، ماهيت، تکامل، اختناق، سانسور، تحول).

زده کونوکي دې د متن په موضوعاتو کې خانته يوه موضوع وټاکي او په اړه دې لس
 کربني ولیکي، په راتلونکي درسي ساعت کې دې ولولي.

خوشحال خان خټک

د پښتو ادب منځنۍ دوره په نومیالیو شاعرانو بنکلې د چې هریوېي څانته خانګړې خای او آثار لري. یو له دغونومیالیو خخه خوشحال خان خټک دی چې پښتو ادب پري وياري. دغه د توري او قلم خاوند پښتو ادب ته ډېر ارزښتمن کتابونه په میراث پري اينسي دي.

خوشحال خان خټک د پښتو ادب سرلاري دی چې د حماسي سبك په رامنځته کېدوېي ډېر لارویان په خان پسې روان کړي. په دې لوست کې به د ده د ژوند او ادب پر بېلاښلو اړخونو پوه شئ.

— تاسې د خوشحال خان خټک په هکله خه معلومات لري؟

— خوشحال خان خټک پښتو ادب ته خه ورکړي دي؟

— ولې خوشحال د هند د حکمرانې مغلی کورنۍ پر ضد جنګله؟

خوشحال خان ختک د هند د مغلی پاچا نور الدین جهانگیر په وخت کې به (۱۰۲۲ هـ ق)، (۱۶۱۳ م) د پېښور په اکوره کې وزبرېد.

پلار یې شهباز خان، نیکه یې یحیی خان او غور نیکه یې ملک اکوری و خوشحال خان په خپله یوه قصیده کې خپله پېژندګلوی په دې ډول کوي:

چې تورزن یم کان په کان	زه خوشحال د شهباز خان یم
چې بل نه و هسې څوان	شهباز خان د یحیی خان و
چې په توره شو سلطان	یحیی خان د اکوری و
شو د خپل ولس ستر خان	د اکبر بادشاه په دور

د هجرت زر دوه ويشت سن و
چې زه راغلم په جهان

د خوشحال خان مشر نیکه ملک اکوری د هند د مغلی پاچا جلال الدین اکبر له خوا د ختکو د مشر په توګه وټاکل شو. اکبر پاچا ملک اکوری ته له خیر اباد خخه تر نوبناره پوري سیمه په جاگیر کې ورکړه. د سرک ساتل او په پاچاهي لاره باندي د خارویو د تگ راتگ د محصول ټولولو امتیاز هم ده ته ورکړل شو.

د خوشحال خان ژوند له ماشومتوب خخه تر سپین بېرتویه پوري له حوادثو ډک دی. دی شپږ کلن و چې په لنډي سیند کې ډوب شو، خود کلې د یوې بنځې په واسطه وړغورل شو.

په انه کلنی کې پري له څېړي خخه یو کانی راولوید او سربې داسي تېي شو چې یوه اونی له مرګ سره لاس و ګربوان و، خو وروسته ورو، ورو په رغېدو شو.

د واده په شپه سختې تېي نیولی و او د کورنی غړو په برستنو کې داسي پت کړي و چې د ساه ایستلو توان یې نه. خوشحال خان د پلار له مرینې وروسته د خپل قوم مشر وټاکل شو. د ډغه وخت د هند پاچا شاه جهان و او له خوشحال خان سره یې اړیکې بنې وي، خو کله چې اورنګزیب خپل ورونه مړه کړل او خپل پلار شاه جهان پې بندی کړ، نو خوشحال

خان یې هم په (۱۰۷۴ هـ ق)، (۱۶۶۴ م) کې ونيو.

خوشحال خان دوه نيم کاله په ډيلي او د جيپور د رياست د رنتبور په زندان کې تېرکړل.

بيا آگري ټه ولپيرل شو. د خلورو کالو بند او نظر بندی خڅه وروسته آزاد شو.

خوشحال خان چې کله خپل وطن ته راستون شو، نو د هود نيوولو په تکل کې و.

خوشحال په خپل یو شعر کې دغه حالت په دې ډول خرګندوي:

پس له بنده دی دا عزم د خوشحال د خاطر جزم

يانیولى مخ مکې ټه یا مغلو سره رزم

خوشحال خان د پښتنو د امپراتوري د بیا جورپونې او افغانی دولت د جورپښت لپاره توره

تر ملاکره او وېږي ويل:

د افغان په ننګ مې وترلې توره

ننګيالي د زمانې خوشحال خټک یم

خوشحال خان له مغلو سره ډېر جنګونه وکړل. په ډېر جنګونو کې یې مغلو ته ماته

ورکړه، تر دې چې د هند مغلی پاچا اورنګزیب پخپله لاھور ته راغی او په حسن ابدال کې

ې دوې میاشتې تېرې کړي.

ایمل خان مومند او دریا خان اپریدی هغه نومیالي پښتانه وو چې پخوا یې د مغولو د

حکومت د ظلم او زیاتي په وراندې د خپلواکۍ بیرغ پورته کړي او پښتانه یې د آزادی جنګ

ته تیار کړي وو. بیا نو خوشحال خان خټک هم د دغنو نومیاليو مشرانو تر خنګ ودرېد او د

مغولو په وراندې یې د ستر جنګ میدان ته ورودانګل.

د خوشحال خان د عمر وروستي خوکاله د سختو غمونو، مصیبتونو او ستونزو نه ډک

کلونه وو. د خوشحال خان یو زوی بهرام خان له مغلو سره ملګری شو او هڅه یې کوله چې

خوشحال خان ونیسي او مغلو ته یې وسپاري.

بهرام خان له اورنګ زیب خڅه زده کړي وو چې سړی کولای شي خپل پلار زنداني

کړي او خپل ورونه ووژني، نو ده هم د خپل پلار د نيوولو هڅه وکړه، خو بریالي نه شو او

خوشحال خان هم خپل هود پري نښود. خوشحال خان د ژوند په وروستيو ورڅو کې

اپريدو ته لار او په ډمبره نومې ئاي کې يې پناه و اخيسته.
خوشحال خان له ډپرو ڪراونو وروسته په ۱۱۰۰ هـ ق ۱۶۸۹ م له دې نړۍ خڅه
ستړگې پتې کړي.

د خوشحال قدر که اوسم په هيچا نشه

پس له مرګه به يې یادکا ډېر عالم

خوشحال خان په عقيله سنی مسلمان او په اهل سنت والجماعت کې حنفي و. د اهل
بيتو سره يې ډپره مينه وه. د لمونځ او روزې ډپر پابند و او د سخاوت خويې دا حال و چې
د خانۍ او سردارۍ سره صاحب نصاب شوي نه و. وضعه يې فقيرانه وه، ډپر رښتنې او د
رښتنيا ويلو پابند و.

د ارادې ډپر ټک، ډپر تورزن، شجاع او خود اره سړۍ و. همپشه د احسان تابع و په
دېسمېنی کې به يې هم د احسان حق نه هېرولو. طبیعت يې تېز و. د ټويک، غشي او باز هر
قسم بنکار به يې کولو. بازونه او اسونه به يې ډپر ساتل. په کتاب، سرود او بنایست مین و،
دغه شوقونه يې تر اخري عمره ساتلي وو.

خوشحال خان خټک په نظم او نثر کې ډپر کتابونه ولیکل. تر ده دمخته په پښتو کې
مسجد نثر دود و. خوشحال خان خټک پښتو نثر بېرته ساده او روان ګړ. دستارنامه يې په
ساده او روان نثر ولیکله چې په نثر کې د ده تر تولو غوره کتاب دي.

خوشحال خان خټک دستارنامه په زندان کې ولیکله او په ټولنه کې يې د مشرتابه لپاره
شل هنرونه او شل خصلتونه وټاکل. خوشحال خان خټک د پښتو په الفبا کې هم زیاتونې
وکړي. خوشحال خان خټک په شل کلنی کې د شعر ويبل پیل کړل او پښتو شعر يې لورو
پوريو ته ورساوه. د خوشحال خان خټک د شعر موضوعات رنګارنګ دي، خود رزم او
بزم برخه يې درنه ده. د خان وطني او ملي کلام د هغه د ادبی آثارو یوه امتیازی او مهمه
برخه ده. د خوشحال خان دا د آزادۍ له ولولو نه ډک اشعار که یو خوا د وطن سره د ده
مينه خرګندوي، نوله بله پلوه د پښتو او مغلو د سیاسي کشمکش د تاریخ یو مهم څېرکي
دي. د خان ملي شاعري له خپل قام سره د مینې، ټک هود، آزادۍ، مېرانې او اصلاحې

لارښونو نه ڏکه ده. د همدي مينې له کبله په خپل قام سخت انتقادونه کوي او د پښتنو د بنو صفتونو سره د هغوي د کردار نيمگري خواوي هم بيانوي.

هغه د خپل ولس او ټولنې ژوره مطالعه درلوده او د ټولو اړخونو خخه بنه خبر و. د هر خه یې په خپل شعر کې انځور کړي او د دوى د اصلاح کوبنښ یې کړي ده. ده په شاعري کې د جذباتو چېر زور، هیجان او توپان هم په ډېر اخلاص او صداقت سره بنکاري. د خوشحال په کورني کې د ده زامن او لمسيان هم شاعران وو، لکه: د ده زامن اشرف خان هجري، عبدالقادر خان خټک، صدر خان، لوري حليمه خټکه، لمسيان یې افضل خان خټک او کاظم خان شیدا هم د ديوانونو خاوندان دي. خوشحال خان خټک په نظم او نشر کې زيات کتابونه ليکلې چې ځينې مهم یې دادي:

د نظم برخه

۱ _ ديوان: د خوشحال خان خټک د شعرونو شمېر له خلوېښتو زرو بيتنو اورېي. خوشحال خان خټک په پښتو او فارسي دواړو ژيو کې شعرونه ويلي دي. فارسي شعرونه یې هم په ديوان کې راغلي دي.

۲ _ بازنامه: یو منظوم اثر دي چې د بازونو د ډولونو، د هغوي د مرضونو د علاج او د بازونو د بنکار په هکله پکې معلومات راغلي دي.

۳ _ هدايه: د فقهې د مشهور کتاب پښتو ژباره ده.

۴ _ آئينه: د فقهې په برخه کې دي او له عربي ژې خخه ژبارل شوي دي.

۵ _ فضل نامه: فقهې موضوعات او نور اسلامي مسائل پکې راغلي دي.

۶ _ سوات نامه: سوات ته د خوشحال خان د تګ خاطرات او د سوات جغرافيايي حالات پکې بيان شوي دي.

۷ _ طب نامه: طبي موضوعات پکې خپل شوي دي.

۸ _ فرخنامه: د توري او قلم مناظره پکې راغلي دي.

۹ _ فراقنامه: د خوشحال د بند د ورڅو حالات پکې راغلي دي.

د نثر برخه

۱_ دستار نامه: خوشحال خان خټک په دې کتاب کې د دستار د سپي لپاره شل هنرونه او شل خصلتونه بیان کړي دي.

۲_ بياض: په دې کتاب کې د خوشحال خان خټک ژوند لیک، د ده دکورني احوال او د ده تاريخي کارنامي راغلي دي.

له بياض خخه د خوشحال خان خټک د نثر نمونه:

(په اخير د جمادي الثاني د تيرا نه راروان شوم. راز علي، حسن علي، موسى و غيره بنه، بنه سواره بدراقه راسره وو.

په بازار راغلم. هور ته ايميل خان په مخه راغي، سره کېناستو. دی تیرا ته راته، وي چې راسره جار وڅه، ما وي چې که زه پوهبدای چې ته به رايشي زه به ستا وراتلو ته معطل و ماما اوسم روان يم.

افريديو ستنولم، ستون نه شوم. اوسم جارو خم خه خو عيب غوندي شي. يو خو خبرې مو سره وکړې، روان شوم، افريدي مې سره رخصت کړل. سرو پاي بها مې هر کدام ته ورکړه، د خخوي په لار ايميل خان سره ډکې لره راغلم، شپه مې هورته تېره کړه. سبا بېړۍ راغله، پوري شوو، ورو، ورو مومندو کې تلو.

واړو بنه پښتونولي کوله. هر ئای به په بنه روش راغله. ضيافت و غيره به يې بنه وکړو.

ئای په ئای راسره وو. تر خپل حدود نه يې تېرولو، مهمند بنه عالم ولید شه.)

د خوشحال خان خټک د کلام نمونه:

چې خبر دې د راتلو راباندي وشي
دا زما ياري دې هم ګوندي په زړه شي
که په پښو درخې درومم زړه مې نشي
لكه کښت چې په باران سره اویه شي
په یرغ به ستوني چېږي پړکاوه شي

په کاته، کاته مې سترګې په خاته شي
ته خو اوسم له ما نه لارې مرور شوې
ګوره تا راباندي کومې کودې وکړې
چې ديدن د مین وکړمه تازه شم
د بنه يار بېلتون د ستوني پړکول دي

که د زنې سیب یې بیا زما په خوله شي
 لکه ساه چې له وجود نه په واته شي
 چې په غېر کې مې بیا تللى یار ویده شي
 په ارمان د هغه وخت یم درېغه، درېغه!
 د خپل یار د جدائیه هسې کار دی
 بخته! هومره مدد بیا راسره وکړه
 د خوشحال سلام په واپو بنو یارانو
 گوندي بیا یې په لیدو سره زړه بنه شي

د متن لنډیز

خوشحال خان خټک د پښتو ادب د منځنۍ دورې هغه نومیالی شاعر دی چې په
 نظم او نشر کې یې په لسګونو کتابونه لیکلی دي.
 دی د مغلي پاچانور الدين جهانګير په زمانه کې په (۱۰۲۲ هـ) کال د پښتونخوا په
 اکوره کې زېږيدلی او په (۱۱۰۰ هـ) کې وفات شوی دی. په نشر کې یې مشهور کتاب
 دستارنامه دی او په نظم کې یې سوات نامه، باز نامه، طب نامه او د شعرونو دیوان دېر
 زیات شهرت لري.

خوشحال خان په شل کلنی کې په شعر ويلو پیل کړي او په پښتو ادب کې د حماسي
 سبک سرلاري دی. خوشحال خان د هند د حکمرانې مغلي کورنۍ پر ضد مبارزه
 کوله او د اورنګزېب پر ضد جنګیده.

خوشحال خان د پښتو ادب په بېلاپلو خانګو کې مهم آثار پرې اینې او د ادب په
 هر ډګر کې یې قلم دېر بنه چلیده. خوشحال خان خټک لا دېر پخوا د خپل خان په
 هکله ویلي وو:

خټک خو پرېرده په درست جهان کې عجب که هسې فرهنګيالي راشي

- ۱_ زده کوونکي دې لاندې پوبنتې خواب کړي:
خوشحال خان په کوم کال او کوم خای کې دنیا ته راغي؟
خوشحال خان ولې د اورنګزېب له خوا بندی شو؟
په نشر کې د خوشحال خان کوم کتابونه پېژني؟
په نظم کې د خوشحال خان مشهور کتابونه کوم دي؟
- ۲_ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:
(جزم، رزم، هود، بزم، يرغل، فرهنگيالي)
- ۳_ زده کوونکي دې په وار سره د خوشحال شعر ولولي او بنوونکي دې د زده کوونکو
د شعر لوستل او د کلماتو سم تلفظ و خاري.
- ۴_ زده کوونکي دې په لاندې شعر خبرې وکري او د شعر اصلې مقصد دې روښانه کړي:
ختک خو پرېرده په درست جهان کې عجب که هسي فرهنگيالي راشي
- ۵_ زده کوونکي دې د خوشحال د کلام نمونه ولولي او بيا دې د شعر مفهوم په خپلو
خبرو کې ووایي.
- ۶_ یو زده کوونکي دې د خوشحال د کوچنيتوب پېښې ووایي.
- ۷_ خو زده کوونکي دې د خوشحال د کورني د خو تنو شاعرانو نومونه واخلي.

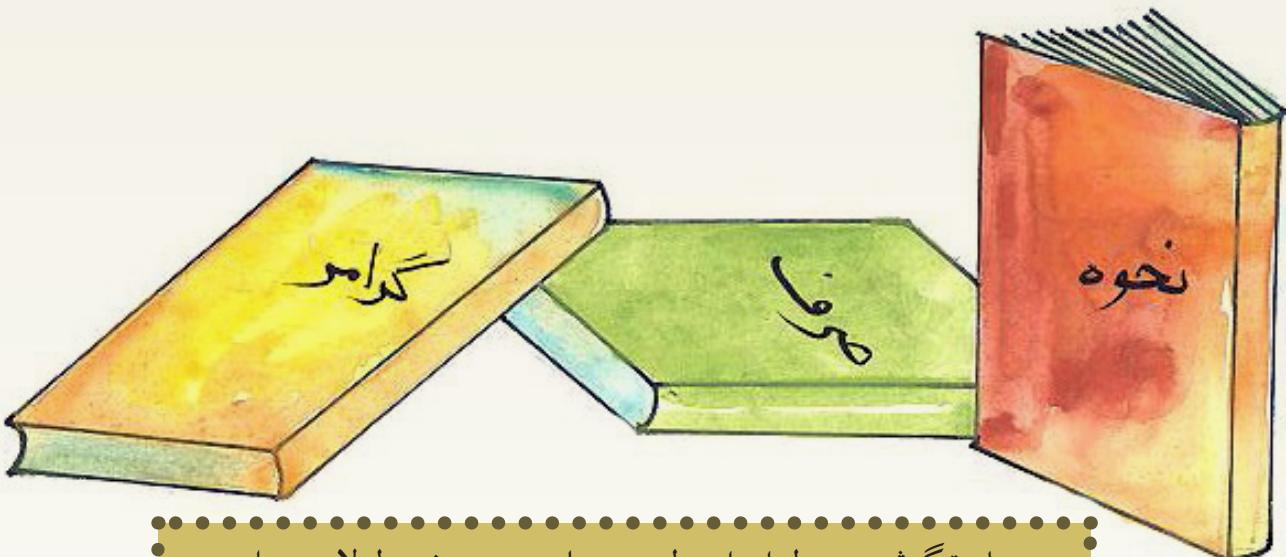

ستاسي له نظره خوشحال خان خټک خه ډول شخصيت دی؟
په دې اړه یوه لنډه مقاله ولیکي. د مقالې د لیکلوا په وخت کې له خپلو مشرانو خخه
مرسته وغواړئ او یا هم له کوم کتاب خخه ګته واخلي.

پښتو نحوه یا جمله پوهنه

په عامه توګه ژبه د پوهولو او را پوهولو یوه وسیله ده. مور د خبرو له لارې یو بل پوهولو او خپل مطلب حلوو. په خبرو کې کلمې او جملې کاروو. د نحوي علم چې د ژپوهنې یوه برخه ده، له جملې خخه بحث کوي. ژپوهنې هغه علم ته وايې چې د یوې ژې اصلې جورپښت تر خپرنې لاندې نیسي یا هغه پوهنه ده چې د معاصرو علمي طريقو پر بنسته د ژې ماہیت او خرنگوالي مطالعه کوي. ژپوهنې د بېلاړلېو ژيو کورني د دوي خپلوی، ډلي او تاریخي بدلونونه هم خپري. ژپوهنې درې برخې لري، فونولوژي (غږ پوهنه)، مورفولوژي (لغت پوهنه)، سنتیکس نحوه یا جمله پوهنه. جمله پوهنه د جملې د جورپښت او ډولونو په اړه بحث کوي. دادې په دې درس کې تاسې ته د جمله پوهنې په اړه معلومات درکوو. جمله خه ته وايې او په خبرو کې خه ارزښت لري؟ که د جملو جورپښت سم نه وي په خبرو کې به خه ستونزه رامنځته شي؟

نحوه یا جمله پوهنه (Syntax)

نحوه عربی کلمه ده چې لغوي معنا یې لاره، طريقه، روش طرز او دود دی. په اصطلاح کې د گرامر هغه برخه ده چې په جملو کې د کلمو د خای پر خای کېدلو، د کلمو پر اړیکو، ترتیب او ترکیب باندې غږېږي.

په بله وينا نحوه هغه پوهنه ته ويل کېږي چې د یوې ژې د جملو، عبارتونو، فورو، ترکیبونو له جورېښت، ترتیب او تنظیم خخه بحث کوي.

د وينا د توکو (اجزاوو) خپل منځی اړیکې او جورېښت د نحوه موضوع ده.
خرګنده د چې جمله پوهنه په یوې جملې کې د کلمو (مورفيمونو) د گرامري ترکیب د یوځای کېدو طريقه، ترتیب او معنوی رابطه په یوې ټاکلې ژبه کې څېږي او یا په بله وينا د جملو لفظي جورېښت او معنوی ځانګړتیاوې مطالعه کوي، نو خنګه چې د نحوه د مطالعې او څېړنې اصلې او اساسې مواد جملې دی، نو په همدي توګه د کلمو ترکیب هم د جملو په جورېښت کې یوه برخه ګټل کېږي، لکه: هلک ولوبد. دا یوه ساده جمله ده او له دوو کلمو خخه جوړه ده. لوړۍ برخه یې ((هلک)) چې د جملې فاعل (مسند الیه) او دویمه برخه یې ((ولوبد)) فعل (مسند) دی، که چېږي په همدغې جملې کې د جملې د فاعل (هلک) سره ځینې مورفيمونه چې نحوی رابطه سره ولري، یوځای شي، نو دغه فاعل (هلک) د خپلو اړوندو توکو سره یو ترکیب دی. لکه بنه هلک، یو دېر بنه هلک، یو غښتلی تکړه بنه هلک. دغه دله کلمې له یو بل سره نحوی رابطه لري او په پورتنې جمله کې د هلک سره د مبتدا په حیث راخي چې د ترکیب په نامه یادېږي. همدارنګه د (ولوبد) فعل سره چې د جملې مسند دی یو شمېر نورې کلمې یوځای شي او نحوی رابطه ولري د جملې په مسند (خبر) کې راخي، لکه: سخت ولوبد، په زوره ولوبد، سخت په زوره ولوبد. یا وران ولوبد، دېر وران ولوبد، خورا دېر وران ولوبد.

په پورتنې اسمی ترکیبونو کې ګورو چې هلک د ترکیب اصلې جز دی او د خپلو متعلقاتو سره یو اسمی ترکیب ګټل کېږي او په دویمه برخه کې ولوبد فعلی ترکیب اصلې

جز دی نو فعلی ترکیب ورته ویلی شو.

نو ویلی شو چې ترکیب د دوو يا زیاتو خپلواکو او ناخپلواکو، کلمو او مورفیمونو له یوځای کېدو خخه عبارت دی چې اجزا یې يوله بله سره گرامري ارتباط ولري. ترکیبونه بیا په خپل وار د معنا او جورښت له مخې بېلاړل ډولونه لري.

جمله (Sentence): جمله عربي کلمه ده. لغوي معنا یې مجموعه او تولګه ده او په اصطلاح کې د الفاظو او کلمو یو داسې ترکیب دی چې یوبشپر مفهوم خرګندوي. یا په بله وینا جمله د یوې ژې هغه خپلواکه گرامري برخه ده چې د جورښت او معنا له مخې پوره او بشپړه وي.

د جملې بنسټېزې برخې: هره جمله دوه بنسټېزې برخې لري. مبتدا او خبر چې د جملې زړۍ یا هسته جورووي. لکه په دې بېلګو کې: نجونې راغلې، ورڅه تېره شوه، تولنه وده کوي، په دغو جملو کې د مبتدا (مسند الیه) او خبر (مسند) برخې په خپلواکه توګه راغلې دی.

۱- مبتدا (مسند الیه، فاعل = subject)

مبتدا د جملې یوه خپلواکه (مستقله) معنا لرونکې برخه ګنل کېږي. په جمله کې ددغې برخې په اړه خبر ورکول کېږي. یا مبتدا (مسند الیه) هغه برخه ده چې د هغې په نسبت څه ویل کېږي. یعنې د یو حکم نسبت ورته کېږي.

په دې برخه کې د اشخاصونومونه، د شیانو نومونه، ضمیرونه، صفتونه، عددونه، قيدونه له ټولو ساده او مرکبو بنو سره رائحي. سربېره پر دې په اصلی حالت او اوښتي یا (معیره) حالت کې هم راتلای شي. لکه: زده کوونکي د آزمونې په فکر کې دي. لم راوختو. خلکو خپل کار کاوه، تیل توى شول.

په پورته جملو کې (زده کوونکي، لم، خلکو، تیل) د مبتدا (مسند الیه) او د جملو نورې برخې د خبر (مسند) په توګه راغلې دي.

۲- خبر (مسند): خبر یا مسند د جملې هغه بنسټېزه برخه ده چې د مبتدا (مسند الیه) حال خرګندوي. خبر هم د مبتدا په شان د وینا او کلام له ټولو توکو خخه راتلای شي. خبر

د جوربنت له مخچی کپدای شی چې ساده او یا مرکب وي. خبر په دوو ډولونو وپشن کېږي.
اسمي او فعلي.

هغه جملې چې د خبر په برخه کې یې پوره فعل یا فعلی تركیب راغلی وي، د فعلی
جملې په نامه یادېږي. هغه جملې چې مبتدا او خبر دواړه یې نومونه وي اسمی جملې ورته
وایي، لکه: د کلې مشر خانمیر دی (اسمی جمله)، زه بشار ته څم (فعلی جمله).
د جملې ډولونه: جمله د جوربنت له مخچی په دوو لویو ډلو وپشن کېږي، یوه ستوي یا
ساده جمله، غږګه یا مرکبه جمله.

۱_ یوه ستوي یا ساده جمله: یوه ستوي یا جمله هغه ده چې له یو فاعل او یو فعل خخه
جوره وي. یا په بله وینا له یوې مبتدا او یوه خبر خخه جوره وي، یوه ستوي یا جمله په دوو
ډوله ده:

الف: لنډه ساده یوه ستوي یا جمله: هغه جمله ده چې بنستیزې برخې (مبتدا - خبر) یې
له یوې خپلواکې کلمې او یا لنډه تركیب خخه جوره وي، لکه: احمد راغي، جمیله راغله،
د لمړ سترګه پرپوته، سپورمۍ راوختله.

ب: اوږده یوه ستوي یا جمله: هغه جمله ده چې بنستیزې برخې (مبتدا- خبر) د خو ساده
لنډو یا اوړدو تركیبونو خخه جوره وي، لکه:

د احمد شاه بابا بنوونځی زده کوونکو په کلنی آزموننه کې بنې نمرې واخیستې.
د ملالې لپسي نجونو د والیال په سیالی کې بنې نمرې ترلاسه کړې.
۲_ مرکبه یا غږګه یا جمله: هغه جمله ده چې له دوو یا زیاتو ساده (یوه ستوي) جملو
خخه جوره او یوه جمله له بلې سره لفظي او معنوی اړیکې ولري، خو هره جمله خپلې
خانګرې ولري.

په پښتو ژبه کې غږګه یا مرکبه جمله دا لاندې ډولونه لري:

۱- پیوسټې یا خپلواکې غږګه یا جملې: هغه دې چې له دوو یا زیاتو یوه ستوي جملو
خخه جورې شوي وي او دغه جملې په نحوی توګه یو له بل سره مساوی حیثیت ولري. په
نسبې توګه خپلواکې ګډل کېږي، په دوو ډلو وپشن کېږي:

الف: لنډه غبرگه پیوسته جمله: چې د دواړو جملو اساسی برخې یې له لنډو ساده اسمی او فعلی ترکیبونو څخه جوړې وي، لکه:

لمر راوخوت او شاوخوا رنا شوه، سپوردمی پربوټنه او شاوخوا تیاره شوه

ب: اوږده پیوسته غبرگه جمله: هغه د چې د جملې په مبتدا او خبر دواړو برخو کې د جملې اجزاوې له دوو څخه زیات توکي ولري او په اجزاوو کې یې ډېربنت او پراخوالی راغلې وي، لکه:

آزمونه راغله او زیاتره زده کوونکي د آزمونکي له سختوالی څخه په ڏار او انډښته کې دی. دا غبرگې جملې هم په دوه ډوله دي.

لومړۍ: آزاده یا پرانیستې جمله: هغه جمله د چې له دوو، درېوو یا ډېرو جملو څخه جوړه وي چې شمېر یې نور هم پسې زیاتبدای شي؛ خود ګه جملې په آزاد چوکات کې راخې، لکه:

کله به باران ورېده، کله به واوره ورېده، کله به شین شو، کله به ورېئ شوه او د باران خاځکي به شول.

یا: کله به ورو روان و، کله به تېز شو او په منډه به شو او چې ستري به شو، نو دمه به یې وکړه.

۲_ محدوده یا تړپې او ناخپلواکه غبرگه جمله

دا جملې معمولاً په دوو جملو ختمېږي. کله کله درې جملې هم سره یوځای شوي وي، لکه: باید تللى وای، خو لارنه شو.

د معنا له مخې د جملې ډولونه: په پښتو ژبه کې جمله د معنا له مخې په دوو لویو ډلو وبشل کېږي: ۱_ خبری، ۲_ ناخبری.

لومړۍ: خبری یا بیانی جملې: هغه جملې دی چې دیوه خیز د حال او کیفیت بیان او خرگندونه کوي. یا یو فکر د خبر په توګه بیانوی. په لیکنه کې د دې جملې په پای کې ټکی (.) اینښودل کېږي، لکه:

احمد شاه بابا د افغانستان نومیالی واکمن تېر شوي دي.

ملاله د میوند یوه اتله مېرمن ووه.

خبری جمله په درې دوله ده

الف: حقیقی مثبته خبری جمله: هغه جمله ده چې د یوې اصلی او حقیقی پېښې بیان کوي، لکه: زده کوونکو درس ولوست.

ب: حقیقی منفي خبری جمله: د هغه خه خرگندونه کوي چې په واقعیت کې پې شته والی ثابت نه وي، په دې جملو کې د نفې ادات د کومکي فعل نه مخکې راخي، لکه: زده کوونکي درس نه لولي.

ج: تاكیدي خبری مثبته جمله: هغه جمله ده چې د یوه واقعیت د تائید، تصدیق او تاکید لپاره وي. د (خو) ادات ورسه یوڅای راولپ کېږي، لکه:
وطن خو په هر چاګران ده.

دویم: ناخبری يا انشایي جمله

ناخبری يا انشایي جملې دا لاندې دولونه لري

۱_ د پوبنتې جمله: هغه جمله ده چې ویونکي پوبنتنه کوي. په دې جملو کې د یوه شخص، خای، موضوع او وخت په باره کې پوبنتنه کېږي او د خواب غوبنتونکي وي.
په ویناکې د دې جملو خانګرنه د غړ لوروالی او فشار وي او په لیک کې پې د پوبنتې
نسنه (?) په پای کې ايسنودل کېږي، لکه: چېرهه څې؟ خه وخت راغلي؟

۲_ امریه جمله: په دې جملو کې د ویناوال مطلب او موخه د یوه کار غوبنتنه، امر، حکم، غوبنتې، هيلې، بلني، مشورې او اخطرار په بنې وي. دا جملې هم د ویلو خانګرۍ
غړ لري، لکه: درس ولوله! راځه چې څو! دلته راشه! بیا داسې ونه کړي! کتاب راکره!

۳_ تعجبی جمله: دا جمله د حیرانتیا په حالت کې ویل کېږي، یا د حیرانی خرگندونه کوي. دا هم د پوبنتې په حالت کې ویل کېږي، خود هغې سره پې توپیر دادی چې څواب
نه غواړي، لکه:

څومره بنه نجلی ده! خه کارونه دې وکړل!

۴_ تمنایی جمله: په دې جملو کې د غوبنتنې او هیلې مفهوم نغښتی وي، لکه:
کاشکې ورشم، ارمان چې تللی واي.

۵_ شکی احتمالی جمله: چې مقصد او مطلب پکې ثابت نه وي او شخص په دووکې
حیران او دوه زړی وي، لکه: بنایی ورور یې هم ورسره راشی. گوندي بنه کتاب وي.

۶_ ټینګاری جمله: د تاکید او ټینګار په موخه او مقصد راځي، لکه: خامحا ورڅم،
حتمي راشه!

۷_ قسمیه جمله: چې په یوه کار باندې د خلکو د باور کولو لپاره په یو سپېڅلي، لور،
محترم ذات باندې لوره (قسم) کول خرګندوي، لکه: خداپرو درڅم.

۸_ دعائیه جمله: د خیر بښګنې د غوبنتنو او خرګندولو لپاره ويل کېږي، لکه: خه الله
دې مرستندوي شه!

د متن لنډيز

ژپوهنه د یوې ژېږي جوربنت او خرنګوالی تر خېږنې لاندې نیسي. درې برخې
لري، غږ پوهنه (فونولوژي)، لغت پوهنه (مورفولوژي)، سنتیکس (جمله پوهنه). جمله
عربی کلمه ده معنا یې مجموعه او ټولګه ده. په اصطلاح کې د کلمو داسې یو ترکیب
دی چې یو بشپړ مفهوم خرګند کړي. جمله له دوو برخو خخه جوړه ده چې لوړۍ
برخې ته مبتدا او دویمه برخې ته خبر وایي.

په مبتدا کې نومونه، صفتونه، قيدونه او نور راځي. خبر د مبتدا حال خرګندوي او
په خبر کې فعلونه او نومونه راځي. د جوربنت له مخې جملې په یوه ستوې او مرکې
جملې وبشل کېږي چې هره ډله یې بېلاښل ډولونه لري.

جمله د معنا له مخې په خبری او ناخبری جملو وبشل کېږي چې بیا هره ډله بېلاښل
ډولونه لري.

- ۱- زده کوونکي دې متن په چویه خوله ولولي او بيا دې لاندي پوبنتني خواب کري:
 - رېپوهنه کومې برخې لري؟
 - جمله خه ته وايي؟
 - جمله له کومو برخو خخه جوره ده؟
 - خبر په خو ډولونو وېشل کېري هر ډول پې خرگند کړئ؟
- ۲- زده کوونکي دې په خپله خوبنې خو جملې ولیکي او په هغه کې دې مبتدا او خبر په نښه کړي.
- ۳- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، یوه ډله دې د یوه ستوي جملې مثالونه ووايي او بله ډله دې په وار سره د مرکبې جملې مثالونه ووايي، بنونکي دې د زده کوونکو تېروتنې سمې کړي.
- ۴- زده کوونکي دې د معنا له مخي د جملو ډلونه په خپلو کتابچو کې له مثالونو سره ولیکي او بيا دې په وار سره په تولګي کې ولولي، لکه (مثبته خبری جمله، منفي خبری جمله، د پوبنتني جمله، امریه جمله، تعجبی جمله، تمنایي جمله، شکی جمله)
- ۵- زده کوونکي دې په خپله خوبنې یوه یوه جمله ووايي او بيا دې خرگنده کړي چې خه ډول جمله ده؟

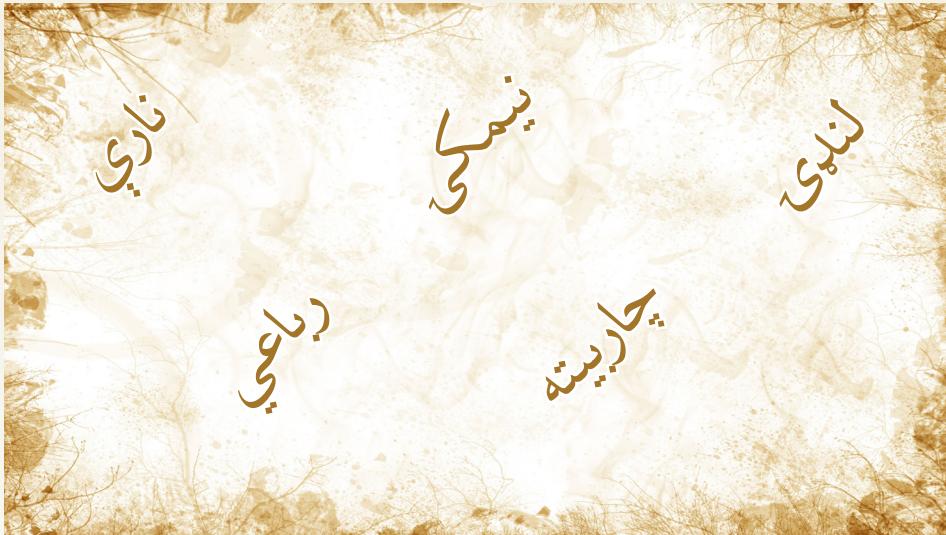

زده کوونکي دې په کورکې یو خل بيا متن ولولي او د متن پر بنسټ دې په خپله خوبنې خو ډوله جملې جورې کړي. بله ورڅ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

ملي نظمونه

- په پښتو ژبه کې دووه چوله نظمونه دي چې یوه ډله یې ملي نظمونه او بله ډله د شرقی شاعری
- په تقليید کلاسيک ديواني نظمونه دي. د ملي نظمونو برخې ته د ولسي اديياتو نومونه کارول
- شوي ده، خکه چې دا زموږ د ولس خپل مال دي او د چا په تقليید نه دي ويل شوي. د پښتو
- ولسي ادييات یوه بډایه ذخیره لري چې د مختلفو ډولونو په درلودلو سره ېې د سيمې په ژيو
- کې سیال نشته. ولسي ادييات دووه عمله برخې لري، د نثر برخه او د نظم برخه. د نظم یوه
- برخه ېې هغه ده چې ويونکي ېې معلوم نه دي او په قول ولس پوري اړه لري چې دي ته عامې
- سندري وايي. بله برخه ېې هغه نظمونه دي چې ويونکي ېې معلوم دي او دې برخې ته خاصې
- سندري وايي.
- د ولسي اديياتو ډېره برخه په ولس کې خوره ده او لړه برخه ېې د خبرونکوله خواراتوله شوي
- ده په دې درس کې به تاسې د ملي نظمونو په اړه یو بحث ولولئ چې په ولسي شاعری کې
- ترې زموږ ولسي شاعران ګټه اخلي.
- تاسې د ولسي شاعری په اړه خه معلومات لري؟
- په ولسي شاعری کې کوم ډولونه پېژني؟

نظم په لغت کې د مرغلوو پېيلو ته وايي او په اصطلاح کې هغه کلام دی چې وزن او قافيه ولري. نظم بېلاپل ډولونه لري چې دغه ډولونه د لوړۍ څل لپاره په عربي ژبه کې د عروضي سیستم پر بنسته رامنځته شوي دي او هر ډول ته یې خانګړي قالب ټاکل شوي دي. د نظم دغه ډولونه لکه غزل، قصیده، مشنوي، مخمس، مسدس او نور هر یو ځانته جلا خانګړي قالب او مشخصات لري چې یو له بل خخه پري توپيرېږي.

د نظم دغه ډولونه عربي ژې خخه فارسي او بیا پښتو ته راول شوي دي چې په هماماغه تقليد تراوسه ويل کېږي او رواج لري. پښتو ژبه له دغه ډول نظمونو سربېره خپل ملي نظمونه هم لري چې وزنونه یې هم خپل دي او د چا په تقليد نه دي ويل شوي.

په دي توګه ويلی شو چې په پښتو ژبه کې دوه ډوله نظمونه شته چې یو ډول یې ملي نظمونه او بل ډول یې عروضي نظمونه دي چې مشترک نظمونه هم ورته وايي او دا ئځکه چې دغه نظمونه په عربي، فارسي او پښتو کې مشترک دي.

ملي نظمونه: ملي نظمونه د پښتون ولس خپل مال دي. له کومې بلې ژې خخه نه دي راغلي. په خپله ولسي شاعرانو جوړ کې او ټاکلي وزنونه او قالبونه یې هم ورته پيداکړي دي.

پښتو ملي نظمونه هم په دوه ډوله دي چې یو ډول ته یې عامې سندري ويل کېږي. ويونکي یې معلوم نه وي او په ټول ولس پوري اړه لري لکه لنډي، سروکي، ناري، دښادي بدلي او نور...

بل ډول یې خاصې سندري دي چې د نالوستو ولسي شاعرانو له خوا جوړېږي او شاعران یې معلوم کسان وي لکه چاريټې، بدلي، بگتې، لوې، داستان، مقام او نور... دلته یې ځينې نمونې معرفي کوو:

۱- لنډي: د پښتو د شفاهي ادبیاتو یو مشهور ډول دي چې ټول پښتنه یې بېژني. لنډي دويې مسرې لري چې لوړۍ یې لنډه نهه سیلابه او دویمه یې اوږده دیارلس سېلابه ده. لنډي ته د پښتو په ځینو سیموکې ټیککي، تپه او مسرې هم وايي. د لنډيو ويونکي نه دي معلوم. د عام ولس مال دي. د نارینه وو او بنخو له خوا ويل کېږي. په لنډي کې یو بشپړ

مفهوم یانپېرى. په لنډيو کې د پېښتو د کليوالي ژوند او کلتور د بېلاپلوا اړخونو ځانګړياوو انعکاس موندلی دی. د لنډيو موضوعات مختلف وي او د ژوندانه هره موضوع پکې ليدلاي شو.

د لنډيو خو مثالونه:

تن مې د شنې نکریزې پاڼه
ظاهر تازه دننه رنگ په وینو یمه

* * *

د سترګو تور لالى مې ورک دی
په زرګر ناسته یم خېرې یې جوړومه

۲— نيمکي یا سروکي: سروکي یو ډول شعر دی چې له لنډيو سره ویل کېږي. د سندرې د سر حیثیت لري، مختلف شکلونه لري، ځینې سروکي یوه مسره وي، ځینې دوي مسرې، ځینې درې او کله تر پنځو هم رسپېرى، کله کله دواړه مسرې یو شې او کله یوه لنډي او بله او برده وي. په سروکو کې د عشق، مينې او رزم موضوعات راخي. ځینې عام سروکي دی او ځینو ته د اتن سروکي وايې.

پسې ورجګ کړه سره لاسونه
لنډ کړه د تېکي مزي دې
حال به دې وران شي
بله نمونه:

هلک نری چنار دی جلى د ګلو ونه
یا:

لونګ کرمه که لو مې ګډ کړي اړه تا به راولمه

۳— ناري یا غبرونه: ناري یا غبرونه خو ډولونه لري لکه د اتن ناري، تاریخي ناري او د نکلونو ناري. د اتن ناري د اتن په میدانونو کې ویل کېږي، تاریخي ناري د بېلاپلوا تاریخي وختونو په اوبدو کې د ځینو تاریخي پېښو په اړه ویل شوي دي. د نکلونو ناري د نکل چيانو

له خوا د نکل په بېلاپلو برخو کې د نکل د کرکټرونونو له خولې بیانوی. د اتنی نارې دوه مسربزې، درې مسربزې او خلور مسربزې وي. د مسرو لنډوالۍ او اوږدوالۍ یې هم ډول ډول وي، د تاریخي نارو جوړښت دوه مسربز دی چې یوه یې لنډه او بله یې اوږده ده. د نکلونو نارې دوه مسربزې او درې مسربزې وي، کله هم قافیه وي او کله نه وي، لکه:

سر د سره پالنګه هسک کړه فتح خانه
یاغې سوی هندوستان رعیت ملکونه

* * *

کرمیه چې غم نه وي ته غم راوري
کرمیه که زما په دعا کېږي
کرمیه په لم غوړه سپرو واوري

چاریته: د پښتو د ملي اشعارو یو مهم ډول دی چې کيسې، نکلونه، داستانونه او نور اوږده اوږده مضامين پکې ويل کېږي. وبونکې یې معلوم وي او د پښتو د خاصو سندره يا نظمونو یو ډول دی. چاریته یو سر لري چې هغه ته کسر يا پیرو وایي. کسر يا پیرو یو خل د چاریتې په سر کې ويل کېږي او وروسته یا له هر بند خخه تکرارېږي. چاریتې د مسرو د شمېر د اوږدوالۍ او لنډوالۍ له مخې یو تر بله توییر لري. د چاریتو د بندونو د مسرو شمېر له خلورو خخه نیولې تر شلو مسرو پورې رسېږي. همدغه سبب دی چې د مشنوی او قصیدې په شان اوږده مضامين پکې راتلای شي.

په چاریته کې د موضوع تسلسل او ارتباټ یو مهم شرط دی او په یوه چاریته کې ډېر موضوعات نه راول کېږي. دلته د خانمیر د یوې چاریتې خوبیتونه د نمونې په ډول راړو چې هر بند ېې دولس مسربې لري:

په چپ کې ډال په بني خنجر نيسه د غلیم مخه برابر نيسه
يا به په سرو وینو کفن شي زما يا به له صدقه خپل وطن شي زما

په غوبو و اوړه واړه پاکې زما
 پوه شه اجل دی دا چې راغې په تا
 یو څلې نه په خو، خو واره شوی
 مختورن مه شئ په محشر زامنو
 خو څان د هغه پلار په څېر نه کړمه
 کله به هېر د پلار سخن شي زما
 يا به په سرو وينو کفن شي زما

رباعي: د پښتنو عوام خلک هغه غزلي ته چې موضوع يې پند او نصیحت وي، رباعي
 وايي. کله چې سندر غارې په ساز پیل کوي لوړۍ یوه رباعي وايي او بیا ورپسې چاریته يا
 داستان او يا لويه اورووي. خینې خلک ورته مقام هم وايي.

د مجلس په پیل کې له دي کبله اورول کېږي چې د مجلس د ګډونو والو پاملننه خانته
 رارووي. دلته به د رحمان بابا یو شعر چې د مقام او رباعي بنه لري ولولو:

په بنه خوي د بد خواهانو بې پروايم
 په نرمي لکه او به د اور سزا یم
 و هر چاته په خچل شکل خرگندېرم
 آينې غوندي بې رویه بې ریا یم
 قناعت مې تر خرقې لاندې اطلس دی
 پت د درست جهان بادشاه ظاهر ګدا یم
 د غونچې په څېر په سل ژبو خاموش یم
 لکه بوی هسې په پتنه خوله ګویا یم
 که چالار د عاشقې وي ورکه کړې
 زه رحمان د ګمراهانو رهنما یم

بگتى: په پښتو اشعارو کې بگتى يوه غوره او خورده برخه ده چې ئىنې خلک يې لویه هم بولی. بگتى د چاریتتو په خپر يو سر لري چې په عمومي چول يو بیت وي او د دواړو مسره قافیه يې سره برابره وي. د هر بند وروستني مسره د بگتى له سر سره په قافیه کې برابره وي.

سر د هر بند په پای کې تکرارېږي. د سر لومړۍ مسره يې اوبده او دويمه يې لنډه وي.
د بگتى هر بند معمولاً درې مسرې وي:

غمونه لري که له ما عاجز غمگينه
راتاو شه لونګينه

ودې ويشم روغنه دي نه کرم
نوره ياري درسره نه کرم

بل دي په سرو شنډو نتکي زانګي مينه

راتاو شه لونګينه

د محمد نور فقيره بخته
خنګه راپړوټې له تخته

بخت مې کوتې شو اس مې لار سره له زينه

راتاو شه لونګينه

د متن لنډيز

په پښتو کې دوه ډوله نظمونه ويل کېږي چې يو ډول ته يې ملي نظمونه وايي او بل ډول ته مشترک کلاسيک ديواني نظمونه چې په عربي، فارسي او پښتو کې مشترک دي.

په دې لوسټ کې مویوازې په ملي نظمونو بحث وکړ او د هغوي له دلي مویو خو نمونې دروپېژنډلي. ملي نظمونه هم په لومړۍ سرکې په دوو ډلو وپشل کېږي چې يوې دلي ته يې عامې سندري وايي. عامې سندري هغه دي چې ويونکي يې معلوم نه وي او د ټول ولس مال دي.

په دغه سندرو کې لنډي، کاکړي، نيمکي يا سروکي، ناري يا غړونه، کيسۍ، فالونه، د بنادي سندري او د ميندو سندري رائحي.

بله ډله یې خاصې سندري دی. د دې سندرو شاعران په ولس کې معلوم دي او د ولسي شاعرانو په نومونو یادپېږي. په دې ډله کې چاريستې، بدلې، بگتى، لوې، داستان، مقام او نور...

د پښتو دغه ملي اشعار د پښتو ادبیاتو یوه مهمه برخه ده چې د پښتو د اجتماعي، ملي، سیاسي او فرهنگي ژوند ټولو خواو پکې انکاس موندلی دی. د پښتو دا ملي نظمونه د نورو ژيو په تقليد نه دي ويل شوي، بلکې په خپله د پښتنو ايجاد دي.

۱_ زده کوونکي دې متن په چویه خوله ولولي او بيا دې لاندي پونښنې څواب کړي:

- په پښتو ژبه کې خو ډوله نظمونه پېژنۍ؟
- نظم خه ته وايي؟
- په ملي نظمونو کې کوم ډولونه پېژنۍ؟
- لنډي خه ته وايي؟

۲_ زده کوونکي دې په خپله خوبنې د یو ملي نظم په اړه خو کربنې له مثالونو سره ولیکي او په ټولګي کې دې په وار سره واوروی.

۳_ زده کوونکي دې په وار سره په متن کې راغلي نظمونه په لور غږ ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې ټولګي والو ته ووايي.

۴_ زده کوونکي دې په وار سره د ملي نظمونو په موضوعاتو خبرې وکړي چې کوم موضوعات پکې راخېي؟

۵_ متن په غور ولولئ او په متن کې خاص نومونه په نښه او په ټولګي کې یې ووايي.

خاص نوم: هغه نوم دی چې دیو خاص شخص او خاص ئای بىكارندويي کوي،
لکه: احمد شاه بابا، ملالى، ننگرھار، کابل او نور...

۶_ زده کوونکي دې متن ولولي او د صفت کلمې دې په خپلو کتابچو کې وليکي او
بيا دې په ټولګي کې ولولي.

صفت (ستانيونوم): صفت هغه کلمه ده چې د نوم خرنگوالى خرگندوي، لکه: تور،
سپين، بنه، بد، روغ، ناروغ، لور، تېيت او نور...

۷_ زده کوونکي دې په وار سره د رحمان بابا شعر ولولي او پر مفهوم باندې دې خبرې
وکړي.

په بنه خوي له بدخواهانو بې پروايم
په نرمى لکه اویه د اور سزا يم
و هر چاته په خپل شکل خرگندېرم
آينې غوندي بې رویه بې ریايم
د غونچې په خبر په سل ژبو خاموشه
لکه بوی هسې په پته خوله گویايم
قناعت مې تر خرقې لاندې اطلس دی
پت د درست جهان بادشاه ظاهر گدايم

زده کوونکي دې د خپلې سيمې ديوه ولسي شاعر په اړه خوکربنې وليکي او د ضرورت
په وخت کې دې د کورني له غرو او یا کتاب خخه مرسته ترلاسه کړي.

ولسي کيسه

کيسې د انسان له ژوند سره پيل شوي دي او بيا خوله په خوله له یونسل نه بل ته لپردول شوي دي. کله چې انسانانو خط ايجاد کړ، نوبیا خنې کيسې ولیکل شوي. خود ولسي کيسو زياته برخه اوس هم د خلکو په ذهنونو کې ده او راټولي شوي نه دي. دولسي کيسو ويونکي معلوم نه وي په یو شخص پوري اوه نه لري بلکې په ټولو پوري اوه لري.

هر ملت خانته ولسي کيسې لري چې د هماغه ملت خانګرتیاوې، دود دستور او تاريخ تربنه خرگندېږي. خینې ولسي کيسې د ملتونو ترمنځ مشترکې وي او یوازې د اشخاصو او خایونو نومونو پکې تغيير موندلې وي. دولسي کيسو زياته برخه خيالي بهه لري. حوادث او پېښې پکې له عقل نه لري او تخيلي بهه لري. په ولسي کيسوکې یوه برخه داسې هم شته چې درستيني ژوند له پېښو سره تراو لري او خيالي بهه نه لري. دنړۍ د ملتونو له ولسي کيسو خخه خینې کيسې دومره شهرت ته رسپدلي دي چې په نړيوالو ولسي کيسوکې شمېرل شوي دي او د دغه شهرت له کبله دنړۍ په ډېرو ژيو ژنارل شوي دي.

په دې لوست کې مود چک د ولس یوه ولسي کيسه غوره کړې چې د دې کيسې په لوستلو سره به تاسي دنړۍ د ولسي کيسو سره آشنا شئ.
کومه ولسي کيسه مو په ياد ده؟

د کوم بل هېواد ولسي کيسه مو اورېدلې ده؟

ولسي کيسه د پښتو ژبي د شفاهي ادبیاتو ډېره خوندوره برخه ده. داسې کيسې له پېړيو، پېړيو راهيسې دولس په حافظه کې پاتې شوي دي او ځينې کيسې پې تر نن ورځې رارسېدلې دي. دا کيسې په کليو او باندو کې موجودې دي. که کومه کيسه په یوه کلي کې رامنځته شوي ده، نو هلته پاتې شوي نه ده او نورو کليو ته رسېدلې او عامه شوي ده. دغه کيسې چې له یو څای خخه بل څای ته انتقال شوي ځينې محطي اصطلاحات او جغرافيوي نومونه ېې تغيير شوي دي. په دې توګه د وخت په تېږدو سره ېې د بيان په ژبه کې هم تغيير راغلې د.

د پښتو په ولسي کيسو کې دوه ډوله کيسې دي چې یو ډول ېې د پښتو خپلې کيسې دي او بله ډله ېې له نورو ژبو خخه راغلې دي. د پښتو په خپلو ولسي کيسو کې قهرمانان، چاپريال او ټول کړه وره پښتنې وي. په دې کيسو کې پښې او کرکترونه هم پښتنې رنگ لري. دا کيسې ځينې ډېړي او بدې او ځينې لنډي دي.

په دې کيسو کې بیا ځينې په نظم شوي او ځينې په نثر کې دي. دا کيسې مختلف موضوعات لري او د پند او عبرت تکي هم پکې وي. په ځينو کې تخيلي اړخ ډېر غالې وي لکه د دیوانو او پېړيانو کيسې او ځينې ېې له رښتنې ژوند سره اړخ لکووي. دا کيسې پخوا په ولسونو کې د ژمي په موسمونو کې د ساعت تېرولو لپاره ويل کېدلې، خود ساعت تېرى تر خنګه ېې ځينې مثبتو خواو دولس په کرو وړو کې مثبت اغېز هم درلود.

اوسم د دې کيسو ويلو رواج يا خو بیخي پای ته رسېدلې او یا په ډېره لړه اندازه موجود دي، همدغه وجه ده چې زمور یو شمېر ناظمانو زمور ولسي کيسې په نظم کړي لکه آدم خان او درخانۍ، دلۍ او شهۍ، مؤمن خان او شيرينو، طالب جان او ګل بشره، موسى خان او ګل مکۍ، فتح خان او رابيا او نوري ...

ځينو لیکوالو په نثر کې هم ولسي کيسې او واره واړه حکایتونه راټول او په کتابي شکل خپاره کړي دي. د دې کيسو راټولو او خپرول زمور د ژبي او ادبیاتو په بلاینه کې ستره اغېزه لري.

ښورووا

(د چک ولس کيسه)

يوه شپه له سيلى سره باران هم وربله، سخت تويان او خلک په خپلو کورونو کې وو. يوه سپين سري بنه خانته يوازې اوسبله. د هغې دکور دروازه وجبله. هغې فکر وکړ چې سيلى دروازه تیل وهله. خولبره شبېنه وه تېره چې ورپه زوره، زوره وجبله.

سپين سري ژر دروازه خلاصه کړه. وې ليدل چې يو خوان سري په لمدو خيشتو جاموکې ولار او له يخني نه ربوري. سپين سري بنه چې ته يې وویل:
— زه مسافر یم، که نن شپه دې راته په خپل کور کې څای راکړ نوزه به دې دا احسان ټول عمر نه هېروم.

سپين سري بنه چې وویل:

— بنه ده، دنه راشه په نغرۍ کې اور بل ده. خپلې لمدي جامي وچې کړه، خوزه ډودي هم نه لرم او ستا لپاره کټه هم نشته. ته مجبوره يې چې له نغرۍ سره نژدې پر دې کمپله شپه تېره کړې.
سري ورته وویل:

— بس چې سریناه وي، نور مې هېڅ نه دې په کار.

ښه چې په نغرۍ کې نوري وچې درې کښودې. اور تازه شو. سري چې تود شو او جامي يې هم وچې شوي نو د خپل کميس له جيبيه يې د اوسبېني يو میخ راویست. دا به يې په خپلو لاسونو کې اړاوه را اړاوه.

ښه چې ورته کتل خو غږې نه کاوه. سري بنه شبېله له دې میخ سره لوې وکړې. بیا يې له بنه چې پوښتنه وکړه:

— ته خبره يې چې دا میخ خومره دکار ده؟

ښه چې له وری نه تار جوړاوه. په ډېره وچه لهجه يې ورته وویل:

— هو خبره یمه، میخ په لرګي کې ټکوهل کېږي.

سري وختنل او وې وویل:

— ته نه يې خبره، زه له دې میخ نه بنوروا جورولای شم.

ښه چې لرپه قهر وویل:

— هسې اوې بوې مه واي، دا ناشونې ده.

سپی وویل: که ما درته ثابتہ کرنه نو منې به بې.

بنجی وویل: بنه د ثابتہ بې کرنه.

بیا بې د بنوروا پخولو دیگ ورته راور. سپی مېخ د دیگ په تل کې کېښود او اویه بې پکې واچولي. بیا بې دېگ په اور کېښود. لړه شبې چې تېره شوه، نو سپی د دېگ سر لري کر او بنجی ته بې وویل:

— که لړه مالګه او تور مرچ راکړې نو بنوروا به تیاره شي.

بنجی پاخنده دیوې الماری دروازه بې پرانیستله او وي ویل:

— هو مالګه او مرچ خو په هر کور کې وي.

سپی ته بې د مالګې او تورو مرچو پورې ورکړې. ده مالګه او تور مرچ په دېگ کې واچول. یو خوشېبې نورې هم تېږي شوي. سپی بیا د دیگ سر ایسته کر او وي ویل:

— د پیازو یوه غوټه که واي نو د بنوروا خوند به نور هم زیات شوای واي.

بنجی ورته بد، بد وکتل خو بیا له ئایاه رپاخنده او وي ویل:

— گورمه که چېږي پیاز وي!

یوې بلې الماری ته لاره او د هغې دروازه بې پرانیستله. سپی سر اوچت کر او په الماری کې بې د خورو توکی ولیدل.

بنجی د پیازو یوه غوټه راواخیسته او سپی ته بې وویل: اوس به نو ته چاقو هم غواړې.

سپی وختنل او د بنجی نه بې پیاز او چاقو واخیستل. پیاز بې ټوټې، ټوټې کر او دېگ ته بې ور واچاوه. بیا بې اور تازه کر، خو نورې درې بې ورسې کړې او وي ویل: بنوروا هم هر ډول وي. د مېخ بنوروا ساده وي، خو که په دې کې ګازرې او الوګان ورګاه شي، نو خوند به بې لا زیات شي خو خیر پروانه کووي.

اوسله دېگ نه د پیازو د پخندو خوشبوې پورته شوې وه او بنجی نابره د لورې احساس وکړ، د سپی خبرو ته بې پام و. بې له دې چې هغه ته بې خه ویلی وي. الماری ته لاره او یو خو ګازرې او دوو الوګان بې ترې راواخیستل او سپی ته بې ورکړل. سپی ګازرې او الوګان سپین، ټوټې ټوټې او بیا بې په دېگ کې واچول.

لړه شبې وروسته بې چې د دېگ سر لري کر او د بنوروا خوشبوې د بنجی سېږمې وتخنولې له

سپی بې پیوبنتل: په څومره وخت کې به دا بنوروا پخېږي؟

سپی په خمثی د دېگ له تل نه مېخ راوچت کر او وي ویل:

— د دې مېخ بنوروا دېر و کمو خلکو خورلې د، خوکه په دې کې د غونبې ورې، ورې توپې
ورگلې شې نوبیا د پاچاهانو خواره دي.

خو زما او ستا په شان خلک دومره طالع نه لري چې په دې بنوروا کې غونبې ولري.

ښځې ناخاپه ووبل: ولې يې نشو خورلای. پاچاهان خو هم زمود په شان انسانان دي.

بيا لاره او له الماري نه يې د غونبې يوه توبه رواخيسه. وره، وره يې کړه او سړي ته يې ورکړه.
سړي د غونبې توپې په دېگ کې واچولې. اوريې ورېسي تازه کړ او وېي ووبل:

— اوس چې مور داسي بنه د پاچاهانو خواره لرو نو باید د پاچاهانو په شان يې و خورو.
ښځې ووبل: بېشکه ولې نه.

د کوتې بل سر ته لاره. هله ته يې يو مېز او دوه خوکى اينې وي. له الماري خخه يې يو بنه بنکلی
د مېز پوشن رواخيسه او پرمېزې او اوار کړ.

بيا يې چيني لوښي راویستل او پرمېزې کېښودل. کاشوغې يې هم راویستلې. سړي دا هر خه ته
کتل او بیا يې ووبل: بنوروا په خه شي کې راویاسم؟

ښځې ورته د بنوروا لپاره يوه غېه کاسه او يوه رکبېي د غونبې او ترکاري لپاره ورکړه. بيا يې يوه غټه
دوجي هم راویستله. توبې توپې يې کړه او پرمېزې کېښوده. سړي ووبل:

— که ډوچي دې را ایستله نو باید چې پنیر هم ورسه وي، خکه چې د مېخ د بنوروا له خورلو
خخه وروسته د هضم لپاره پنير ضروري دي.

ښځې پنير هم رواخيسه. دواړو بنوروا، ډوچي او پنير و خورل. سړي خان بنه مور کړ. ښځې
تې يې ووبل: ستا نه ډېره منه!

ښځې ورته ووبل: منه خو ستا په کار ده چې دومره بنه بنوروا دې راته پخه کړه.

سړي د بنوروا د کاسي په تل کې پروت مېخ راویست او وي ووبل:

— په دې کې زما هېڅ کمال نشته، دا هر خه دې مېخ له برکته دي.

ښځې ووبل: اوس چې تا دومره بنه خواره راته برابر کړل، نو حق لري چې په کټ ویده شې. زما
هسې هم ډېر ساره کېږي. زه به د نغري سره په کمپله پرېوڅم.

سړي شپه ارام خوب وکړ. سهارښځې ورته چای او دوجي ورکړل او بیا يې ورته ووبل: ستا مېخ
ربستيا چې عادي مېخ نه دي. سمباليې وساته چې خوک يې پتنه کړي.
سړي ترینه رخصت واخيسه او پرڅله لار روان شو.

۱- زده کوونکی دې کيسه په چوپه خوله ولولي او لاندې پوبنتنې دې ځواب کړي:

- دا کيسه په کوم ولس پورې اړه لري؟
- په کيسه کې کوم کرکټرونه راغلي دي؟
- د کيسې موضوع خه ده؟
- د کيسې پایله خه ده؟

۲- خو زده کوونکی دې کيسه په وار سره ولولي او بیا دې خو زده کوونکی د کيسې مفهوم په خپلو خبرو کې ووایي او نور زده کوونکی دې په وار سره د کيسې په اړه پوبنتنې وکړي.

۳- زده کوونکی دې په خپلو کتابچو کې د کيسې د دې دوه کربنو په اړه خپل نظر ولیکي او بیا دې یې په وار سره په ټولګي کې واوروی:
 ((سری د بنوروا د کاسي په تل کې پروت مېخ راویست او وي ویل: په دې کې زما هېڅ کمال نشته، دا هر خه د دې مېخ له برکته دي)).

۴- هغه زده کوونکی چې دې کيسې ته ورته کومه ولسي کيسه یې اورېدلې وي په لنډو خبرو کې دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

۵- له کيسې نه تاسې خه نتیجه واخیستله؟ په وار سره خپل نظر خرگند کړئ.

زده کوونکی دې په خپلو کورونو کې د کورنۍ د غرو په مرسته یوه، یوه ولسي کيسه ولیکي او د کيسې مقصد دې هم په خپله لیکنه کې خرگند کړي. بله ورڅ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

سید بهاو الدین مجروح

- د پښتو ادب په معاصره دوره کې په سلګونو لیکوال او شاعران شته چې د ادب په بېلاپېلو خانګوکې يې د پاملنې وړ آثار پنځولی دي. لکه شعر، داستان، ناول، ډرامه، سفرنامه او نور... یو له دغونومیالیو خخه پوهاند سید بهاو الدین مجروح دی چې له علمي فلسفې آثارو سربېره يې شعرونه هم ویلي او فلسفې، روانې، داستاني آثار هم لري. په داستاني آثارو کې يې خانځاني بنامار او په شعرونو کې يې نا آشنا سندري، د وطن مورپیغام او د کونړ سیند زیات شهرت لري. په دې درس کې به تاسې د دغه نومیالي له ژوند او آثارو سره آشنا شي.
- تاسې د پښتو ادب په معاصره دوره کې د کومو لیکوالو او شاعرانو له نومونو سره آشنا ياست؟
- د پوهاند سید بهاو الدین مجروح د ژوند په اوه خه معلومات لري؟
- تاسې د مجروح کوم آثار او کتابونه پېژني؟

سید بهاودالدین مجروح د افغانستان نومیالی شاعر، ادیب او لیکوال و پلار یې سید شمس الدین مجروح هم له نومیالیو شاعرانو خخه و سید بهاودالدین مجروح د کونړ ولايت د اسمار ولسوالی د شینکورک په کلې کې په یوه روحانی کورنۍ کې په ۱۳۰۶هـ. ش. کال کې پیدا شو.

لومړنۍ زده کړې یې د کلې په جومات کې سرته ورسولې او د فارسي مشهور کتابونه لکه ګلستان، بوسنان او سکندر نامه یې ولوستل.

بيا له خپل پلار سره کابل ته راغي او د استقلال په بنوونځي کې یې خپلې زده کړې پیل کړې. له بنوونځي خخه وروسته د لورو زده کړو لپاره فرانسي ته ولپرل شو. هلته یې د روحياتو او فلسفې په خانګه کې زده کړې وکړې او هم یې د الماني او انگرېزی ژيو ادبیات په المان او انګلستان کې ولوستل. هېواد ته له راستنېدو سره سم د ادبیاتو په پوهنځي کې د استاد په توګه مقرر شو چې بیا وروسته د دغه پوهنځي انتخابي رئيس وټاکل شو.

سید بهاودالدین مجروح د رسمي کارونو په لړ کې د کاپیسا د والي، په غربی المان کې د افغانستان د کلتوري رئيس او د ادبیاتو پوهنځي د استاد او انتخابي رئيس په توګه دندې سرته رسولی دي.

په المان کې یې د رسمي کار تر خنګه د فرانسي له (مونت پليه پوهنتون) خخه د ادبیاتو او فلسفې په خانګه کې دوکتورا واخیسته.

يو وخت د افغانستان د تاریخ ټولنې رئيس هم و او د ادبیاتو په پوهنځي کې یې د فلسفې تدریس کاوه. په ۱۳۵۸هـ. ش. کال، کله چې روسانو پر هېواد یرغل وکړ نو مجروح د هجرت لاره ونیوله او په پېښور کې یې (افغان اطلاعاتي) مرکز جوړ کر، د دغه مرکز دنه دا وه چې د افغانستان له حالاتو خخه نړیوال خبر کړي او هم به یې د افغانستان په حالاتو تبصرې او تحلیلونه کول.

مجريوح په (۱۳۶۷هـ. ش.) کال د پېښور په بشار کې د نامعلومو کسانو له خوا شهید شو. په پېښور کې خاورو ته وسپارل شو او بیا په ۱۳۸۱هـ. ش. کال کې د ده تابوت افغانستان ته راول شو او پخپله پلنۍ هدیره کې بنخ شو.

سید بهاء الدين مجرح خپل ټول ژوند د علم او پوهې په خدمت کې تېر کړ. د هېواد څلميانې پې وروزل او علمي او سیاسي لیکنې یې وکړې چې په دې لړ کې یې خپاره شوي کتابونه په لاندې ډول دي:

۱_ اژدهاى خودي (په پنځه ټوکو کې).

۲_ څانځاني بنامار (د اژدهاى خودي پښتو ژیاره د آزاد شعر په قالب کې)

۳_ د جبر او اختيار دیالکتیک (یو فلسفې اثر)

۴_ دېمن وېږنۍ

۵_ نا آشنا سندري (د شعرونو ټولګه)

مجرح لکه د نورو فیلسوفانو په خبر د انساني ژوند او آزادۍ د معنا د لپون لپاره د حقیقت د لاري لاروی و. د ده په ټولو اثارو کې دغه اصل خرګند دی. په شعرونو کې یې وطنې رنگ ډېر پیاوړي دی او د هغه وخت ټولې پېښې یې په خپلو شعرونو کې رانځښتي دی.

دده ټول شعرونه بنکلې او په زړه پورې دی، خود وطن مور، د کونړ سیند او پیغام یې چې اوږدې منظومې دی، ډېر مشهور دي.

د څانځاني بنامار یې د آزاد شعر په قالب کې د اروپوهنې (روحیاتو) او فلسفې یو ګه اثر دی چې داستاني بهه لري او د انسان د شعور او لا شعور خخه بحث کوي.

د پښتو ژې نامتو اديب عبدالرؤوف بېنوا دې اثر په هکله ويلى وو: ((دا یو لومړني عالي فلسفې اثر دی چې په نوي خوندور اسلوب ليکل شوی دی او تراوسه یې ما په پښتو کې ساري نه دی ليدلې. دا یو مقدس بغاوت دی چې مجرح د څانځاني د هغه فاسد، غلط او په عين حال کې د غضبناک، ډاروونکي او پر څان مين اقتدار پر ضد بغاوت کړي دی..))

د خانخانی بنامار له کتاب خخه يوه ورده قوچه د نمونې په توګه را اخلو:
 يو دفتر د زمانې په ختمېدو و
 يوه ورخ د ورخو راغله
 چېر بې شماره بناريان غونډ وو د بنار منځ کې
 لاروي د نيمو شپو پاڅبد ولاړ شو
 اخر دا نا آشنا بیان بې بنار ته وکړو:
 اې بناريانيو بنه خبر شئ!
 ستاسو ستر و آکدار بادار خو،
 تور بنامار دی
 تاسو واره بنده گان ياست غلامان ياست،
 هسې تېري،
 لکه وينو ته چې تېري وي د غرو رغو ليوان ټول
 زړه بې کلک لکه تور کانۍ د بیابان،
 لکه سندان دی
 که هم و خښي سمندر سمندر وينې
 تنده بې لا پسې لمبه د اور لمبه شي
 که هم و خوري غرونه غرونه ژوندي سري
 لوړه بې لا پسې زيادت کا لا شدت کا
 په لپوانو کې لپوه له و پو وږي
 په دریاب کې پروت نهنګ له تېرو تېري
 اې بناريانيو!
 ورشئ ورشئ!
 خپل بادار ته له نژدي نه لپر خه ئير شئ!
 هغه سترګې چې د ده دی دوه د وينو کټوري دی،

دغه سترگې د بنامار دي

هغه سري لمبي د قهر او د غصب چې،

د واکدار د مخ خپرې نه پورته کېږي،

هغه اور دي چې راوخي د بنامار پوزې سپرمونه

د بادار هغه منګولي چې قوي دي پولاديښې

ستاسو زړونوکې ټومبلې ګلکې خښتې،

دا منګولي د بلا دي، د بنامار تورې بلا دي

اې بناريانو!

بنه خبر شی

دا بلا توره بلا چې دلته ناسته په دي بنار ده

له کوم بل پردي هپواهه خو راغلې دلته نه ده

دا بلا ده په دي کورکې روزل شوې

له دي سيمې پاڅېدلې

پخپل لاس موله خپل خانه راویستلې

په خپل خان مو مسلط کړې

دا بلا ستاسو بلا خپله بلا ده

ځکه ځکه تاسو هر یو

بناماران ساتئ روزئ پېت

په سینو په خپلو زړو کې

چې د لوی بنامار خوراک شي

چې بنامار لوی نور هم لوی شي زورور شي

خلاصېدای له دي بناماره تاسو نشي

دا بنامار وژلې نشي

تر خو تاسو راپا نه خي

دا بنامار په خپلو زړونو کې مرې نه کړئ، نابود نه کړئ
 که د نفس بدہ بلا کړي خوک نابوده
 نوبه هله د بلا توري بلا خوک خوراک نه شي
 که د خپل زړګي بنامار مو قرباني کړو
 نوبه هله تاسونه شئ قرباني د لوی بنامار مار
 پوهاند مجروح پخپله د ځانځاني بنامار په اړه ليکي:

((د ځانځاني بنامار ژيه نه نثر دی ځکه چې وزن لري او نه نظم دی، ځکه چې د قافيو او رديفونو مراعات پکې نه دی شوي او نوي شعر ورته ويلاي شو. خو دا چوکاټ د اوسينيو نويو شعرونو تقليد نه دی، بلکې د دي چوکاټ په جوربنت کې د پښتو د شفاهي ادب د ځينې اشکالو څخه او د پښتو د لیکلې ادب د ځينو زړو نشرونو څخه الهام اخيستل شوي دی. په دي شان د بنامار سبك داسي یو سبك دی چې هم د اوسيني نړۍ د نوي شعر بهه لري او هم د پښتو ژپې په شفاهي او لیکلې ادب کې پخې (ربنې لري)).
 پوهاند مجروح د ځانځاني بنامار لپاره یو ځانګړي وزن ايجاد کړي چې هره جمله په (۴) يا په (۸) يا په (۱۶) او یا په (۱۶) سيلابونو درپري؛ خو اصلي او بنسټيوز وزن پکې خلور سپلابه جمله ده.

دا سبك پوهاند سيد بهاو الدين مجروح د پښتو د شفاهي ادبیاتو او د پښتو ادبیاتو د کلاسيکو نشرونو څخه په الهام اخيسټي دی.

د ځانځاني بنامار د مطالبو په هکله پخپله مجروح وايي: ((ځانځاني بنامار د انساني ژور طبيعت د تمرد او عصيان بيان دی او دا واقعيت درې جلا او خونه لري، یو یې نفسي انفرادي اړخ دی، بلې اجتماعي او سياسي اړخ دی او دريم د دي دواړو او خونو ترکيب دی او هغه د انساني موجوديت فلسفې معنا ده.

دا هم د مجروح د کلام یوه نمونه چې د هغه د (نا اشنا سندري) له کتاب څخه تاسو ته انتخاب شوي ده:

د مور غږ

ته سپارلی ما په خدای یې مور دې خار شه
مال د خدای یې هم هغه دې مددګار شه
ستانه ځارشم شهادت که نصیب ستاوي
په دې کار کې به د رب خپله رضا وي
که له ملک نه دې بهر کفر الحاد کرو
که غازی شولې وطن دې خپل ازاد کرو
نو یوه ورخ به د غازیانو لښکر راشی
ته به راشې بیا به نوی اختر راشی
دواړه لاس به په نکریزو بیا رنگین کرم
شینکی خال به بیاتازه پاس په جبین کرم
بیا به زه یمه سر لوړې په خپل کور کې
هم خوشحاله خوژوندی یم هم په ګور کې
په ګاونډ چم په ګودر کې به خندا نه
مسته ګرڅمه په زړه همبشه خوانه
بیا به ګرڅم په دې دنست په دې دمن کې
هسکه غاره په ازاد آباد وطن کې

د متن لنډیز:

پوهاند ډاکټر سید بهاو الدین مجروح د ہپواد له نومیالیو عالمانو، لیکوالو او شاعرانو
څخه دی. لوړې زده کړې یې په فرانسه او المان کې د دوکتورا تر درجې پوري سرته رسولې
وې. د ادبیاتو په پوهنځی کې یې د فلسفې تدریس کاوه او په دولتي کارونو کې یې د رئیس او
والی په توګه هم دندې سرته رسولې دی. مجروح زیات شمېر علمي لیکنې او خوکتابونه هم
لري چې خپاره شوي دي. په پښتو ژبه کې یې د څانځاني بنامار او نا اشنا سندري د یادولو وړ

آثار دی چې زیات مینه وال لري.

مجروح د خانخاني بنامار په لیکلوا سره په پښتو ادب کې یو نوي سبک رامنځته کړ چې پخوا تر ده نه و.

مجروح د دغه کتابونو تر خنګه په فرانسوی ژبه د پښتو ادب او په تپه بیا د لنډیو په پېژندنه کې هم ډېپې لیکنې کړي دي. د جبر و اختيار دیالكتیک یې یو فلسفې اثر دی.

فعاليتونه

۱_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته څوابونه ووایي:

• سید بهاو الدين مجروح کوم کتابونه لیکلې دي؟

• مجروح په کومه خانګه کې زده کړې کړې وي؟

• د سید بهاو الدين مجروح کومې منظومې پېژنۍ؟

• مجروح د مهاجرت په وخت کې کومه اداره جوړه کړې وه؟

۲_ زده کوونکي دې په وار سره د خانخاني بنامار نمونه ولوی او هم په وار سره دې پري خبرې وکړي.

۳_ خو زده کوونکي دې د مجروح د ژوند په اړه خبرې وکړي. خو تنه نور زده کوونکي دې تري پوښتنې وکړي.

۴_ یو شمېر زده کوونکي دې د مجروح د همعصره لیکوالو نومونه واخلي او د هغو د کارونو په اړه دې خبرې وکړي.

کورني دنده

زده کوونکي دې په خپله خوبنه له دغو موضوعاتو خخه یوه غوره او خو کربنې مقاله دې ولیکي، (د مجروح ژوند، د مجروح شاعري، خانخاني بنامار، پیغام، د وطن مور).

عروضي نظمونه

کله چې د پښتو شعر تاریخ مطالعه کوو، نوپه دغو شعرونو کې دو همراهی عنعنې گورو. یوه د پښتو د خپلو ملي شعرونو او اوزانو عنعنې ده او بله هم د شرقی شاعری عنعنې. د شرقی شاعری د عنعنې په تعقیب چې پښتو شاعرانو کوم شعری ډولونه خپل کړي دي، په هغو کې قصیده، غزل، قطعه، رباعي، مثنوي، مخمس، مسلس، مسبع، مثمن، معاشر، ترکیب بند، ترجیع بند او نور دي.

په تېر لوست کې مو د ملي اوزانو یا ملي نظمونو په اړه یو لوست ولوست. دادی په دې لوست کې تاسې ته د شرقی شاعری د عنعنې څینې ډولونه درېژنو چې په پښتو شاعری کې دود دي. دغو شعرونو ته مشترک نظمونه هم وايي، ځکه چې په عربی، فارسي او پښتو کې مشترک ويں شوي او ويں کېږي.

تاسې د دیوانې نظمونو په اړه څه معلومات لري؟

د دیوانې نظمونو کوم ډولونه پېژنې؟ په اړه یې خبرې وکړئ.

۱_ غزل: عربی لفظ دی او معنا یې له بنخو سره خبرې کول دی. د نظم له هغۇ چولۇنو خخە دی چې په چولو دیوانونو کې زياته بىرخە لرى. د غزل لومړي بیت ته مطلع وايي. د مطلع دواړه مسرى او د نورو بیتونو دوهمى مسرى يو له بله سره په قافيه کې يو شى دی او په وزن کې د غزل ټولې مسرى سره برابرې وي. د بیتونو شمېر یې له پنخۇ خخە نیولى بیا تر پنځلسو پورې رسپېرى. غزل که خه هم په ډېرو موضوعاتو کې ویل کېرى خو اکثره عشقىي وي. په اوستىي غزل کې د ژوندانه نور مسایل هم بیانپېرى او له پخوا خخە یې توپير موندلى دى.

چې دې وګوري ومخ ته وطن پرېردى
وطن خه دی چې روح والوزي تن پرېردى
که خبىتن وي د تومنو ستا په مينه
درویزه کاندي اختياره تومن پرېردى
بلبان که دې له حسنە خبردار شي
ستاد مخ په ننداره به چمن پرېردى
خه خو مخ و بتخانې و ته جار باسه
چې د بتو پرستش برهمن پرېردى
بنه چې زړه مې مسافر شو ستا په لوري
عقيق لاشي قيمتي چې وطن پرېردى
د جفا د مړو ژوند خه وي حسينه
که د جور خوی زماګلبدن پرېردى

۲_ بولله (قصیده): يو ډول شعر دی چې په عربى کې ورتە قصیده وايي. په قصیده کې ډول، ډول اوبرده مضامين ویل کېرى. د بیتونو شمېر یې له شپارسو خخە نیولى بیا تر دوو سوو پورې رسپېرى. قصیده هم د غزلې په خېريوه مطلع او يوه مقطع لرى. د غزلې په شان د لومړي بیت دواړه مسرې او د نورو بیتونو د دوهمى مسرې قافيه يو له بله سره يو شى وي. په وزن کې ټولې مسرې سره برابرې وي. خېنى قصیدې درې برحې لرى، لکه: تشبيب يا

تغزل، گریز یا مخلص، دعایه یا حسن طلب.
تشبیب یا تغزل له اصلی موضوع خخه د مخه یوه مقدمه د چې د بهار او یا مناظرو
ستاینه ۵۵.

گریز د قصیدې دریمه برخه ده چې شاعر ستاینه پربردی او اصلی موضوع ته راخي.
دعایه د قصیدې دریمه برخه ده. شاعر په دې برخه کې دعا کوي. د قصیدې موضوعات،
ستاینه، موعظه، ګیله، غندنه او اخلاق وي. د قصیدې دعایه برخه په اصلی موضوع پوري
اره لري او د موضوع اړوند دعا کپري.

دلته به د نمونې په توګه د خوشحال خان خټک د یوې قصیدې خو بیتونه ولوله:

درته وښیم کیمیا د سعادت
له بدانو سره مه کوه صحبت
مه بد ګوی، مه بد آموز، مه بد اندېش شه
که دې زړه وي چې درنه رسی آفت
که لویي غواپي خان کم ګنه تر بله
بل تر دا د پاسه نشه نصیحت
په دوستانو تلطف کړه خو په تا شي
له دنمن سره هم بنه کوه خلقت
د نیکخوا خبره نغوره پري عمل کړه
نانغوتانو ته تیار دی ندامت
د لمانځه تر قضا ګرانه دا قضا ده
چې قضا شي د خلورو مصلحت
نوراني کا هغه څای چې سره کښېني
دیرینه خلور هوښيار په مشورت
په اخلاص چې په دعا لاسونه هسک کا
ور به پرانیت شي د فتحې د نصرت

چې کالی يې پاتې نشي مرده شوي ته
خدایه ورکړې و خوشحال هسې رحلت

۳_ رباعي: رباعي هغه دوه بیتونه دي چې د لومړي بیت دوې مسرې د دويم بیت له
دوېمې مسرې سره په قافیه کې يو شی وي. د رباعي معنا خلوریزه ده. دا رباعي د پښتو له
رباعي سره چې خانګړۍ وزن لري، توپیر لري.

طامع همېش وي په انتظار کې
آب يې د مخ خې په هر دربار کې
گنج چې د صبر پیر محمد بیا موند
تونګر باله شي په دا دیار کې

۴_ قطعه: دوه یا تر دوو زیات بیتونه دي چې د لومړي بیت د دوو مسرو قافیه سره يو شی
نه وي خود بیتونو دوېمې مسرې يو ډول قافیه لري، لکه:

اندېښنه که په غرہ کېږدي
غربه هم لکه وېښته کا
خوار سری ملامت نه دی
که په غم کې خان اوښه کا

۵_ مثنوي: په مثنوي کې قول بیتونه يو ډول قافیه نه لري، خود هر بیت د دواړو مسرو
قافیه يې يو شی وي. د بیتونو شمېرې يې تاکلې اندازه نه لري، بلکې د موضوع په اوږدوالي او
لنډوالې پوري اړه لري. په مثنوي کې د رزم، بزم داستانونه او تصوفی موضوعات بیانېږي.
دلته د نمونې په ډول د قیام الدین خادم خو بیتونه راړو:

اې د پاک وطن فرزنه
اې د قام خوبه دلښنه
اې د نوی ژونند پیغامه
اې ارزو د وطن قامه
سباته مسؤول د کاريې

که ته مور او که ته پلاریپ
 علم هر چاله په کار دی
 نه چې تشن د نروکار دی
 بنخه نر دواړه مسؤول دي
 خوپه بنه عمل مقبول دي
 د حیات په هنگامه کې
 د ژوندون په افسانه کې
 دواړه یو بل ته محتاج دي
 یو و بل ته د سرتاج دي
 یو چې بل ورننه جدا شی
 لکه مات چې لاس د چاشی
 زموږ خویندو شئ بیدارې
 له خپل خانه خبردارې
 قام زیون دی وطن خوار دی
 دا زموږ لپاره عار دی
 لرې، لرې دا ظلمت کړئ
 له وطننه جهالت کړئ
 جهان واره په موره خاندی
 مسخرې راپورې کاندی
 نه خبر موره له خان یو
 نه له حاله د جهان یو

۷_ مریع: یو ډول شعر دی چې بندې دوه، دوه بیته وي. د سر په دوو بیتونو کې خلور
 مسرې یو ډول قافیه لري. وروسته په هرو دوو بیتونو کې لومړۍ درې مسرې په قافیه کې
 یو ډول او خلورمه مسره یې د سر د بیتونو سره یو ډول قافیه لري. د شعر تر پایه پکې دا

جورپشت په نظر کې نیول کېږي. د پیر محمد کاکړ د مربع خو بیتونه د نمونې په ډول دلته راورو:

زره مې نادان و د مینې غل شو
فراق یې اور و راباندې بل شو
راحت مې واړه په غم بدل شو
اوښې سیلاپ دی صورت مې شل شو

**

زیبانګار چې زه راپه یادکرم
له درد و غمه آه و فریاد کرم
قبول حیران یم د چا ارشاد کرم
بېل له ما خواره د لارې مل شو

**

عمر مې صرف شو په معصیت کې
شاکر یې نشو په هېڅ نعمت کې
اوسمیں صبح و شام یو په دا حیرت کې
مقبول به خدای ته په کوم عمل شو

۸_ مستزاد: هغه شعر دی چې یوه مسره یې اوږده او بله یې لنډه وي.

نمودنې د خواه د خیر ویل کرم	مدام منت پر بل کرم
چې قهر راشی عقل مې مغلوب شی نوښکن خل کرم	مدام منت پر بل کرم
که هر خو کتابونه رنګ په رنګ و خانته ډېر کرم	اوښه یې تر نظر تېر کرم
راپېښه بد بختي ده چې یوه زره عمل کرم	مدام منت پر بل کرم

لنډه مسره همېشه یو ډول نه وي کله تکرار بېږي او کله مختلفه وي.

٩ - مخمس: د مخمس هر بند له سره تر پایه پوری پنځه، پنځه مسرې لري. لومړۍ
پنځه مسرې یو ډول قافیه لري. په نورو بندونو کې لومړۍ خلور مسرې یو له بله په قافیه کې
یو ډول وي، خو پنځمه مسره یې د پیل له لومړنيو پنځو مسرو سره یو ډول قافیه لري او تر
پایه دغه جورښت ساتي. د حميد مومند د مخمس خو بیتونه:

د هجران د لاسه ناست یم ویر ژړلی لکه بت په غنو سترګو دم ختلی
بېهوده په صورت روغ په زړه نتلی بېلتانه په مرګي حال یم رسولی
ریه راولې اشنا په سفر تللی

**

يا له یار سره ولاړ واي په رکاب کې يا یې مر واي د هجران په اول تاب کې
يا واي چوب مدام د اوښکو په سیلاپ کې حساب نشوم د یوې چارې په باب کې
هسبې پاتې شوم بې آبه مخ ناولی

١٠ - مسلس: د دې شعر هر بند شپږ شپږ مسرې لري. لومړۍ شپږ مسرې یې یو ډول
قافیه لري. په نورو بندونو کې لومړۍ پنځه مسرې یو له بله په قافیه کې یو شی وي، خو د
شپږ مسې قافیه د لومړيو شپږو مسرو پر قافیه باندي بناکېږي.
د شمس الدين کاکړ د مسلس خو بیتونه د نمونې په ډول:

وخت د سحر دی مرغان چغېږي جرس اواز کا زړه مې لړېږي
ستړگې مې غورزې بانه رېږي اثر د غم دې رامعلومېږي
کوم بد خبر به راورسېږي
دیار د تللو خبرې کېږي
دا خه عشق نه دی واره ټګي ده دا صدق نه دی منافقې ده
دا اخلاص نه دی دغه بازي ده دا یاري نه ده دا بیزاری ده
چې پر یار غم دی پرما بنادي ده
بې حیا زړه دې زما وشمېږي

د جدایی سندرې وایم
که ملامت یم که بپنوايم
په سفر تللى اشنا به ستایم
بیا یې د وصل په تمنا یم
زه شمس الدين یې په د دعا یم
چې یار به کله بیا ورسپري

مسبع، مثمن او عشر هم دغه ډول اشعار دي، خود مسرو په شمېر کې توپير لري. په مسبع کې اوه، په مثمن کې انه او په عشر کې لس مسرې وي. د سره بند کې د ټولو مسرو قافيه یو ډول وي او په نورو بندونو کې نوري مسرې یو له بل سره په قافيه کې یو ډول وي، خود پاي د مسرې قافيه د سر د مسرو پر قافيه بنا کپري.

۱۱- ترجیع بند: د نظم هغه ډول دی چې قافیې یې مختلفې او وزن یې یو ډول وي. د بندونو شمېرې نه دی تاکل شوي. د هريو بند د بیتونو شمېرې په خپلو کې مساوي وي او له پنځو خخه تر لسو بیتونو پورې رسپري. کله تر دې هم زیاتپري.
د هر بند په آخر کې یو بیت راهي چې د بند د ټولو بیتونو سره په وزن کې یو شان وي.
مگر خانګرې قافيه لري چې همدغه بیت د هر بند په پاي کې تکرارپري.
دلته د خوشحال خان خټک د ترجیع بند څو بیتونه د نمونې په ډول راورل شوي دي:

لہ عاشقہ به په سل رنگه وفا وي
ستا مدام په خپل عاشق باندې عنا وي
په جهان به کوم خوک تا غوندي زیبا وي
نه په دا چې دی بې مهره کبریا وي
که یو خو ورځې د جنګ و فتنې دا وي
خدای دې نه کا چې له تا به تله زما وي

ستا له لوريه که هزار جور و جفا وي
په عاشق باندې معشوقه عنایت کا
ښه ما ومنل چې ته بې حد زیبا یې
ولې خدای چې ښه جمال و چاته ورکا
که قضا په ما زړه سوی کا هم به ومرم
که سل ما سره غوغا جنګ و جدل کپري

ستا د در په خاورو پروت بې قدره ښه یم
په بل لوريکه په تخت کښېنې ښه نه یم

۱۲ - ترکیب بند: د ترجیع بند غوندی شعر دی خو په دومره توپیر چې په ترجیع بند کې چې کوم بیت له هر بند خخه وروسته راخي، تکرارپري، خو په ترکیب بند کې تر بند وروسته یوبیل بیت راخي چې بله قافیه او بله معنا لري. د حميد مومند د ترکیب بند خو بیتونه د نموني په ډول راورو:

په منزل به یې سباګوره خوک مله وي
نه پوهېږم چې به ساد وي که به غله وي
په خه شان به شکسته زهير په زړه وي
له نغمې به یې د زړه نغمه په خوله وي
دم قدم به یې خولي د منځ په وله وي
رانجه کړي به یې چا خاورې د پله وي
سزاوار د هر ستم د هر پیغوریم
چې مې یار په سفر تللى زه پر کوریم

**

په هر خای مې غورولی پري وزر وای یا په دواړو ستړگو ټپ روښ په نظر وای خود په خود مې څان و هلی په خنجر وای هسي پاتې شوم تر یار پوري مخ توري په جرګه د عاشقانو کې کوزګوري	يا لاه یاره سره تللى په سفر وای يا یې مر د بېلتانه له غمه ژر وای که دا نه کېدای هرګزه معترز وای
---	---

د متن لنډيز:

مشترک نظمونه هغه دي چې په عربي، فارسي او پښتو کې وبل کېږي. دغه شعرونه خانته خانګري ډولونه او وزونونه لري.

په دي ډولونو کې غزل، قصیده، رباعي، قطعه، مثنوي، مستزاد، مخمس، مسدس، مسبع، مثمن او معاشر راخي. د پښتو په کلاسيکه ديواني شاعري کې دغه ټول ډولونه شته او پښتو شاعرانو دغه ډولونه کارولي دي. قصیده، مثنوي، غزل په لرغوني دوره کې په پښتو شاعري کې پيل شول او بيا دي نورو ډولونو په منځني دوره کې زييات رواج وموند. په اوسيني يا معاصره دوره کې اوس دغه ډولونه دومره نه کارول کېږي، خکه چې اوس معاصر شعر د ژوند موضوعاتو ته وقف دي او اوسيني شاعران زييات په شکلياتو او صنعتونو پسي نه ګرځي.

- ١- زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بیا دې لاندې پونستني خواب کړي:
 - په پښتو کې کوم نظمونه پېژنۍ؟
 - ملي نظمونه خه ته وايي؟
 - مشترک نظمونه کوم دي؟
 - د مشترکو نظمونو او ملي نظمونو توپير خه دي؟
- ٢- خوزده کوونکي دې په وار سره په قصیده، غزل او مثنوي خبرې وکړي. بنوونکي دې د ضرورت په وخت ددوی لارښونه وکړي.
- ٣- زده کوونکي دې په متن کې راغلي شعرونه په وار سره ولولي، یو زده کوونکي دې د یوه شعر مفهوم او بل دې دبل شعر مفهوم په خپله خبرو کې خرګند کړي.
- ٤- زده کوونکي دې د خپلې خوبنې ديو شعری ډول په اړه خوکربنې په خپله کتابچه کې ولیکي، دلایل دې روښانه کړي او بیا دې خپله لیکنه په وار سره په ټولګي کې واوروی.
- ٥- زده کوونکي دې په وار سره په دې اوه خبرې وکړي چې په لرغونې دوره کې کومو شاعرانو له دغۇ شعرى ډولونو خخه ځینې کارولي وو؟
- ٦- زده کوونکي دې لاندې لغتونه د کتاب له پاي خخه معنا او په جملو کې وکاروي:
تومن، برهمن، تاطف، نغوره، ندامت، نانغان، نصرت، رحلت، گنج، عار، ظلمت،
ارشاد، معصيت، نتلې، دم ختلې، جرس، عنا، عنایت، جمال، کبria، ساد، معترز

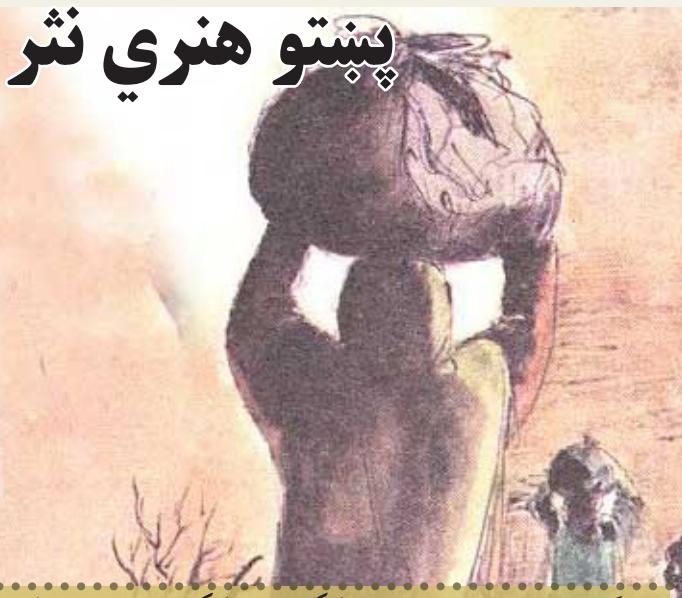

زده کوونکي دې د شعرونو د دغۇ ډولونو خخه په خپله خوبنې یو ډول غوره او له کلاسيکو دیوانونو خخه دې رانقل کړي. د شعر معنا او مفهوم دې هم ولیکي او په بل پښتو درسي ساعت کې دې ولولي.

پښتو هنري نثر

که خه هم د یوې ژې ټول لیکلی او نالیکلی شفاهی منظوم او منثور آثار ادبیات ګنبل کېږي خو اوس هر ډول لیکنې په ادبیاتو کې نه شمېرل کېږي، یوازې هغه آثار د ادبیاتو تر عنوان لاندې مطالعه کېږي چې هنري ارزښت ولري. د بېلګې په توګه هر منثور اثر چې د علومو او فنونو په بېلاپلو څانګو کې لیکل شوي وي او یا هر نظم او منثور اثر چې د تاریخ، جغرافیه، طب او نورو علومو تshireح ته وقف وي، په ادبیاتو کې نه شمېرل کېږي. هغوليکنو ته ادبی هنري ویل کېږي چې له تخیله رازپېدلې وي او د ژوند واقعیتونه په هنري ډول منعکس کړي. پر لوستونکي او اورپدونکي خپل خاص اغېز وکړي او د هغه هنري ذوق تسکین کړي. هنري اثر باید په داسې یو ژبني چوکاتې کې بیان شوي وي چې هم د ټولنیز ژوند هنداره وي او هم په لوستونکي او اورپدونکي کې یو عاطفي احساس پیدا کړي او بنکلایز ارزښت ولري. هنري نثر هم د هنري ادبیاتو یوه مهمه برخه ده چې د هنري ادبیاتو د ټولو نثری ډولونو لپاره کارول کېږي، لکه: لنډه کيسه، ناول، طنز، درامه، ادبی ټوټه او نور... په دې لوست کې به د هنري نثر په اړه معلومات ولولی.

– هنري نثر خه ته وايې؟

– هنري نثر له عادي نثره خه توپیر لري؟

هنري نثرونه د ادبیاتو یوه برخه ده. د نېټ د ټولو ژبو په ادبیاتو کې کارول کېږي. په پښتو

ادبیاتو کې د شلمې پېرى په لومړيو شلو کالو کې پیل شو او تراوشه کارول کېږي. هنري نشونه خپلې ځانګړې لري چې د همدغو ځانګړنو له مخې له عادي او ساده نشونو څخه جلا کېږي. د هنري نثر اصلې ځانګړتیا داده چې هنريت او ادبی ارزښت ولري. په هنري نثر کې ليکوال د بېلاپلې منظرو، انساني ټاکلو خصوصياتو، روحیاتو، عاداتو او حالاتو په انځورونو کې له خپل تخيلي څواک څخه کار اخلي.

ليکوال د تخيلي څواک په مرسته او د ليکوالی د مهارتونو په وسیله د منظرونو د انځورولو او صحنه جوړولو چاره سرته رسوي. حالات او پېښې په الفاظو کې داسې انځوروی چې لوستونکۍ او اورېدونکۍ فکر کوي چې هر خه په خپلو ستړګو ويني او ځان ورته په صحنه کې دنه بشکاري.

په هنري نثر کې د ليکوال په مهارت پوري اړه لري چې د خلکو هيلې، غوښتنې، جذبات، عواطف او احساسات لکه خنګه چې دي په بنکلو الفاظو کې راونغارې او مقابل لوري ته یې ولپردوی. دغه لېړدونه باید د مقابل لوري په عواطفو کې خوختست راولي. په هنري نشونو کې د ليکوال تخیل، د مناسبو او بنکلو کلمو استعمال، د تشبيهاتو راول، د جملو روانې او د مقصد خرګند بیان شرط دی. ليکوال باید د الفاظو داسې برجنونه او یا کتارونه جوړ نه کړي چې لوستونکۍ پکې مقصد ونه مومني.

د الفاظو او جملو له بنکلا سره محتوا ته هم پاملرنه وکړي او د شکل او محتوا توازن داسې په پام کې وساتي چې یوه خوا هم زيانمنه نه شي.

هنري نشد هنري ادبیاتو زېه د او د یو هنري اثر په بنکلا کې پښتیز ارزښت لري. پښتو هنري نثر د پښتنو په دوو مرکزونو پېښور او کندهار کې رامنځته شو. په کابل کې یې هم وده او پراختیا ومونده.

خرګنده دې وي چې پښتو هنري نثر په لومړي څل په پېښور کې رامنځته شو. په پېښور کې د پښتو كتابونه، ملي نکلونه او نور ادبی آثار چاپېدل. پښتنو ليکوالو خپل لومړني هنري نثري آثار په پښتو زېه ليکل. په دغو ليکوالو کې مولوي احمد د پښتو هنري نثر په مخکښو ليکوالو کې په ځانګړې ډول د یادونې وړ خای لري.

ده په نولسمه پېرى کې د هغو انګرېزانو لپاره چې غوښتل یې پښتو زېه زده کړي ځښې

تعلیمي کتابونه ترتیبول. ده په پښتو کې له نورو ژبو خخه ترجمې کړي او هم ېې مستقل آثار لیکلې دی. د ده تر ټولو غوره اثر چې د هنري نشوونو نماینده ګې کوي (گنج پښتو) دی. په دې اثر کې وړې کيسې راغلي چې ځینې ترجمې او ځینې ده پڅله لیکلې دی.
د ده دکتاب موضوعات ساده او اسان دي. ژبه ېې خوره او محاوري ټه نژدي ده.
ژبني اصطلاحات ېې هم کارولي دی. ده پڅلو کيسو کې د ژوند موضوعاتو ته پاملنې کړي ده. د دغه کار د پښتو هنري نشر په انکشاف او پراختیا کې ډېر ارزښت لري.
په ده پسې بل پښتون لیکوال میر احمد شاه رضوانی (۱۸۶۳ - ۱۹۳۷ م.) دی. ده هم لکه د مولوي احمد ژبارې کولې. ده د پښتو ژې ګرامر ولیکه او د پنجاب په پوهنتون کې د پښتو ژې استادو. د ده کتابونو کې د پښتو ژې دوه درسي کتابونه دیادولو وړ دي. د هنري نشوونو غوره بېلګه ېې د (شکرستان افغانی) په نامه یادېږي. د دغه کتاب هم د وړو، وړو، کيسو او حکایتونو مجموعه ده.

بل لیکوال چې په هنري نشر کې ېې د پاملنې وړ کارونه کړي دي، هغه منشي احمد جان (۱۸۸۲ - ۱۹۵۱ م.) دی. د بنو په بنار کې زېړدلې دی. انګليسې ژبه ېې زده کره او په (۱۹۰۰ م.) کال کې د انګرېزانو د پښتو بنوونکي شو. د ده په شاګردانو کې د هند د وايسراي معاعون هم و. ده د پښتو ژې لپاره قاموسونه ولیکل. د شلمې پېړۍ په لوړيو کلونو کې ېې د هنري نشر په لیکلو پیل وکړ.

دوه مجموعې (هغه دغه) او د (قصه خوانې ګپ) ېې د هنري نشر خوراښې بېلګې دی.
دا کتابونه وړې کيسې او حکایتونه لري. دا کتاب هم په هند کې د پوځي منصبدارانو لپاره لیکل شوي دي. د قصه خوانې ګپ موضوعات فولکلوري دي لکه د آدم خان درخانې، د فرهاد او شیرینې کيسه او نوري...

په افغانستان کې هم د شلمې پېړۍ په لوړيو کلونو کې هنري نشر پیلېږي. په دغو کلونو کې د بنوونځيو په رامنځته کېډو، د جريډو او اخبارونو په خپرېډو، د راديډو په رامنځ ته کېډو د هنري نشر لیکلو ته لاره هوارېږي، د پښتو مرکې، د ادبی انجمن او بیا د پښتو ټولنې په جوړېډو سره هنري نشر انکشاف او پراختیا مومي.

لومړنۍ لیکوال چې حکایتی او تعلیمي نشوونه لیکي، هغه صالح محمد هوتك دی چې په (۱۹۱۶م) کال کې یې د پښتو لومړي کتاب ولیکه.

ورپسې قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، صدیق الله ربنتین، عبدالرؤف بپنا او محمد دین ژواک، د هنري نشرونو لیکلو ته پراختیا ورکړه او د نورو لیکوالو پاملننه یې هم دي ډګر ته راوړوله. ګل پاچا الفت او صدیق الله ربنتین په دي برخه کې ډېر کتابونه ولیکل، لکه د الفت غوره نشوونه، د ربنتین د پسرلي وبدمې، د خادم خیالي دنيا او د بپنا د زړه خواله د یادولو وړ کتابونه دي.

په کوزه پښتونخواکې سید راحت زاخيلي هنري نشر ته پراختیا ورکړه او د نوي داستاني ادب نمونې لکه لنډه کيسه، ناول او طنز یې په پښتو ادب کې رواج کړل. دلته به د نمونې په توګه د بپنا یو نشر راپرو:

لارښونکي

له فرب او دروه سره نا اشنا وم. مکر او چل مې زړه ته لاره نه درلوده. دروغ مې نه پېژندل. د ژوندون د لوې لاري مسافر وم. له پړیشانه خوبه راپاڅېدم. قافله ډېر پرمخ تلې وو. یوازې زه و م چې د لارښونکي په انتظار مې لوې لاري کتې. ډېر راغل، تېر شول مګر یوه هم د زړه سوي په سترګو راته ونه کتل. ځینو به د ګوټو په اشارو لار راوبنودله، خو د ګوټو د اشارو لاري ډېرې اوږدي وي.

ځینو به د دي لپاره چې خانونه په ما وساتي، زه به یې له خان سره روان کرم، خو چې خطر به تېر شونو بېرته به یې زه پر لویه لاره پرپښو دلم. دوى به لارل. همداسي د لارښونکي په انتظار د ژوندون په لویه لار کې ولاړ وم. خو ته راغلې. زه دي تر لاس ونیولم. زه هم په پاک زړه په تا پسې روان شوم او د لاري د موندلو په غرض مې ستا لمنه ټینګه کړه. هرې خواته به چې تلې، درپسې تلم او تا هم ماته د لار موندلو ډاډ راکاوه. ناخاپه! موسمی توره ورېڅ پیدا شوه، باران او بلی وربدل شروع شول.

آسمان او خمکه په خروش راغل، لاري ګلې وډې شولي، خو زه ډاډه و م چې تا

غوندي لارښوونکي لرم او تاته مې سترګې وي چې د زمانې په دې توره درېيله کې به لار راوبنيي.

مګر په هماغه حال کې تا په ډېپري حيراتيا مخ راواړواه او له ما خخه دې پونتنه وکړه چې:
(ای مسافره لار راوبنيه، لاره کومه ده؟)

هغه وخت نوزه پوه شوم چې زما د ژوند د لاري لارښوونکي یوازي زه يم او باید زه
پڅله خپله لارښوونه وکړم.

د متن لنډيز:

هنري نثر د شلمې پېړۍ په لوړيو ګلونو کې په کوزه پښتونخوا او افغانستان کې پیل
شو. په کوزه پښتونخوا کې سرلاري مولوي احمد، میر احمد شاه رضوانۍ، منشي
احمد جان او راحت زاخيلي وو. په افغانستان کې یې مخکنې ليکوال صالح محمد
هوتك، پوهاند عبدالحى حببي، قيام الدين خادم، ګل پacha الفت، صديق الله ربنتين،
عبدالرؤف بېنوا، محمد دين ژواک او نور وو.

وريسي لر او بر نور ليکوال راپيدا شول او په نثر کې یې ډېپري هستونې وکړي. هنري
نشر له عادي او ساده نثر نه توپير لري. په هنري نثر کې ليکوال له خپل تخيل نه ډېپ کار
اخلي. نېغ په نېغه ساده خبره نه کوي، بلکې خپله خبره په بنکلو کلماتو او تشهاتو
کې رانغارې چې د لوستونکو په عاطفه او احساس ژوره اغېزه کوي، هنري نثر د لنډي
کيسې، ناول، ډرامې، طنز، تکل او ادبی ټوټې لپاره کارول ګېږي. د لارښوونکي نثر
هم یو هنري نثر دی چې د خپل مطلب د بیان لپاره له بنکلو کلماتو او تشهاتو خخه
کار اخلي.

په دې نثر کې بنودل شوي چې هر سړۍ د خپل ځان رهبر او لارښوونکي دي.
د نثر مقصد دادي چې د لارښوونکي په ټاکلو کې باید له ډېر دقت او غور خخه کار
واخیستل شي او په غولوونکو لارښوونکو وانه وري او نه ځان تېر باسي.

- ۱_ زده کوونکي دې د متن له لوستلو خخه وروسته دا لاندې پښتنې څواب کړي:
- پښتو هنري نثر شه وخت، چېرته او د چاله خوا پیل شو؟
 - په کوزه پښتونخوا کې د هنري نثر مشهور ليکوال کوم وو؟
 - په افغانستان کې د هنري نثر لمړني ليکوال خوک وو؟
 - د هنري نشوونو د خوکتابونو نومونه واخلئ؟

۲_ که کوم زده کوونکي د هنري نثر کوم ليکوال پېژني، د هغه په اړه دې خپلو تولګيالو ته معلومات ورکړي.

۳_ زده کوونکي دې د لارښونکي متن په وار سره ولولي، خبرې دې پري وکړي او خپل نظر دې پري خرګند کړي.

۴_ زده کوونکي دې د ډیوه بنه لارښونکي خصلتونه او صفتونه په خوکربنو کې وليکي او بیا دې په وار سره په تولګي کې واوروسي.

۵_ زده کوونکي دې د هنري نثر او ساده نثر توپيرونه وښئي، بنوونکي دې د ضرورت په وخت کې له دوى سره مرسته وکړي.

۶_ هنري نثر د کومو ادبی ډولونو لپاره کارېږي، نومونه یې واخلئ؟

زده کوونکي دې د کورني د غړيو په مرسته او یا له کوم کتاب خخه هنري نثر وليکي او په بله ورڅ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

د پښتو ادبیاتو لرغونی دوره

تاسې د ادبی دورو په هکله خومره معلومات لري؟

ملتونه د سیاسی تاریخونو ترڅنګه ادبی تاریخونه هم لري چې د یوه ملت فرنگي او ادبی پېژندنه کوي. ادبی تاریخونه په بېلابېلو دورو وېشل کېږي چې د پښتو ژپی ادبی تاریخ هم د پوهانو له خوا په درې دورو وېشل شوي دي. لرغونی دوره، منځنۍ دوره، او سنی یا معاصره دوره. دادی په دې لوست کې تاسې ته لرغونی دوره درې پېژنو چې پښتو ادب له کوم وخت خخه پیل شوي او لرغونی دوره کومې څانګړتیاوې لري.

د پښتو ادب لرغونی دوره خه وخت پیل شوي ده؟

د پښتو ادبیاتو لرغونې دوره له دویمې هجري پېرى خخه پیلېرى او د یوولسمې پېرى تر لوړېو کلونو پورې دوام کوي. د پښتو ادبیاتو د لرغونې دورې آثار د پښتو په دریو مرکزونو غور، د کسی غر او ملنن (کې رامنځته شوی دي. په غور کې غوري پښتنه او سېدل. د غور له پاچاهي کورنيو خخه یوه د غور سوری شاهي کورني و چې په تاریخونو کې د شنسبانيانو په نامه مشهوره وه. د دې کورني یو مشرنيکه شنسب (شین اسپ) نومېدہ چې د پلار نوم یې خرنګ و. دا شنسب د حضرت علی ﷺ په زمانه کې مسلمان شوی او د غور پاچا منل شوی و. د شنسب زوی امير پولاد و. هغه وخت چې ابو مسلم مژوی د بنی اميران له خراسان خخه شړل او د بنی عباس په پلوی ودرې د نو امير پولاد له خپلو لښکرو سره د ده ملاتر وکړ.

د امير پولاد د پاچاهي مرکز د غور په مندېش کې و. په پټه خزانه کې راغلي دي چې د امير پولاد تر مړنې وروسته د هغه زوی امير کروپ د غور په مندېش کې په ۱۳۹هـ کې پاچا شو. امير کروپ د خپلې پاچاهي په دوران کې دوه مرکزونه درلودل چې یوې مندېش او بل یې زمينداور و. امير کروپ دېر غښتلې پهلوان و چې په یوازې خان له سلو تنو سره جنګیده. ده هم د عباسې دعوت په جنګونو کې ګډون درلود او ډېرې برباوې یې ترلاسه کړي. امير کروپ یو عادل پاچا و. په پښتو یې شعرونه هم ویلي دي. په ۱۵۴هـ کې د پوشنج په جګرو کې مړ شو او پر خای یې د ده زوی امير ناصر پاچا شو. امير کروپ چې د خپلو سوې په پایله کې کوم شعر ویلي دي، هغه پټې خزانې تر موږ رارسولی دي.

زه يم زمرى پر دې نړۍ له ما اتل نسته
پر هند و سند و پر تخار او پر کابل نسته
بل په زابل نسته له ما اتل نسته
غشي د من مې خې بربينا پر ميرخمنو باندي
په ژوبله یونم یرغالم پر تښتېدونو باندي
پر ماتېدونو باندي له ما اتل نسته
زما د بربو پر خول تاوبري هسک په نمنځ او په وياب

د آس له سوو مې زمکه ربىري غرونه کاندم لتار
 کرم ایوادونه اوچار له ما اتل نسته
 زما د توري ترشپول لاندي دي هرات و جروم
 غرج و باميان و تخار بولي نوم زما په اودم
 زه پېژندويم په روم له ما اتل نسته
 پر مرو زما غشي لوني ډاري دبنن راخخه
 د هريوا درود پر خنديو څم تبنتي پلن راخخه
 له ما اتل نسته ربي زرن راخخه
 د زرنج سوبه مې د توري په محسور وکړه
 په باداري مې لوراوى د کول د سور وکړه
 ستر مې تربور وکړه له ما اتل نسته
 خپلو وګرو لره لور پېژونه کوم
 دوي په ډاډينه بنه بامم بنه يې روزنه کوم
 تل يې ودنه کوم له ما اتل نسته
 پر لويو غرو مې وينا درومي نه په خنديو په ټال
 نړۍ زما د نوم مې بولي پر دریئ ستا یوال
 په ورخو شپو میاشتو کال له ما اتل نسته

د امير کرور سوری دغه ويارنه د پښتو تر ټولو پخوانی شعر دی چې د اسلامي عصر په
 دويمه هجري پېږي کې ويبل شوي دی. د شکلي جورښت له مخي لرغونو آريابي سندرو
 ته نژدپوالي لري.

په محتوا کې يوه ويارنه ده چې د خپلو سوبو یادونه کوي او له خپلو خلکو سره د خپلې
 مينې اظهار هم خرگندوي. پر دې شعر د نورو ژبو تاثيرات نه ليدل کېږي او د پښتو سوچه
 کلمات يې استعمال کړي دي. په دغه کلماتو کې ځينې داسې کلمات هم شته چې اوس په
 عامه ژبه کې نه ويبل کېږي.

دویم مرکز دکسی غریا د سلیمان د غرو لمنی دی. هغه آثار چې د کسی غرپه لمنو کې ایجاد شوي، له دریمې هجري پېړۍ نه پیلپري او تر پنځمي پېړۍ پورې رسپري. په دغه مرکز کې نوماند شخصیت شیخ بیتني دی چې د ژوند زمانه یې د دریمې هجري پېړۍ شاوخوا ټاکل کېدای شي. د شېخ بیتني یو مناجات سلیمان ماکو په تذكرة الاولیا کې راوړی:

لویه خدایه، لویه خدایه
غر ولار دی درنـاوی کې
دلته دی د غـرو لمنی زـمود کـیردی دـی پـکې پـلنـې
دا وـگـرـی دـبـرـ کـرـی خـدـایـه
لوـیـهـ خـدـایـهـ،ـ لوـیـهـ خـدـایـهـ

دلـتـهـ لـبـ زـمـوـدـ اـورـ بـلـ دـیـ
مـېـنـهـ سـتاـکـیـ مـوـدـ مـېـشـتـهـ یـوـ
هـسـکـ اوـ مـؤـکـهـ نـغـبـتـهـ سـتاـدـهـ دـ مـرـوـ وـدـ لـهـ تـاـ دـهـ
دا پـالـنـهـ سـتاـ دـهـ خـدـایـهـ
لوـیـهـ خـدـایـهـ،ـ لوـیـهـ خـدـایـهـ

په دغه مرکز کې په دریمه او خلورمه هجري پېړۍ کې دوه نور شاعران هم تپر شوي چې یو یې شېخ اسماعیل او بل خربنبون دی چې په پته خزانه او تذكرة الاولیا کې یې د شعر نمونې راغلې دی.

کله چې خربنبون خپل کور او کلې پرپردی او روانېږي، نو شېخ اسماعیل یې په جدایي کې دا پارکې وايې:

له کسی غره خخه خي خربنبون دی	که یون دی یون دی مخکې بېلتون دی
ته چې بېلتون کړې زما وير ته ګوره	که وروره وروره خربنبونه وروره

خرښيون یې په څواب کې دا ناره له خولې باسي:

بېلتانه ناره مې وسوه په کور باندي نه پوهېرم چې به خه وي پېښ په وړاندې

له څلوانو به بېلېرم په سرو سترګو دواړه سترګوکې مې په وینو دي ژړاندې

درېم مرکز ملتان دی چې د اسلام په دوو لوړمنیو پېړيوکې پښتنه د سليمان د غرو له

لمنو خخه کوچېدلې او د سند او پنجاب لور ته تللي دي. د پنجاب په غربی برخو ملتان کې

له دغو پښتنو خخه شېخ حميد لودي د ۳۷۰ هجري په شاوخواکې له ملتان خخه نیولې

تر لغمان پوري سيمو حکمرانو. همدغه سري د خلورمې هجري پېړي په دويمې نيماني

کې د لوديانو د حکمرانی بنست کېښو. په شېخ حميد پسې د ده زوي نصر او بیا یې لمسي

داوود د ملتان د لودي کورنۍ حکمرانان وو.

د ملتان په لودي کورنۍ کې دوو تنه شاعران تېر شوي چې یو د شېخ حميد زوي نصر

لودي او بل یې وراده شیخ رضي دي.

شېخ رضي د حميد لودي د پاچاهي په وخت کې د اسلام د مقدس دين د تبلیغ لپاره

پښتونخوا ته لار. دووه کاله د کسي غره په لمنوکې وګرځې او ډېر خلک یې مسلمانان کړل.

شېخ رضي له کسي غره خخه خپل یو شعر د لیک په ډول نصر لودي ته استولی و چې د

پیل بیتونه یې دادي:

د الحاد په لور دي تر پلل

ګروه دي زموږ وکوراوه

مودرونلۍ په زیارنه

تاپه تور و توراوه

کله چې د لیک په ملتان کې نصر لودي ته ورسېد، نو هغه یې په څواب کې وویل:

د الحاد په تور تورن سوم

زه لرغون خو ملحد نه یم

زمادښنه هسې تور راکړۍ

که ملحد یم د دښنه یم

شیخ رضی د خپل تره زوی ته وايی چې ته له سنت او له خپلې لارې خخه او وښتی یې خو نصر ورته په څواب کې وايی چې زه پر سنت ټینګ ولاړیم او کوم توروونه چې پر ما لکګول شوي هغه دروغ دي.

د ملتان لودي کورني د غزنی له پاچاهانو سره په رقابت کې ووه، مؤرخین وايی چې د غزنی پاچاهانو د څان لپاره دا بهانه ونیوله او پر لودي کورني یې د الحاد توروونه ولګول او په دې توګه یې د ملتان لوديان وېکول، حال دا چې د ملتان لوديان مسلمانان وو.

په دريمه هجري پېړۍ کې په پښتو کې د نسلکل او ژیاره پیل شوه. ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ - ۲۹۷ هـ) د بست په سروان کې زېږيدلی او هلهه یې ژوند کړي دي. په (۴۲۹ هـ) کال عراق ته تللی او په بغداد کې یې د خپل استاد ابن خلاط سره ډېر عمر تېر کړي دي.

د هغه یو عربي شعر یې په پښتو ژیارلی چې داسې پېړۍ:

ژبه هم بنه ويناکاندي چې یې وينه
د خاوند په لاس کې زر او درهمونه

دا په پښتو کې د ژیارې پیل دي. ابو محمد هاشم په نشر کې یو کتاب ((د سالو وړمه)) لیکلی و چې د عربي اشعارو د فصاحت او بلاغت په اړه و.

په پنځمه هجري پېړۍ کې په پښتو ادب کې قصیده رامنځ ته شوه چې لومړنی قصیده ویونکی شیخ اسعد سوری دي. شیخ اسعد سوری د غور د پښتنو پاچاهانو په لړ کې د امير محمد سوری هم مهاله و او د هغه پر مرینه یې یوه قصیده ویلې د چې داسې پېړۍ:

د فلک له چارو خه وکرم کوکار
زمولي هرګل چې خاندي په بهار
هر غاتېول چې په بېديا غورېده وکا
ربزوي یې پانې کاندي تار په تار

بل قصیده ویونکی شاعر بنکارندوی غوري دي چې په غزنی او بست کې او سېدلی او د سلطان شهاب الدین غوري معاصر و.

کله چې سلطان شهاب الدین د اسلام دین د خپرولو لپاره پر هند لبکري کولي، نو دی ورسره و بنکارندوى د سلطان شهاب الدین د سوبوي په اړه یوه اوږده قصیده ويلې چې پتې خزانې خوندي کړي ده:

د پسللي بنکلدونکي بيا کرل سينګارونه
بيا يې ولونل په غرونوکې لالونه
مئکه شنه، لابنونه شنه، لمې شنې سوي
طيلسان زمردي واغوسته غرونه

بنکارندوى د غور او سپدونکي او د فیروز کوه کوتپوال و. دغه دواړه قصیدې په غور کې د غوري پښتو پاچاهانو په وخت کې ويل شوي دي.

په شپرمه هجري پېړۍ کې چې د غور پښتنه پاچاهان په هند کې د اسلام د مقدس دین د خپرولو لپاره لبکري کوي، نو د اسلام د خپرېدو په ملاټر هم په پښتو کې شعرونه ويل شوي دي.

ملکيکار غرشين چې د سلطان شهاب الدین غوري همعصره دي، کله چې سلطان شهاب الدین پر هندوستان لبکري کوي، نو ملکيکار غرشين هم ورسره دی چې یوه رزمي سندره

ې په دې ډول ويلې ده:

هپواد دبل دي	اوسمويرغل دي	څښتن مو مل دي
منګولي سري کړئ	دېښن مو پېړۍ کړئ	غازيانو ګورئ
چې زمري یونه	په بري یونه	تورې تېړې کړئ
غازيانوراسي	څښتن مو مل دي	څله به تښتو
ټول شاوخوا سی د شهاب په ملا سی	که ټینګ ګړو زرونه	اسلام راخخه دي
دېښن مو مل دي	څښتن مو غوڅ کړئ	غازيانوراسي

په شپرمه هجري پېړۍ کې د مينې او محبت سندرې ويل شوي دي چې یوه نمونه ې په

شېخ تیمن کاکر یوه عشقی سندره ده:

گھیئخ رناد لمر خپره شوه

زمابرکور د ویر ناره سوه

بغ سو ناخاپه چې بېلتون راغي

د بېلتون ورخ توره تیاره سوه

په (۶۱۲هـ) کې د شريوبل کتاب د سليمان ماکوله خوال يکل شوي چې تذكرة الاولاء نومېرى. په دې کتاب کې بې د اولياو او خينو پښتو شاعرانو احوال او د کلام نمونې راغلي دي. دې کتاب هغه پانې چې زموده په لاس کې شته، مورد ته د شيخ بيتنې، شېخ اسماعيل، ملکيکار غرشين او قطب الدين بختيار کاكۍ احوال راکوي.

د اوومې هجري پېړي په درېمه لسيزه کې عرفاني افکار پښتو ادب ته لاره پيداکوي. شېخ متی د خپلو اشعارو کتاب چې (د خدای مینه) نومېرى بشپروي.

د شېخ متی ديو مناجات خو یتونه په دې دول دي:

زه چې خرګند په دې دنيا سوم
د بنکلې مخ په تماشا سوم

ستا پر جمال باندي شیدا سوم
له خپلې ستې راجلا سوم

په ژړا ژاړم چې بېلتون دی

يمه پرديسي بل مې تون دی

د اوومې هجري پېړي په دويمه لسيزه کې (۶۱۷هـ) زموده پر هېواد د چنګېز حملې پیلېرى. د چنګېز او ده د اولادونو د حملو پر وړاندې د مقاومت موضوع په پښتو شعر کې پیلېرى. په دغه وخت کې مورد بابا هوتك یوه سندره لرو چې د مقاومت خورا دېره په زړه پوري نمونه ده.

د مغلو لښکرو به د ارغنداو پر غارو لوټ کاوه. د اتغر او بولان سيمې به یې لوټلې. بابا هوتك خپل خلک راټول کړل او سره غر ته نزدې یې له مغلو سره سخت جنګ وکړ. په دې جنګ کې پښتنه لږ او غليم ډېر و، خوکله چې بابا هوتك په لور غږ دا سندره وویله، نو سویه د پښتنو په نصیب شوه.

بابا هوتك د بارو زوي په (۶۶۱هـ) د کلات په اتغر کې زېږيدلې، د خپل قوم مشرو، په (۷۴۰هـ) کال وفات شوي دي، د شعر یوه برخه یې داسي ده:

وگړیه جو پر راته پیغور دی
 هم په غزنی هم په کابل راغی
 مغل راغلی په تلوار دی
 پرکلی کورباندې مغل راغی
 د اتمې هجري پېړی په دویمه نیمايی کې نور شعری ډولونه په پښتو ادب کې را خرګندېږي
 لکه غزل او مثنوي چې په دغه وخت کې د اکبر زمینداوري له خواویل کېږي:
 د مثنوي نمونه یې داده:
 په سوغر بل راته نن اوږ دی
 پرکلی کورباندې مغل راغی
 غښتليو ننگ کړئ دا مو وار دی
 په پښتونخواکې یې ناتار دی

نور خاں رو تمیز
 په خپل عشق کې صادقان یو
 چې نژدې نه یو مهجوريو
 پیدا کړی زموږ مولا دی

زه عاشق یم یار هم نیز
 یو پربله عاشقان یو
 یو په بل پسې رنځور یو
 عشق که بنه دی که بلا دی
 د اکبر زمینداوري د غزلې یوه برخه داده:

د عشق ویر به تل پخپله پقول کرم
 او س به خم په سرتور سر فراق دګل کرم
 څینې هېر به د یار بزم ګل او مل کرم
 زه به سرو مال بسنندم دید به حاصل کرم

د خپل خان له حیرانی خه ویل کرم
 ما مدام لکه بورا پر ګلو ګشت کړ
 د غماز لرمون به زه په لمبه کېږدم
 زما د یار د مینې اور په زړه کې بل دی

د بېلتون له ویره ژاړم او بشکې وښې
 زه اکبر په خپل اشنا د سربنندل کرم

په نهمه هجري پېړی کې په پښتو شاعري کې رباعي پيلپري چې د لوړنيو رباعيو
 ويونکي خليل خان نيازی او سلطان بهلول لودي دی. سلطان بهلول (۸۵۰ - ۸۹۴ هـ) په
 ډهلي کې افغان پاچاو. په دریار کې به یې شاعران او عالمان پالل. پخپله هم شاعر و خليل
 خان نيازی د د دربار شاعر و چې دا رباعي یې ویلې ده:

خرپی و ربیچی ژاری له پاسه
 کوبله برغ کا بیلتوون له لاسه
 یه هغه لونی گوهر په خول ستا
 د مرحبا کا ستا زموږ مواسه
 د خليل خان نیازی په څواب کې سلطان بهمحلوں لودی سم د لاسه د ارباعی وویله:
 ملک به زرغون کرم په ورکره راسه ګوره وربیچی د داد له پاسه
 خمول مې د عدل په درو روښ دی جهان به زیب مومی زماله لاسه
 د همدي نهمې پیرې په جريان کې پښتو ادب ته (ساقۍ نامه) هم راغله. دا ساقۍ نامه
 پتې خزانې تر موږ رارسولې د. ساقۍ نامه د خمریه اشعارو یو ډول دی چې د ساقۍ، جام،
 ګل، مل او صراحې صفتونه پکې بیانپری. دا ډول اشعار د مثنوی په قالب کې ویل کېدل.
 د پښتو لومنځ ساقۍ نامه زرغون خان نورزی ویلې ده.
 زرغون خان د نوزادو له نورزو څخه دی. په (۱۲۹ هـ) د د پښتو دیوان بشپړ شوی دی.
 زرغون خان په (۱۹۶ هـ) په دیراوت کې وفات شوی دی.
 د زرغون خان نورزی د ساقۍ نامې پیل دادی:

ساقۍ پاڅه پیاله راکړه	مرورویار مې پخلاکړه
اویه توپې په لمبوکړه	اور مې مر په دی اویوکړه
یې پتې خزانې راپړی دی:	د پښتو ادبیاتو په لرغونې دوره کې یو شمېر مېرمنې شاعرانې هم تپرې شوې دی چې یوه یې زرغونه کاکړه ده. د نهمې هجري پېړی په دویمه نیمایي کې زېږيدلې ده، چې یو حکایت
اورپېدلې مې قصه ده	چې له شاتو هم خورده ده
د اختر په ورڅ سهار	بایزید چې و رویدار
له حمامه راوتلى	په کوڅه کې تپېدلې
ایړې خاورې چاله بامه	راچپه کړلې ناپامه
مخ او سرې په سوکړې	په ایرو په خاورو خر
بایزید په شکر کښو سو	د خپل مخ په پاکېدو سو
چې زه وړ یم د بل اور	چې په اور کې سم نسکور

د زرغونی پښتو بوستان لومړنی اخلاقی اثر دی چې تر دې دمخته یې کومه بېلګه په پښتو ادب کې نه لرو. همدارنگه له فارسي خخه د ادبی آثارو د ترجمې تاریخ هم له زرغونی خخه پیلپري.

زرغونه د پښتو ژبې شاعره، ژبارونکې او بنه خطاطه وه. په زرغونی پسې بله مېرمن رابعه ده چې د ظهیر الدین محمد با بر د زمانې شاعره وه. په ګندھار کې او سپده. د اشعارو دیوان یې درلود. يوه ریاعي یې پتې خزانې راوري ده:

په اور د غم یې سوی لرمون کا	ادم یې څمکې وته راستون کا
نوم یې د هغه، دلته بېلتون کا	دوزخ یې روغ کا پرمخ د څمکې

په دې دوره کې دريمه مېرمن بي بي نېکبخته نومېرۍ. د شېخ الله داد لور او د شېخ قدم مېرمن وه. پلار نیکه یې په اشنغر کې او سپدل. عالمه، زاهده او پرهیزگاره بنځه وه.

په (۶۹ هـ) کال کې یې د (ارشاد الفقرا) په نامه یو کتاب لیکلې و چې درې ټوټې ترې محمد هوتك په پته خزانه کې راخیستې دي. د یوې ټوټې خوبیتونه یې په دې ډول دي:

په ظاهر په باطن سپينه	په زړه بناد شې اې مؤمنه
په زړه ټینګ شه له یقينه	ظاهر زهد په اخلاص کړه
خود نمای مه شه خودبینه	شکر صبر په هر حال کړه

په حکایتی آثارو کې په دغه دوره کې د دوست محمد کاکړيو حکایتی اثر معلوم دي چې (غرغښت نامه) نومېرۍ او په (۲۶ هـ) کال یې په ژوب کې نظم کړي دي.

له دې کتاب خخه د پتې خزانې مؤلف محمد هوتك یو حکایت تر مورد رارسولي دي چې یو خوبیتونه یې دادي:

هسې توګه حکایت دي	له نیکانو روایت دي
چې یې فیض تل جاري دي	نور محمد کاکړ راوی دي
چې منښت یې راته نایي	دنیکونوله خولې وايي
لوی خبتن له تل عابد و	چې کاکړ نیکه زاهد و

د غرغښت نامې حکایات په پښتو مشنوي نظم شوي وو.

په لسمه هجري پېړي کې په پښتو شعر کې عرفاني مضامين پراختيا مومي. دغه وخت په هندوستان کې درې شاعران پېژنو چې درې واړه صوفيان، عابدان او زاهدان وو. دا شاعران، شیخ عیسى مشوانۍ، شیخ علی سرور لودي او شیخ بستان برېڅ دی. له دغو شاعرانو خڅه شېڅ عیسى مشوانۍ د هندوستان د افغان پاچا شپرشاه سوری معاصر و. د ژوند زمانه یې د (٩٥٠ هـ) شاوخوا تاکل شوې ده. په پښتو، فارسي او هندي ژيو یې يوه منظومه رساله ليکلې ده.

د کلام نمونه یې په لاندې ډول ده:

په خپله کارکړې په خپل انکارکړې
کله باداريم کله مې خوارکړې
ته خو قادر یې په صفتونو
کله مې نورکړې، کله مې نارکړې
عيسى حیران دی په دې شیونو
کله مې یارکړې کله اغیارکړې

د یوولسمې پېړي په لوړیو کې په کندهار کې شېڅ صالح محمد الکوزی یو عارف شاعر تېر شوی چې یوه نمونه یې پېڅي خزانې تر مور رارسولي ده. شېڅ ډبر عابد او عالم سړې و. خپل وخت یې طالبانو ته په تدریس تېراوه او خلکو ته به یې د سمې لاري لارښونه کوله.

د متن لنډيز

د پښتو ادبیاتو لرغونې دوره له دویمې هجري پېړي خڅه پیلپېږي او د یوولسمې پېړي تر لوړیو کلونو پوري رسېږي. يا په بله وینا د امير کروړ سوری خڅه پیل او د بايزيد روبنان تر ظهور او پاخون پوري رسېږي. د لرغونې دورې آثار د ریگویدا، اوستا له سندرو سره ورته والي لري، څکه چې موضوعګانې او قالبونه یې یو ډول دي.

د لرغونې دورې موضوعات د نمائاخنې سندري، وبارنې، ويرنې، مينه، بېلتون او اخلاقي بنوونې دی. شعرونه بې ساده او روان دي. پېچلي تخيلات او لفظي صنایع نه لري. د غوريانو په دوره کې د قصيدو جورول یونوی پراو دي. ددغې دورې آثار لبر دي او يا تر موربه په محدوده توګه رارسېدلې دي او نور يې د زمانې په تېرېدو سره له منځه تللي دي، څکه د هر شاعر او ليکوال محدودې نمونې په لاس کې لرو. زياتره كتابونه او ديوانونه د پرديو یرغلگرو (چنګېز، تيمور او نادر افشار) د حملو په پايله کې له منځه تللي او لوټ شوي دي. یوازې د سليمان ماکو د تذكرة الاوليا خوپانې تر موربه رارسېدلې دي.

په دې دوره کې پښتو ادبې آثار د بدلون، ودې او پراختيا په حال کې دي؛ څکه په همدغه دوره کې د خپلو ملي او زانو ترخنګه قصیده، قطعه، غزل او مشنوي هم رامنځته کېږي. د محتوا له اړخه پښتو شعر د ژوند بېلاپل موضوعات خپلوی، لکه: د رزم و بزم خبرې، ديني او عرفاني موضوعات، اخلاقي پند و نصائح، وعظونه او نور... د شعر ځينې ځانګړي معنوی ډولونه لکه ويarden، ساقۍ نامه، حکایتي آثار هم په دې دوره کې رامنځته کېږي.

د دريمې هجري پېړي په دوران کې له عربي خخه پښتو ته ژباره پیلپري، ورپسې له فارسي ادبیاتو سره پښتو ادبیات اړیکې پیداکوي.

د سعدی بوستان په لسمه هجري پېړي کې د یوې پښتني مېرمنې له خوا ترجمه کېږي، په دې توګه له فارسي خخه ژباره په لسمه هجري پېړي کې پیلپري. ددغې دورې آثار په غور، سليمان غر او ملتان کې رامنځته شوي، یعنې دغه وخت پښتنه له پښتونخوا خخه نیولې تر هندوستان پوري او سېدل. د دې دورې آثار په دوو لرغونو تذکرو پتې خزانې او تذكرة الاوليا کې راغلي دي. د دې دورې په آثارو کې د پښتو خپل زاره لغتونه او تركيbone شته چې ځينې يې او س په محاوره کې نه استعمالپري. ددغې دورې آثار په وروستيو کې له عربي او فارسي خخه په کلماتو کې اغېز قبلوي.

- ۱- زده کوونکی دې لاندې پښتنو ته څوابونه وواي.
- د پښتو لوړنې شعر خه وخت او د چاله خوا ويبل شوي دی؟
 - په لرغونې دوره کې پښتو قصیده ويونکي خوک وو؟
 - د لرغونې دورې آثار تر مورپوري چارا رسولي دی؟
 - د لرغونې دورې کومې بشخيه شاعرانې پېژنې؟
- ۲- بنوونکي دې زده کوونکي په خلورو ډلو ووبشي يوه ډله دې د لرغونې دورې د شاعرانو نومونه، بله ډله دې کتابونه، بله ډله دې د شعر د ځانګړنو او خلورمه ډله دې د پښتو ادب اړیکې له نورو ژيو سره په خوکرښو کې ولیکي.
- ۳- د مقاومت شعر خه وخت او د چاله خوا پیل شو؟
- ۴- زده کوونکي دې په متن کې عام او خاص نومونه پیدا او ولیکي، بیا دې په وار سره په ټولګي کې وواي.
- ۵- په لرغونې دوره کې نشر ليکل خه وخت پیل شول، له دغې دورې خخه مور د نشر کومه نمونه لرو؟
- ۶- زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې استعمال کړي:
لتار	ایادونه	دبن	زرن	مخسور
دریخ	ستایوال	سویه	رونیلی	مهجور
بنندم	کویله	خول	مواس	مرحبا

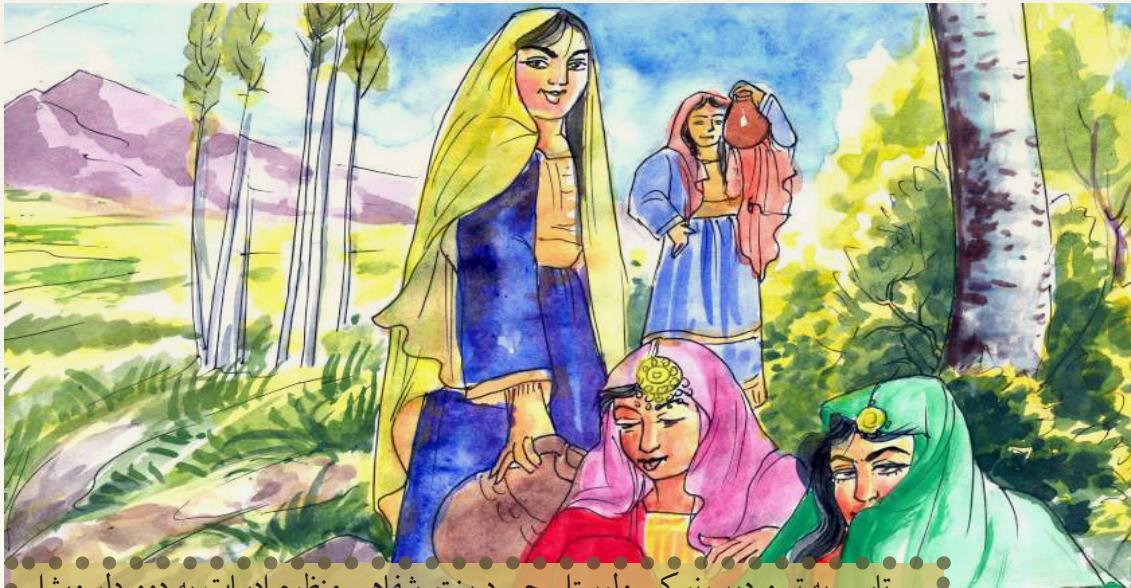

زده کوونکي دې په کور کې لوست په غور سره ولولي او د دغې دورې په مهمو ټکو دې خپل نظر ولیکي، په بله ورڅ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

بَسْحَى او لَنْدَى

تاسې په تپرو درسونو کې ولوستل چې د پښتو شفاهي منظوم ادبیات په دوو ډلو وېشل کېږي. يوه دله یې عامې سندري دي او بله دله یې خاصې سندري دي. خاصې سندري هغه دی چې د نالوستو ولسي شاعرانو له خوا جورې شوي دي. لکه چاريستې، بدلې، بگتې، لوپې، داستان، مقام، کسرونه او نور... عامې سندري هغه دی چې ويونکي یې نه دي معلوم او په قول ولس پوري اره لري. لکه لندي، سروکي، ناري، دښادي بدلې او نورې. د عامو سندرو يو ډول لندي دی چې د پښتو په منظومو شفاهي ادبیاتو کې يو مشهور ډول دي. له لنديو سره ټول پښتنه آشنا دي. لندي دوه مسريزه منظومه ده چې لومړۍ مسره یې لنده نهه سېلا به او دويمه یې او برده ديارلس سېلا به ده. په دغه لنديه منظومه کې يو بشپړ مضمون خایدائي شي. لندي په مختلفو سيمو کې په مختلفو نومونو یادېږي، لکه: لندي، تېه، تېکي، مسره او نور...

په دې لوست کې په هغو لنديو غږېړو چې د بشخو له خوا ويل شوي دي.

- ولې بسْحَى لندي وایي؟

لکه خنگه چې مخکې مو وویل د لنډیو ويونکي معلوم نه دي. لنډۍ د عام ولس دي.
يو شپون، يو اوښبه، يو بزگر او په زیاته اندازه زموږ کلیوالو بنځو دېږي لنډۍ ويله دي. يا په
بله وينا بنځې د لنډیو په ایجاد کې دېره برخه لري.

په ټولنه کې د بنځې د ژوند شرایط په خاصه توګه سخت دي، تر هر خه دمځه دا ټولنه
د نارینه وو ده او نارینه وو د څان لپاره جوړه کړي ده. د ټولنه کې اساسی ارزښتونه د نارینتوب
ارزښتونه دي. په دې ټولنه کې په بنځې باندې دوه ډوله فشارونه راخي، فزيکي او اروايي. په
فزيکي لحظه د کور ټول درانه کارونه د بنځې په غاړه دي. د کروندي یو خه برخه په نارینه
وو پوري اړه لري، خو نور دېر وخت یې هسې تېږېږي.

بنځه له سهار خخه تر ماخوستنه یوه شبې کراره نه کېني. د فصلونو په وخت کې هم
بنځه له نارینه وو سره د یوې، لو او درمندونو په راټولولو کې پوره مرسته کوي. برسېره پر دې
په ورڅ کې دوه څلې د اویو راول، د اولادونو روزنه، ډودې پخول، کتني پخول او جامې
ګندل او پرمیمنځل او نور داسې دېر کارونه بنځې سرته رسوي.

هغه خه چې بنځه څوروی، هغه د دې روحی فشار دي او احساس کوي چې د دې
انسانی بنځینه طبیعت د پښو لاندې کېږي او یا ورته په سېکه ستړګه کتل کېږي، همدغه
د روحی فشارونو له کبله د مقاومت ترڅنگه عکس العمل بنکاره کوي او د خپل عکس
العمل لپاره د سندرې (لنډۍ) لاره غوره کوي او په لنډیو کې د خپل اعتراض غږ پورته کوي
او هغه خه چې په بنکاره ډول یې نه شي ويلی په لنډیو کې یې بیانوی.

لنډۍ د پښتو د ولسي ادب روح دي او د ژوند ټولو اړخونو پکې انعکاس موندلی دي.
بنځې چې په عنعنوي توګه له دېرو پابندیو سره مخ دي او په دېرو موضوعاتو کې د وينا،
مشورې او تصمیم حق نه لري، نو خپل دغه تاثرات په لنډیو کې خرګندوی چې د دوى دغه
خرګندونه بیا دېر ژر په ټولنه کې خپرېږي.

دوی په لنډیو کې د هرې موضوع خرګندونه کوي. ټولنیزې پابندی غندي، د خپلې
مینې، غم او خوبنې، د وصال خوبنې او د فراق غم او غوسې، فخر او ويړ، ننګ او غیرت
او د ځینو ټولنیزو عنعناتو او دودونو خرګندونه کوي. د ژوند حقیقتونه یو په يو بیانوی او

ناوره خواووته يې په انتقادی توګه گوري. زموږ په ټولنه کې اکثره بنځه د عنعنوي او رواجي زنځیرونو په کړيو کې بنده ده او د دې انساني نفس يې قید کړي دي.

خدايې په خه ګناه کړېږم

لکه ستي په سرو لمبو کې ناسته يمه

په لنډيو کې بې شماره کردارونه تر سترګو کېږي چې يو مهم کردار يې بنځه ده. بنځه لکه خنګه چې په ټولنه کې ده، هماګسي له هر موقف خخه لکه خور، ماندینه، مور، خورزه، ورپره او مينې په توګه راڅرګندېږي.

د بنځو د لنډيو عامه موضوع د دوى مظلوميت دى او دا مظلوميت مختلف ډولونه لري. د پلار په کور کې مظلوميت، د مېړه په کور کې مظلوميت او په ټولنه کې د دوى مظلوميت.

پرمخ مې مه وهه ظالمه

د اوبنکو ډکې سترګې چاته واړومه

کوم تاوږیخوالی چې له بنځو سره کېږي او یا جبری ودونو ته اړ ایستل کېږي او یا د لوړ په وړاندې په جبری توګه د زيات عمر خاوند ته نکاح کېږي، دا ټول په هغه لنډيو کې وینو چې د بنځو له خواويل شوي دي.

د بنځو لنډۍ د دوى د ژوند هغه رسنینې هنداره ده چې زياتي او کمې پکې نشته.

چې ډودی خورم دادا قارېږي

چې روښې شرنګ کري دادا شين له خندا شينه

مینه یم منکره نه یم

که شینکې خال مې د چړو په خوکو خینه

صورت زما واک یې د نورو

ربه ته واخلي دا بې واکه صورتونه

سوال د الله په در کې وکړه
پلار مې سودي دی ما مالدار ته ورکوينه

زما بې بې دادا ته واي
خوشحاله نه يم له ناکامه ناسته يمه

مسافري دي روزي مه شه
زه دي په سپينه خوله ويده پرې اينې يمه

لكه خنګه چې بنځې د تاريخ په اوږدو کې د وطن او استقلال ساتني په وخت کې له
څيلو نارينه وروپو سره خنګ په خنګ درېللي دي، د څيلو مېړانو او کارنامو یادونه یې په
لنډيو کې کړي ده. په دغسې حساسو حالتونو کې یې نارينه وو ته روحيه ورکړي او د دوی
د هڅونې له کبله هم بری تل زموږ د خلکو په نصیب شوي دي. د ميوند په جګړه کې د
ملالي لنډي یوه تاريخي بېلګه ده:

که په ميوند کې شهېدنه شوې
خدایبرو لالیه بې ننګي ته دي ساتینه

نور مثالونه یې هم ډېر دي لکه:

که تور وریل مې میراتېږي
په وطن جنګ دی جانان نه ايسارومه

جانانه داسې وخت به راشي
چې ټوپیک واخلو لاس تر لاس مورچل ته ځونه

جانان به خنګه توره نه کري
تر نيمائي مورچله زه ورسره ئمه

خینې خېرونکي وايي چې لنډي د يوې نيمې مسرې شعر دی. په دې يوه نيمه مسره کې پوره او بشپړه معنا پرته ده. په دې يوه نيمه مسره کې د مطالبو یو سمندر په غورخنگونو دی. په دې شعر کې د تېر وخت د يوې پېښې شوې حادې سبونه او پایلې بيانپري. چې د دغسې يوې لنډي په يادولو سره لوستونکي ته په ذهن کې د تېرې پېښې یو بشپړ انځور رامخته کېږي:

د خپله لاسه مې پرې مر کړې
چې ډې وشوې زه پر بام دروختمه

په لنډيو کې بنخو د پښتنې ټولې کمزوری اقتصادي حالت ډېر بنه خرګند کړي دی.
نوکري او مسافري چې دواړه سره ترلي دي او دې دواړو خواوو چې بنځې څورولي دي نو
بيا ې په داره ده لډيو کې داسې بيانکړي دي:

په تابه کوم وطن آباد وي
زه د بېلتون په تروبدمى کې ناسته یمه

نيستي پېغور نه دي جانانه
زه د چربانګ مېچنه ستا لپاره کړمه

سبا مې بيا د کلې وار دي
په سر پنډونه چلوم په زړه غمونه

خدایه د قطر بازار وران کړې
په شتو مېړو کې جونې کونډې ناستې دينه

مسافري په بې غمې کړه
ترله دې خپله په نامه دي ناسته یمه

د متن لنپیز:

لنپی د منظومو شفاهی ادبیاتو یو مشهور چول دی چې ویونکی یې معلوم نه دی او د ټول ولس گله مال دی. لنپی د شفاهی ادبیاتو په عامو سندرو کې رائی چې د بنخو برخه پکې ډېره زیاته ده. لنپی دوې مسرې لري چې لوړۍ یې لنپه نهه سیلا به او دویمه یې اوبرده دیارلسان سیلا به ده.

په لنپیو کې ټول پښتانه او په تېرہ بیا بنځې د خپل ژوندانه خوبنۍ او ناخوالې یو په یو بیانوی.

د ژوندانه ډېر هغه اړخونه چې دوی یې د ویلو حق نه لري په لنپیو کې خرګندوي. لنپی د بنخو لپاره د تسکین یوه وسیله ده چې خپل دردونه، احساسات او خپلې غوبنتنې پکې بیانوی. په عامه توګه د ټولو پښتو ژوند او په تېرہ د بنخو د ژوندانه داسې کوم اړخ به نه وي چې په لنپیو کې نه وي خرګند شوی. انساني مينه، خواري، مزدوری، مسافري او جلا وطني، پښتني عنعنات، وطن ساتنه او مېړانه، تاریخ او تاریخي پښې، گودر او ریبار، ستاینه او غندنه او د ورځنی ژوند ټول اړخونه د لنپیو موضوعات دي. لنپی په مختلفو سیمو کې په مختلفو نومونو یادېږي، لکه: لنپی، تېه، مسره، تېکي او نور... لنپی د بنخو د اظهار یوازنې وسیله ده چې خپل هر ډول احساسات پکې په رښتني ډول خرګندوي او وجهه یې داده چې د لنپیو ویونکی معلوم نه وي او د چانوم ورپورې تړلې نه وي.

د لنپیو له مطالعې خخه زموږ د خلکو ژوند، تاریخ، دود دستور، کړه وړه او د دوی خانګري خصوصیات خرګندېدای شي.

۱- زده کوونکي دې متن په وار سره ولولي او بیا دې په متن کې راغلي يوه، يوه لنډۍ معنا کړي.

۲- زده کوونکي دې د لاندې لنډيو مفهوم په خپلو کتابچو کې وليکي او بیا دې په ټولګي کې واوروی.

که په ميوند کې شهید نه شوې
خدایرو لالیه بې ننګي ته دې ساتينه

د خپله لاسه مې پري مر کري
چې ډزي وشوې زه پر بام دروختمه

زما بې بې دادا ته وايې
خوشحاله نه یم له ناکامه ناسته یمه

۳- زده کوونکي دې په وار سره يوه لنډۍ له خپله ځانه ووايې، موضوع او مفهوم دې په خپلو خبرو کې خرگند کري.

۴- زده کوونکي دې لاندې پوبنتنو ته څوابونه ووايې:

- لنډۍ د جورښت له مخې خه ډول شعر دي؟

- لنډۍ په کومو نومونو یادپري؟

- لنډۍ په کومو سندرو کې رائحي؟

- لنډۍ د چاله خوا خخه ويل کېږي؟

۵- په متن کې راغلې لنډي په غور سره ولولي. په دغو لنډيو کې نومونه، صفتونه او فعلونه په نښه کړئ او په وار سره یې په ټولګي کې ولولي.

۶- زده کوونکي دې په وار سره د لاندې لنډيو مفهوم په خپلو خبرو کې ووایي:

که سېنې فصلونه وشول
ماته لالي د سره سالو ويلى دينه

ستړگې دې وي وتلي نه وي
چې په مالت دې لويدم نه دې لیدمه

فعل هغه کلمه ده چې له درې ګونو زمانو خخه په یوه کې د یو کار کېدل خرگند کړي.

لکه: خورل، تلل، کول، کړل.

زه کتاب لولم، هغه ولار، ملالی تللي وه.

۷- زده کوونکي دې د لنډيو موضوعات ولیکي او ودې وايي چې لنډي زموږ د ژوند کوم موضوعات راچاپپوي، بیا دې په وار سره په ټولګي کې ولولي.

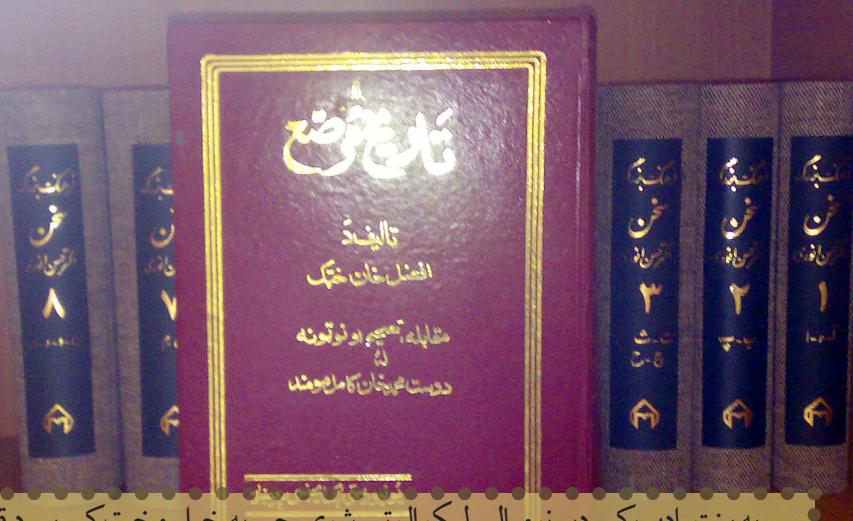

زده کوونکي دې په خپل کور کې، له خلکو، (په تېره بیا د کور له سبھو او نجونو خخه) ياله خپل شاوخوا خلکو خخه لس لنډي چې په دې لوست کې نه وي راغلې، په خپلو کتابچو کې ولیکي او بله ورڅ دې په ټولګي کې واوروی او خبرې دې پرې وکړي.

افضل خان او قاریخ مرصع

- په پښتو ادب کې ډپر نومیالی لیکوال تپر شوی چې په خپل وخت کې یې د قدر وړ آثار لیکلې او پښتو ادب یې پخپلو لیکنو بدای کړي دی.
- له روبنانيانو نیولی، بیاتر خوشحال کورنۍ پوري او له دوى راوروسته د پښتو ادب څلانده او غني دوره ده چې پښتو ادب پري بشکلی دی.
- د خټکو په کورنۍ کې ډپر شاعران او لیکوال تپر شوی چې مورته یې د شعرونو دیوانونه او نوركتابونه پاتې دی. د دغې کورنۍ یونومیالی لیکوال افضل خان خټک ده چې پخپله یې هم پښتو ادب ته د پاملنې وړ خدمتونه کړي دی او نورې یې هم دغه خدمت ته هڅولي دی.
- په دې درس کې به تاسو د افضل خان خټک په اړه یو لړ معلومات ولولې چې د ده له ژوند او کتابونو سره آشنا شئ.
- ـ د تاریخ مرصع په اړه مو د مخه خه معلومات درلودل؟
- ـ د افضل خان نوم مو د مخه اوږبدلی و، که مو اوږبدلی وي په اړه یې خبرې وکړئ.

تاریخ مرصع په پښتو تاریخونو کې یو مهم او ارزښتمن کتاب دی چې افضل خان خټک لیکلی دی. تاریخ مرصع په پښتو ژیه کې د پښتو لومړنۍ تاریخ دی چې د پښتو په اړه دېر معلومات لري. افضل خان خټک په ۱۰۷۵ هـ. کې پیدا شوي او تر ۱۱۶۱ یا ۱۱۶۴ پوري یې ژوند اټکل شوي دی.

افضل خان خټک د اشرف خان هجري زوى او د خوشحال خان خټک لمسي دی. له کوچنيوالی خخه هوبنيار او بیدار و. خوشحال خان هم پخپله کورنۍ کې ده ته زیاته پاملننه کوله او زیاته هيله یې ورته لرله. دی هم له خپل نیکه سره په ځینو سفرونو او کله کله د بنکار کولو په وخت کې ملګری و. خوشحال خان په خپل ژوند کې د قوم مشری د ده پالار اشرف خان هجري ته وسپارله، خو اشرف خان د خپل ورور بهرام په اختلاف کې د مغلو د حکومت په لاس کې ولوبد او هند ته زنداني ولپېل شو چې له خوارلس کاله زندان خخه وروسته په هند کې مرې شو.

کله چې اشرف خان هجري د بهرام خان په لمسه د اورنګ زیب حکومت بندی کړ، نو بهرام خان د قوم د مشرتابه واک پخپل لاس کې واخیست او د خوشحال خان له خوا هم مشری افضل خان ته وسپارله شوه.

د بهرام خان تر مړنې وروسته افضل خان په مستقله توګه د خپل قوم سردار شو. ویل کېږي چې یو شبېته کاله یې د خپل قوم مشری وکړه.
افضل خان د قوم د مشری تر خنګه پښتو ادب ته هم دېر خدمتونه وکړل. بنه شاعر و او په تاریخ لیکلوا کې یې لوی لاس درلود. همدارنګه یو بنه ژیارونکی و. د شعرونو دیوان یې نه دی راپاتې.

د افضل خان خټک له مهمو آثارو خخه یو هم (تاریخ مرصع) دی چې قلمي نسخې یې په (برټش) موزیم، هند، بنګال او لاہور کې شته.

د تاریخ مرصع په لومړۍ برخه کې د ملک طالوت او خالد بن ولید بیان راغلی دی.
وریسي اووه دفترونه په دې ډول دی:

لومړۍ دفتر د لودي پاچاهانو حالات بیانوي. دویم دفتر د سوریاتو په باره کې دی. دریم

دفتر د لویو پښتو امیرانو حالات بیانوی. خلورم دفتر د کابل د صوبې پښې خرگندوی. په پنځم دفتر کې د سربني او نورو پښتو قومونو بیان راغلي دی. شپرم دفتر د خټکو د قبلي حالت او جګري بیانوی. په اووم دفتر کې د پښتو بزرگانو حالات او د ژوند پښې راغلي دی. د کتاب په وروستي برخه کې د پښتنی قبایلو نسب نامه راولپ شوي ده. افضل خان خټک د دې تاریخ په لیکلوكې د خواجه نعمت الله هروي د (مخزن افغاني)، د اخوند درویزه له (مخزن الاسلام) او (تذكرة الابران) او د خوشحال خان له (بياض) خخه ګته اخيستې ده.

په دې کتاب کې تر ۱۱۳۶ هـ.ق. پوري واقعات راغلي دی، خودا نه ده معلومه چې د کتاب لیکل یې خه وخت پیل کړي او په کومه نېټه پای ته رسپدلي دی. تاریخ مرصع په اصل کې د پښتو تاریخ دی، خو په ضمني توګه د هندوستان د تاریخ پښې هم پکې راغلي دی.

د تاریخ مرصع نثر روان او ساده دی. جملې یې لنډي لنډي او د پښتو سوچه کلمات استعمالوي. څای، څای پښتو متلونه هم راوري.

مشکل او نا آشنا لغونه نه کاروي. ځینې ترکیبونه یې فارسي ژې ته نژدي دی. تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند په مقابله او سریزه په ۱۹۷۴ م. کال کې خپور شو. د کتاب د مخونو شمېر (۱۴۹۴) ته رسپري.

د تاریخ مرصع د نثر نمونه:

((میرزا بله چاره بې له صلحې ونه لیدله، سري یې تر میان کړل. راوېې بلل، ورته یې وویل چې د ماکور هم ستاسو خپل دی. پښنانه چې په عقل کې سازوار دي خکه ډبر نفسانې دی. په لږ سود مقصود ډبر بهبود ترشاکوي. ورڅه په ورڅ به مشرانو د اولس میرزا ته امد و رفت کاوه.

یوه ورڅ اته سوه کسه راغلل. همګي بې وسلې. یو محمود د محمد چغري زوي یو چړوکۍ په خپله بدله ورې وه. چې ورنوتل، د میرزا بدنیتي یې ولیدله.

هغه دې نورو ته ووې چې که وايې زه به مرزا مرکړم. هغونورو منع کړ چې حق د نمک

ساتلى بويه. موبره سره بد نه کا. دا چوغولي جنکا گيگاني کري و چې دا هومره ډپر به یو خلپي بيا نه مومي او له دوى نه په نيكى خلاص نه شې. دا وخت غنيمت وګنه او واره قتل کا.

واره ېي وترپ، يو، يو ېي ووازه. په هغه وخت یو لوی ملک د ميرزا په خدمت عرض وکړو چې دوه التماس ارزو لرم که قبول شي. ميرزا ووې چې قبول دي.
اول ېي دا ووې چې وراره زما ملک احمد له قيده خلاص شي. بادشاه ېي خون معاف که، بل دي د اولس اطفال بند نه شي. بلکه پربيردي هر لور ته چې درومي. ميرزا قبول کړ.
ميرزا ورته ووې چې زما ګمان وو چې ته به خپل سر غواړي يا به دوه کسه خوانان غواړي.
ده ورته ووې چې تر دي وارو زه بنه نه یم. که دومره عزيزان مې مری زه به خپل ئخان په خه خلاصوم)).

د افضل خان بل کتاب علم خانه دانش دی چې د فارسي د کليله و دمنه پښتو ژياره ده.
دلرغوني هند د غه کتاب (پنج تنtra) په (۲۰۰ق.م.) کې حکيم بيدیابي په سنسکرت کې ليکلی و. دغه کتاب بيا وروسته په پهلوی، عربي، یوناني، فارسي ژيو وژيارل شو. د اکبر پاچا په وخت کې د هغه یو درباري عالم او ليکوال ابو الفضل دا کيسې په فارسي ژبه د (عيار دانش) په نوم ترجمه کري وي، چې افضل خان له همدي کتاب خخه د (علم خانه دانش) په نوم پښتو ته وژياره.

افضل خان د دي کتاب د ژيارلو په هکله وايي: ((وپوهېږه چې کتاب د کليله او دمنه جمع کري د هندوستان دانشورانو دي. همېشه به دانيان او عالمان د یونان د فارس په دا فکر وو چې یو کتاب د ملوكانو د پاره دستور العمل ساز کړو. اما دا له چا ونه شوه. مګر د هندوستان په حکيمانو ساز شو، لوی لوی خبرې ېي دې زيانو جمع کري. فايدې ېي پکې ملاحظه کري، حکمت د پند خبرې د حکيمانو چې دارو د رنځ د نادانانو او غذا و قوت د دانيانو دي. په طريق د هزل مطابې دواړه چې دانيان ېي د حکمت نه پند و اخلي او نادانان ېي رغبت قصې او افساني ته وکړي. په رغبت په محبت ېي یاد کري او خورد سالان چې په مقام د تحصيل د علم کې دي په ګومان د علم و پند یادول په دوى ګران نه دي چې په عقل

تجربه ورسی. هغه چې دوی یادکرپی دی له هفو افسانو نه نفع واخلي او د عقل په خزانه دانشمند شي.

مثال د دې خبرې داسې دی لکه خوک په هلکوالی کم عقل وي او په مرتبه د عقل ورسی، په خزانه پېښشې چې پلار د د پاره ساتلی وي. په هغه توانگر شي او باقی عمر له ترده فارغ شي.))

افضل خان خټک سرپرہ پر دې چې یو مورخ، ژیارونکی، لیکوال او شاعر و، د خپلې ژې سره یې ډېرہ مینه درلوده او د همداغې مینې پر بنستو ژې او ادب ته ډېر خدمتونه وکړل.

د ده پر غوبنتنه له عربي او فارسي خخه پښتو ژې ته ډېر کتابونه وژیارل شول، لکه: د گوهر خان خټک (قلب السیر) د محمد مظفر تاریخ اعثم کوفي او د عبدالحليم اختيارات بدیعی. د فرهنگي زيرمو د غني کولو او خوندي کولو لپاره یې هم کاتبانو ته دنده وسپارله چې د پښتو آثارو خخه خو نقلونه ولیکي. همدارنګه د خپل نیکه خوشحال خان خټک خواره واره آثار یې راټول او ترتیب کړل.

د خوشحال خان د کلیاتو او نورو آثارو یې خو، خو نسخې ترتیب کړي، افضل خان پڅله هم کتابونه ژیارل او نور یې هم هڅول چې د پښتو ژې د بلایاتوب په کار کې ونډه واخلي:

د افضل خان خټک نشر د خوشحال خان خټک او عبدالقادر خان خټک له نشر خخه وروسته د خپل وخت یو بنه او غوره نثر ګنل شوي دي. د تاریخ مرصع نثر تاریخي نثر دي او د علم خانه دانش نثر قصه یې نثر دي. لکه خرنګه چې مخکې یادونه وشهو د افضل خان خټک د نثر جملې او ترکیبونه آسان او روان دي. وړې او لنډې جملې کاروی چې مطلب ترینه په آسانۍ اخیستل کېږي، خود ډغه نثر د هندي او فارسي خانګرې اصطلاحات او کلمات ډېر لري.

د نثر ادبی بنکلا یې کمه ده او ادبی ارزښت یې لبر دي. یوازې د پښتو په تاریخي نشونو

کې د پاملرې او مطالعې وړ نشر دی څکه چې د پښتنو لومړنی موجود تاریخ دی. د تاریخ مرصع په نشر ليکنه کې افضل خان د خوشحال خان خټک د نشر ليکنې د سبک پیروي کړې ده.

د خوشحال خان بیاض یې هم کتې مټ په تاریخ مرصع کې را اخیستی دی.
افضل خان خټک شعرونه هم ویل، خو د شعرونو د دیوان خرک یې تراوسه نه دی لګډلی. د افضل خان د شعرونو یوه نمونه په تاریخ مرصع کې او بله په علم خانه دانش کې راغلې ده:

کاروبار مو همگي راته عیان دی
و عیان ته خه حاجت د بل بیان دی
سیلابونه د خلاف شول و بله جمع
یا لنډي د آباسیند غونډي روان دی
آئينه چې له زنگاره مصفي وي
که زنگي مخ په کافورو نمایان دی
(له تاریخ مرصع خخه)

صورت مې هر خوکه ډېر زيون دی
که مې د ځمکې د لانډي یون دی
زه به په لوري د اشنا خوڅم
که یون مې هر خو په شواخون دی
(له عیار دانش خخه)

د متن لنډیز

افضل خان خټک د خټکو د کورنی یو روښانه ستوری و. د اشرف خان هجري زوي او د خوشحال خان خټک لمسي دی. په ۱۰۷۵ هـ کې زېږيدلی اوتر ۱۱۶۱ یا ۱۱۶۴ هـ پوري ژوندي و. دی له خپل پلاز خخه وروسته د قوم مشر او سردار و.

مشهور آثار یې (تاریخ مرصع) او (علم خانه دانش) دی. تاریخ مرصع د پښتو یو لوی او جامع تاریخ دی چې د لودیانو، سوریانو، خټکو، پښتو امیرانو او پښتو بزرگانو احوال پکې راغلی دی. د هندوستان د مغله حکمرانې کورنۍ احوال او پېښې پکې هم راغلی دی.

په تاریخ مرصع کې تر ۱۱۳۶هـ. پوري حالات او پېښې راغلی دی. د افضل خان خټک بل کتاب علم خانه دانش د فارسي (عيار دانش) پښتو ترجمه ده چې په ۱۱۲۸هـ. کې یې کار تمام شوي دی.

د افضل خان د شعر دوې نمونې تر موږه رارسېدلې او نور شعرونه یې لاس ته نه دی راغلی. د افضل خان خټک په غوبنتنه دېر کتابونه له عربی او فارسي خخه ژبارل شوي دي. د خپل نیکه آثار یې راټول او ترتیب کړي دي. د خوشحال کلیات او نور آثار یې د کاتبانو په واسطه په خو خو نسخو کې ترتیب کړي دي. په پښتو ژبه او ادب کې د دغه مؤرخ، ژیارونکي، لیکوال او شاعر کارونه د ستاینې وړ دي.

میرزا الغ بیگ د تیمور له کورنۍ خخه د کابل والی و. (۸۵۶هـ.)

۱- زه کوونکي دې یو خل متن له ئان سره ولولي او بیا دې لاندې پښتنو ته ځوابونه ووایي:

- افضل خان له کومې کورنۍ خخه و پلار او نیکه یې خوک وو؟
- افضل خان د کومو آثارو خاوند دی نومونه یې واخلی؟
- د افضل خان په کورنۍ کې کوم شاعران پېژنې نومونه یې واخلی؟

• د افضل خان له پلار سره خوک مخالف و او خه یې ورسره وکړل؟

۲_ زده کوونکي دې د تاریخ مرصع د نثر نمونه په وار سره په ټولګي کې په لور غږ ولولي او بیا دې د متن مفهوم په خپلو خبرو کې وړاندې کړي.

۳_ زده کوونکي دې د افضل خان مهم ادبی خدمتونه په یوه پرآگراف کې وليکي او بیا دې په ټولګي کې په وار سره ولولي.

۴_ زده کوونکي دې په وار سره لاندې پوبنتني څواب کري:

• تاریخ مرصع له خه شي څخه بحث کوي؟

• افضل خان د تاریخ مرصع په ليکلوا کې له کومو کتابونو څخه ګته اخيستې وه؟

۵_ زده کوونکي دې څواب ووایي چې د افضل خان په غوبنتنه کوم کتابونه ترجمه شوي دي؟

۶_ د علم خانه دانش له ترجمې څخه د افضل خان مقصد شه و؟

۷_ زده کوونکي دې په وار سره د افضل خان خټک د شعرونو نمونې په لور غږ ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې بيان کړي؟

زده کوونکي دې هر یو په خپله خوبنې د خټکو د کورنۍ په یو تن شاعر خوکربنې وليکي او په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

پښتو لنډه کيسه

د شلمې پېږي په راتګ سره د شعر تر خنګه د پښتو نشر لمن هم پراخه شوه، له پېچلتیا او تکلف خخه ووټ او د رواني، ساده گې او عام فهمي لاره یې غوره کړه. له زړو شکلونو سربېره یې نوي شکلونه هم پخله غېړه کې ومنل. په دې معنا چې نوي صنفونه او ډولونه یې خپل کړل.

لکه لنډه کيسه، ناول، ډرامه، سفرنامه، تکل او نور ډولونه په پښتو ادب کې رواج شول، وده یې وکړه او پراختیا یې مومندله. د دغنو نوبو ادبی ژانرونو هر یو یې خانته ځانګړۍ جورپشت او چوکاټ لري چې د خپلو ځانګړې تیاوو له مخې يوله بله جلا کېږي.

موږ په دې لوست کې د لنډې کيسې په تاریخچه باندې لنډې خبرې لرو او د لنډې کيسې د جورپشت او توکو په اړه به هم یو لړ لنډه معلومات ولرو چې تاسې ته بې ګټې نه دي.

— لنډه کيسه خه ته وايي؟

— په پښتو کې کوم ليکوال پېژني چې لنډې کيسې یې ليکلې دي؟

له کومپی ورخچی خخه چې د انسان ژوند پیل شوی دی، له هماماغې ورخچی خخه کیسې هم پیل شوی دی. پخچله انسان د ژوند په اوبردو کې کیسې جورپی کړي دی او د ژوند په زړه پوري پېښې یې د کیسو په بنه یو بل ته لپردولی دی. دا کیسې په لومړي سر کې په شفاهي ډول وي خوکله چې خط منځته راغنۍ نو د دغو کیسو یو خه برخه په لیکلې بنه خوندي شوه. د نننۍ لنډې کیسې فکر هم له دغو فولکلوری کیسو خخه رازپېدلې دی. نننۍ لنډې کیسه چې په انګربزې ژبه کې ورته شارت سټوري (Short Story) وايی لومړي په غرب کې رامنځته شوه.

په ختیخ کې کیسه ډېره زړه او لرغونې ده. د آريایي کیسو مجموعه د (پنجا تنتر) په نامه له دوه زرو کلونو خخه زيات عمر لري. دا کتاب د نړۍ په ډېرو ژيو ژیارل شوی چې په پښتو کې یې ژیاره درې سوه کاله د مخه افضل خان خټک کړي ده. له لسمې پېړي خخه راوروسته په پښتو کې د احمد اخوند لنډ، لنډ حکایتونه هم شته چې او سنیو لنډې کیسو ته یو خه ورته والی لري؛ خوکومه نننۍ لنډې کیسه چې په غرب کې یې شارت سټوري بولی په نولسمه پېړي کې پیل شوه. لنډې کیسه په او سنی بنه امریکایي لیکوال اډګارلن پوه پیل کړه او په ۱۸۴۲م. کال کې یې ورته خانګړي اصول وټاکل. یو بل امریکایي لیکوال او کړه کتونکي براندر ماتیوز په (۱۸۸۵م). کال کې په انګلیسي ژبه کې د لنډې کیسې د نوم وړاندیز وکړ. اډګارلن پوه د لنډې کیسې بنستېګر دی او د لنډې کیسې د پلار لقب یې هم ګټلې دی. لنډې کیسه لکه خنګه چې ووبل شول په اروپا کې رامنځته شوه او بیا یې د نړۍ ادبیاتو ته لاره پیدا کړه. له انګربزې ادب خخه په تقليد په اردو ادب کې لنډې کیسه پیل شوه.

په اردو ادب کې لنډې کیسه په (۱۹۰۴ – ۱۹۰۷م.) کلونو کې رامنځته شوه او لومړنی لیکوال چې په دغو کلونو کې یې لنډې کیسه ولیکله پرم چند نومېده. د اردو ادب په تقليد په پښتو ادب کې هم لنډې کیسه د لومړي څل لپاره د شلمې پېړي په دویمه لسیزه کې پیل شوه. په پښتو ادب کې سید راحت زاخیلی لومړنی لیکوال و چې په (۱۹۱۷م.) کال کې یې د (کونډې نجلی)، په نوم لنډې کیسه ولیکله. په کوزه پښتونخوا کې په راحت پسې بیا نورو لیکوالو د لنډې کیسې په لیکلو پیل وکړ چې د ادب دغه ډول ته یې وده او پراختیا ورکړه.

په راحت پسې چې کوم لیکوالان د لنډې کيسې په میدان کې خلپدلي دي، نومونه يې په دې ډول دي: ميا ازادګل، سربلند خان، سمندر خان سمندر، عبدالروف نوشهروي، ماستر عبدالکريم، مير مهدى شاه مهدى، قلندر مومند، ګل افضل خان، زيتون بانو او نور...
په افغانستان کې د لوړۍ څل لپاره لنډه کيسه پوهاند عبدالحى حبibi ولیکله او په (۱۳۱۵هـ.) کال يې د (طلع افغان) په اخبار کې خپره کړه. دا کيسه (توریالي پښته) نومېده. له پوهاند عبدالحى حبibi خڅه وروسته یو شمېر نورو لیکوالو لنډې کيسې ولیکله او دغه نوي ادبی ژائزه يې وده ورکړه. هغو لیکوالو چې په دې برخه کې کارکړي دی نومونه يې په دې ډول دي: موسى شفیق، میرا جان سیال، ګلاب ننګرهاری، حبیب الله تبری، ابراهیم عطایی، محمد دین ژواک، امین افغانپور، عبدالمنان ملګری، مصطفی جهاد او نور...

دلنډې کيسې څانګړتیاوې:

اډګار الن پوه د لنډې کيسې تعريف داسې کوي: لنډه کيسه هغه نشي داستان دی چې لنډ وي او له نیم ساعت خڅه تر دوو ساعتونو پوري ختم شي.
خو دا باید په یاد ولرو چې اوس لنډې کيسې له دې خڅه هم لنډې شوي دي. د لنډې کيسې د رامنځته کېدو علت په دې کې دی چې خومره بشري ټولنې د پرمختګ پراوونه وهل، نو په هماغه اندازه د انسانانو ضرورتونه او مصروفیتونه هم زیاتېدل. لکه خنګه چې پرونې انسان ډېر ورځار وختونه درلودل او اوږده اوږده رومانونه به يې لوستل، نو ننټي انسان د ډېر مصروفیت له کبله دا کار نه شوکولای، خو دې اړتیا يې هم محسوسوله چې خپله ادبی تنه ماته کړي. همدغه وجهه وه چې اوږدو کيسو خپل خای لنډو کيسو ته پرېښود او په داستاني ادب کې لنډه کيسه خلکو ته ډېره په زړه پوري شو. د لنډې کيسې یو ستر ارزښت د هغې لنډون دی چې د وخت د ضایع کېدو مخه نیسي.

لنډه کيسه یو پلاتې یا خاکه لري. په پلات کې د پېښو تسلسل راغلی وي یا په بله وينا پیل، منځ او پای پکې وي. چې په پای کې د غوثې خلاصې دلو ته رسپری. د لنډې کيسې پلات کېدای شي کوميلې، تراژېدي، رومانتيک او یا طنز ډوله وي. د کيسې روایت به یا په لوړۍ شخص یا دريم شخص باندې ولاړ وي.

دلندي کيسې د جورېنت توکي په دې ډول دي: ۱_ پېښه، ۲_ پلات يا طرحة، ۳_ د کيسې پیلامه، ۴_ کرکترونه، ۵_ تلوسه يا ذهنې هڅونه، ۶_ مکالمې (خبرې اترې) او د مناظرو انټور، ۷_ تخيل، ۸_ د کيسې اوچ يا لور ټکي، ۹_ د کيسې پایله. هره لنډه کيسه پر یوه پېښه باندې ولاړه وي، که پېښه نه وي نو کيسه نه رامنځته کېږي. طرحة د پېښو تسلسل دی چې ټوله کيسه په دغه طرحة يا خاکه باندې درېږي. پیلامه هم په کيسه کې مهمه ده او دا په لیکوال پوري اړه لري چې کيسه له کوم خای نه پیلوی او خنګه بې پیلوی. دا په لیکوال پوري اړه لري چې کيسه له منځه پیلوی، له پېښې او یا له پایه خو مهمه داده چې منطقی تسلسل او ارتباط پې وساتي او داسې بې پیل کړي چې لوستونکي جذب کړي.

تلوسه هم د لیکوال په مهارت پوري اړه لري چې خنګه لیکوال د پېښو جزئيات داسې ترتیب کړي چې لوستونکي ته تلوسه پیدا شي چې اوس به خه کېږي؟ کرکترونه د کيسې شخصیتونه دی چې په کيسه کې خوځېږي او عمل کوي. په دې کرکترونو کې یو اصلی کرکټر يا هیرو وي چې پېښې په هغه پوري اړه لري او له مختلفو حالتونو او پړاوونو سره مخامنځ کېږي. مکالمې يا خبرې اترې په کيسه کې مهمې دی. د کرکترونو حالات او د پېښو تداوم ترې خرګندېږي او کيسه مخ پر وړاندې بیایي او خوندې یه هم زیاتوی. منظر کشي هم ضروري ده، ځکه چې یوه پېښه په یوه ټاکلي خای او ټاکلي وخت کې رامنځته کېږي او لیکوال دې ته اړ دی چې د مکان يا خای سه انټور وړاندې کړي.

له تخیل خخه په کيسه کې د پېښو په انټورولو او د کيسې په بیان کې کار اخیستل کېږي. لیکوال د تخیل په خواک سره د کيسې پېښې او بیان لوستونکو ته داسې وړاندې کوي چې کې مت ورته ربنتینې بنکاري.

د کيسې لور ټکي هغه دی چې ستونزې او رېړې د حل پړاو ته رسی او غوټې یو په بل پسې خلاصېږي. دلته کيسه د منطقی پایلې په لور روانېږي. د کيسې پای هغه پړاو دی چې دلته باید د لیکوال هغه ټول مقصد، اغېز يا پیغام چې لیکوال یې لوستونکي ته رسول غواړي، بشپړ شي او بیا لوستونکي په خپله قضاوت وکړي نه دا چې پایله برینډه وي.

په لومړي سر کې چې لنډه کيسه رامنځته شوه، نو موضوعات یې محدود وو، په دې معنا چې یا به کيسه کرداري وه یعنې دا چې توله کيسه به د یو مخصوص کردار یا کرکټر په شاوخوا چورلپده. یا به د پېښې کيسه وه چې په دې کې به د کيسې اصلی موضوع پېښه وه همدارنګه به یا د چاپېریال کيسه وه چې د چاپېریال ژوره عکاسي به په الفاظو کې کېدله او پېښه او کرکټر به پکې ضمني وو، خو په راوروسته وختونو کې د کيسو د موضوعاتو لمن پراخه شوه او د ژوندانه له ټولو موضوعاتو خخه یې غېړه راچاپېره کړه.

د متن لنډيزي:

لنډه کيسه په غرب کې په نولسمه پېړۍ کې رامنځته شوه. اميرکایي ليکوال اډګارالن پوه لومړني ليکوال و چې لنډې کيسې ېې ولیکلې او هم یې د لنډې کيسې اصول ولیکل. په شلمه پېړۍ کې لنډه کيسه اردو ادب ته راننوله او لومړني ليکوال یې منشي پريم چند و چې لنډه کيسه ېې ولیکله. د شلمې پېړۍ په دويمه نيمائي کې په پښتو ادب کې لنډه کيسه پیل شوه. لومړني ليکوال راحت زاخيلي و چې په (۱۹۱۷) کال کې ېې د کونډې نجلی په نوم لنډه کيسه ولیکله.

لنډه کيسه هغه نشري داستان دي چې لنډ وي او له نيم ساعت خخه تر دوو ساعتونو پوري وخت ونيسي. لنډه کيسه هغه نشري داستان دي چې په هغه کې یو چاپېریال یا یو کردار یا یوه کيسه د نورو کردارونو یا پېښو په مرسته داسې بیان شوي وي چې د مکان او زمان پوره یووالی پکې موجود وي. لنډه کيسه منظمه او مشخصه طرحه لري، یو اصلی کرکټر لري، یوه پېښه لري چې کرکټر په پېښه کې وراندي کېږي. تولې برخې یو له بل سره متقابلي اړیکې لري، یوه اغېزه په لوستونکو باندې بنندۍ، پیل او پای لري او خرګنده ده چې لنډه به وي. لنډه کيسه خپل موضوعات له روان ژوند خخه اخلي او د موضوعاتو لمن یې پراخه ده. په پښتو کيسه لیکنې کې یو لړ مشهورې خېږي لرو

چې خینې یې دادي:

Rahat Zakhili، Mastir Abdal-Karim، Mیر مهدی شاه مهدی، قلندر مومند، موسى شفیق، میرا جان سایل، محمد دین ژواک، ګلاب ننگرهاری، امین افغانپور، منان ملګرۍ او نور...

۱- زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بيا دې لاندي پوبنتنو ته خوابونه
ووایي:

- لوړنې پښتو لنډه کيسه چا په کوم وخت او په کوم نامه ولیکله؟
- په افغانستان کې لنډه کيسه چا ولیکله او په کوم نامه وه؟
- د لنډې کيسې کوم ليکوال پېژنې نومونه يې واخلى؟
- لنډه کيسه ولې رامنځته شوه؟

۲- زده کوونکي دې له بنوونکي خڅه وروسته د متن يوه يوه برخه په لور آواز ولولي
او بيا دې د لنډې کيسې د جورېست توکي په کتابچه کې ولیکي او په وار سره دې په ټولګي
کې واورووي.

۳- هغه زده کوونکي چې کومه کيسه يې زده وي، نورو ټولګي والو ته دې په شفاهي توګه
ووایي نور زده کوونکي دې پرې بحث وکري.

۴- زده کوونکي دې په وار سره د هغوکيسو او ليکوالو نومونه واخلي چې دوى لوستي
دي او د کيسې لنېبېز دې په خپلو خبرو کې وړاندې کري.

زده کوونکي دې د کورني د غړو په مرسته يوه موضوع انتخاب کري او په خپل قلم دې
په هغه موضوع باندي يوه لنډه کيسه ولیکي او بله ورڅ دې په ټولګي کې واورووي.

ویلیام شکسپیر ۱۵۶۶ - ۱۶۱۶م.

نړیوال ادبیات په ټوله بشري نړی پورې اړه لري. په دې ادبیاتو کې له بېلا بلو هېوادونو خخه مشهورې خېږې او د دوى آثار، سبکونه او ادبی مکتبونه خېړل کېږي.

په تېره بیا هغه ليکوال او آثار چې نړیوال شهرت یې موندلی او د نړی په ډېرو ژیو ژیارل شوي دي. د خپلې ژې او ادب تر خنګه د نړیوالو ادبیاتو مطالعه هم اړینه ده، ځکه چې ادبیات سرحدونه نه پېژنۍ او یو له بل خخه اغېز او اخیستنې قبلوي. لکه خنګه چې خرگنده ده نوي ادبی ژانرونله له نړیوالو ادبیاتو خخه زموږ ژې او ادب ته راغلي دي. په پښتو ژبه کې هم د نړیوالو ادبیاتو ژیارې شوي دي. همدغه ژیاره د چې د نورو ادبیاتو سره زموږ اړیکې پیداکوي، خو خومره چې لازمه د هغومره د نړیوالو ادبیاتو ژیاره په پښتو کې نه ده شوې. مور دې ته اړیو چې د نړی له ادبیاتو خبر شو او د نړیوالو ادبیاتو له تجربو خخه ګټه واخلو چې د دې ګټه د ادب په غنيتوب کې پې اغېزې نه ده.

— تاسې د نړیوالو ادبیاتو کومه خېړه پېژنې؟

— تراواسه مو د نړی د ادبیاتو کومه نمونه لوستې ده؟

د نړۍ نام تو لیکوال او شاعر شکسپیر د بریتانیا د ستراfibnورد په بنار کې په یوه بزگره کورنی کې ستړگې وغړولې. د ژوندانه په اړه یې ډېر معلومات په لاس کې نشه. په خپل پلنی کلې کې بنوونځي ته لار او لاتیني او یوناني ژې یې خه ناخه زده کړې.

څه موده یې د بنوونکي دنده ترسره کړه. شکسپیر په (۱۵۸۲م.) کال کې چې اتلس کلن و، له یو پې بنځۍ سره یې واډه وکړ چې تر ده اته کاله مشره وه. له تیاتر سره یې زیاته مینه وه او د همدغې مینې له کبله په (۱۵۸۵م.) کال لندن ته لار. په (۱۵۹۴م.) کال کې د تیاتر له یو پې مشهورې ډلې سره یو خای شو چې د (لرد چمبرلین) په نوم یادېده. زیاتې پیسې لاس ته ورغلې او په (۱۵۹۷م.) کال کې یې د ستراfibnورد په بنار کې ډېرې څمکې واخیستله.

په (۱۵۹۹م.) کال کې د نوي جوړ شوي کلوب برخه وال شو چې د (لرد چمبرلین) بنسته و. دغه تیاتر بیا د خپل وخت مشهور تیاتر شو. په همدي تیاتر کې د شکسپیر ډېرې ډرامې وښو دل شوې او ډېره ګټه یې ترلاسه کړه.

شکسپیر په (۱۵۹۲م.) کال کې مشهور ډرامه لیکونکي او لویغارې شو. خپل لومړني آثار یې چې چاپ کړل، هغه منظوم داستانو نه وو.

تر دې وروسته شکسپیر تر (۱۶۱۳م.) پوري په ستراfibnورد کې پاتې شو. دلته یې یو لړ ننداري وليکلې چې د نړۍ مشهورې ډرامې شوې. د شکسپیر لومړني آثار تاریخي ننداري وي، لکه: شپږم هانري، دريم ریچارد او دویم ریچارد.

لومړني مشهوره ترايیدي یې (روميو او ژوليت) وه، دغه داستان چې د یو پې غمنجې مینې بيان کوي په ټوله نړۍ کې مشهور شو. په دې داستان کې له دو دې بنمنو کورنيو څخه د دوو مینانو مینه بښو دل کېږي چې د دوی په مرینه پاي ته رسپږي.

شکسپیر یو لړ کوميدي ډرامې هم ليکلې دې چې ډېرې مشهورې دي، لکه: تېروتنې، دو هنجیب زاده، د مینې بېهوده رنځ او نورې...

شکسپیر له (۱۶۰۹م.) خڅه تر (۱۶۰۹م.) کلونو پوري مشهورې ترايیدي ننداري وليکلې چې په لاندې ډول دي:

(هملت) یې په (۱۶۰۱م.) کال کې وليکله. د شکسپیر دا ننداره د نړۍ له یوه مشهورو نندارو څخه ده. په دې ډرامه کې (هملت) د ډنمارک شهزاده د خپل پلار له مرګه وروسته د سودا په ناروغری اخته کېږي.

هغه گومان کوي چې کاكا يې چې د ده له مور سره واده کړي پاچا شوي دي او د ده د پلار قاتل دي. (هملت) د انتقام په فکر کې لوپري.

په اندېښنو کې وي او له یو ډول تردید سره مخامنځ کېږي. دېر فکر کوي، خونه شي کولای چې عمل وکړي. د ډرامې راز د ده په عجیبه طبیعت او اندېښنه کې دي او د خنګه او ولې پونتنې دی چې دي ورسره مخامنځوي.

(اتللو): دا ډرامه يې په (۱۶۰۴م). کال کې ولیکله. د اتللو د ژوند داستان بنسکاره کوي چې یو پوځۍ قوماندان دي او بنځه يې (دزدمونا) نومېږي. اتللو یو عسکر (کاسيو) ته یوه رتبه ورکوي یو بل سپاهي (ياګو) چې ډېر شریر انسان دي، کينه اخلي. اتللو ته په دروغو وايي چې (کاسيو) او ستا مېرمن نامشروع اړیکې لري. اتللو په غوصه کېږي او خپله مېرمن (دزدمونا) وژني. کله چې په خپله اشتباه پوهېږي، نو له خلکو خخه غونښته کوي چې دې پame سخت مین په نوم دي یاد شي.

(مکبث): دا ډرامه يې په (۱۶۰۶م). کال کې ولیکله. د ډرامې اصلی شخصیت (مکبث) دي چې درې جادوګرې ورته په مرموزه توګه وړاندوئنه کوي چې ته به په راتلونکې کې د سکاتلنډ پاچا شي. (مکبث) د پادشاهی د لاس ته راولو لپاره هلې خلپي پیلوی. د خپلې بنځې په مرسته پادشاه په ناخوانه توګه وژني، خو په هېڅ وجه د وینې رنګ د ده او د د بنځې له لاسونو خخه نه خي. په پاي کې همدغه وينه د دوی ګربوان نیسي او سزا مومي.

(انتونی او کلوپاترا) يې په (۱۶۰۷م). کال کې ولیکله. دا د شکسپیر یوه بله ترازیدي وه چې کيسه يې د روم د سردار انتونی او د مصر د ملکې کلوپاترا په مينه خرخي. له (۱۶۰۰م.) خخه تر (۱۶۰۹م.) پوري يې یو لپ طنز ډوله ډرامې هم ولیکلې. وروستی نندارې يې دوې کومیابي وې چې د (ژمي داستان) او (توپيان) نومېږي. شکسپیر (۳۸) نندارې ولیکلې او په نړۍ کې يې د لوی ډرامه ليکونکې نړيوال شهرت ګټلې دي. د د شعرونه د انګلیسي ژې په مشهورو شعرونو کې حسابېږي.

شکسپير د لویو غنایي شاعرانو له ډلې خخه دي. د هغه غزلې چې له (۱۵۹۳م.) خخه تر (۱۶۰۱م.) کال پوري يې ويلې دي، د نړۍ له بنکلوا غزلو خخه دي. له انسان سره د شکسپير همدردي ژوره وه او دغه احساس د هغه د ډرامو په اشخاصو کې خلپده. د هغه شعرونو به د نندارو اشخاصو ته تلپاتې ژوند ورکاوه. دلته د شکسپير د یوې منظومې پښتو ژباره دېلګې په توګه راورو:

ای زما محبوبی!

دېر خله د خپل بخت له ستم او رسوايی نه د خلکو په منځ کې یوازې پر خپلې بېنوايی اوښکې خڅوم او د اسمان کاڼه غورونه په خپلو بېهوده فريادونو څوروم. پر خپلې طالع نفترت وايم چې ولې د فلاڼي غوندي نه يم چې زره یې زما له زره نه هيله من دی او يا مې ولې خپره د هغه بل په شان نه ده چې تولو ته په زره بوري او د خوشني ور دي.

په دغه حال کې له خانه سخت بېزاره کېږم او هغه خه چې لرم یې، په هغه باندي خوشحاله کېږم، خوکله چې ستا په ياد کې ولوپرم، نو پېدریغه مې روح لکه د مرغنى غوندي له تویاني څمکې خخه والوزي او ستا د مينې له يادولو نه يو داسي دولت په لاس راشي چې دغه وخت یې له پادشاهانو سره په بدلېلدو راته ننګ درېږي.

هر کله چې د تېرو ورڅو یاد د خپلو افکارو په خاموشی باندي راچاپر ووينم، نو دېر خیزونه دي چې د هر یو په غونبنتلو زيات رنځېږم. په پاي کې ناهيلی شم. پخوانۍ غمونه او ګران ياران چې په یوه ېپه نسبانه شپه کې په مرگ پت شوي دي، یو خل بيا زما سترګو ته نېټ ودرېږي او زما سترګې چې په ژړا نه دي اموخته، یو خل په اوښکو کې ډوبې شي. بيا د عشق په هغه انډښنو کې ولوپرم چې کلونه پخوا ما له خپله خاطره ايستلي دي.

هغه ستمونه مې چې په تېر وخت کې ليدلي او هېر کړي دي، له سره ورته په ګيلو شم. د تېر وخت یوه یوه شبې شمارم او هرې یوې ته اوښکې خڅوم، داسي لکه دا دنده چې مې پخوا سرته نه وه رسولې.

خو اې زما مهرباني محبوبې! که په دغه وخت کې تا ياده کرم، نو هر ستم مې چې ايستلي هغه جبران کېږي او ټول غمونه مې پاي ته رسې.

مرمر او د شهرزادګانو مجسمې به له دې قوي شعر خخه او برد ژوند ونه کړي او ستانوم به په دې کربنکو کې د تل لپاره څلېږي. د هرې تېږي نقش به د زمان ناپاک لاسونه سولوي او د هرې قوي ماني بنسټ به په جنګ ويچار او له خاورو سره خاورې شي، خو ستا نسبان به په دې دفتر کې د جنګ له ګې او زمان خخه خوندي وي.

مرگ او دېښمني چې تول څېزونه د هېرولو خاټه غورڅوي، ستانوم ته زیان نه شي رسولاي. تول راتلونکي نسلونه چې د نېټ تر وروستي ساه پوري به په دې جهان کې وي، ستا ستائينه به په

شوندو لري.

نو آرامه کپنه! د حشر تر ورخې چې بیا له سره ژوند پیلوې. په دې شعر کې به ژوندی پاتې
وې او د عاشقانو په سترگو او زرونو کې به خای ولې.

لکه خنګه چې بې اختیاره خېپه د ساحل خواته شرپ کېږي، زموږ د عمر شبې هم د مرګ پر
لور منایي وهی. هره شبېه چې د پخوانۍ شبېپه خای نیسي، نو په دې سخت یون او زیار کې هېڅکله
خنډ او پای نه قبلوې.

نوی زېړېدلی ماشوم چې دروبنایي له چینې خخه بې ژوند اخیستی، په پرله پسې توګه مخ ته
خې چې بلوغ ته ورسېږي، خو ډېر ژر بد زړې تیاري له هغه سره په جګړه پیل کوي چې د ځوانۍ
تاج یې له سره وتبسوی.

روزگار د عمر پسلی په توپاني خزان اخته کوي او د زپورو په ورین تندي ګونځې راپیدا کوي. د
طبيعت نادره شيان خپله مړي کوي او د مرګ په لور د هستی ټول درمندونه لوکوي، خو ته اې زما
محبوبې! له هر ډول ضرر خخه په امن کې بې خکه چې د هغه د ستم لاس زما له شعر خخه لند
دی. زما کربنې به تر ډېره تلپاتې وي لکه ستاد بنکلا ستاینه چې تالپاتې ساتي.

د متن لنډیز:

د نړۍ له نامتو څېرو خخه یو هم ویلیام شکسپیر دی چې له (۱۵۶۴م.) کال خخه تر
(۱۶۱۶م.) کال پوري ژوندی و. دی د انګلستان د سترانفورد په بشار کې زېړېدلی و. په
ښوونځې کې بې لاتیني او یوناني ژې زده کړې.

کله چې په (۱۵۸۵م.) کال لندن ته لار، نو بیا د تیابر له یوې ډلې سره وټړل شو او د نندارو
په لیکلويې پیل وکړ. د نړۍ لوی ډرامه لیکونکي شو او ډراموې هم نړیوال شهرت وګاړه.
شکسپیر (۳۸) ننداري و لیکلې چې په دې ډرامو کې تاریخي، ترازیدي، کوميدي او طنز
دوله ننداري هم وي. د شکسپیر ټولې ننداري مشهورې دي، خو ډېرې مشهورې یې روميو او
ژوليت، هملت، اتللو، مکبث، انتونې او کلوباترا او نوري دي.

شکسپير د انګرېزې ژې وتلى شاعر هم و چې ډېرې ننداري یې منظومې دي. د ده غزلونه
خورا زيات مشهور دي او په لورو غنائي اشعارو کې حسابېږي.

- ۱_ زده کوونکي دې د شکسپير ژياپل شوي منظومه په وار سره ولولي او پر مفهوم دي وغږېږي.
- ۲_ زده کوونکي دې د شکسپير د مشهورو ترازيديو نومونه واحلي او د هري ننداري د موضوع لنديز دې ووایي.
- ۳_ د شکسپير د شعر خوا درنه ده او که د نشر؟ زده کوونکي دې خپل نظر په خوکربنو کې ولیکي او په ټولگي کې دې ولولي.
- ۴_ زده کوونکي دې د شکسپير د پېژندګلوی په اړه لاندې پوبنتې څواب کړي:
 - شکسپير د کوم هپواد و؟
 - د شکسپير ډرامې د مضمون له پلوه په کومو برخو وپشلای شئ؟
 - شکسپير شاعر و که ډرامه ليکونکي؟
 - د شکسپير لومړي ترازيدي خه نوم لري؟
 - تاسي ته د شکسپير په ترازيديو کې کومه يوه په زړه پوري ده؟
 - په وار سره خپل نظر ټولگيوالو ته خرګند کړئ.

په کور کې ټول متن په غور سره ولولي. له لوستلو وروسته د شکسپير د ژوند او هنر په اړه شوکربنې په خپلو کتابچو کې ولیکي او په بله ورځ یې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

مېرمن سپينه

بنخچي د تولنې نيمه برخه جورپوي او د تاريخ په اوږدو کې له نارينه وو سره خنگ په خنگ
د ژوندانه په بېلاپېلو د ګرونو کې څلپدلي دي. زمور تاریخونه د دغسې اتلو مېرمنو په کارنامو ډک
دي. د دوي اتلولی سربشنلني او له وناره ډکې کارنامې زمور د تاريخ برخې دي. کله چې د هپواد
تمامیت او استقلال ته خطر پېښ شوی، نو د دوي د خپلو غازيانو ورونو په خنگ کې دربدلي دي
او تر سنگرونو د دوي مرستندوي شوي دي.
کله کله يې د زلمو د هخونې او د دوي د احساساتو راپارولو لپاره ناري، لنډي او شعرونه هم
وبلې دي چې په ډېرو حساسو شبېو کې اغزمنې واقع شوي دي. په ادب کې د بنخو برخه ډېره
درنه ده او بیا په ځانګړې توګه د وطنې او ملي شعرونو برخه يې ډېره ارزښتمنه ده، خکه چې له
يوې خوا ادبې رنګ لري او له بلې خوا ملي.
زمور په بنخینه شاعرانو کې يوه هم سپينه ده چې په دغه کتار کې راخي او ملي وطنې اشعار
په تاریخونو ترموده رارسولي دي. دادی په دې لوست کې د مېرمن سپينې په اړه لنډ معلومات
لولې.

— د سپينې په اړه مو خه اوږبدلي يا لوستلي دي؟

— کومې بنخینه شاعرانې پېژئ چې هپوادني شعرونه يې وبلې دي؟

مېرمن سېينه يوه پېښته شاعره وه چې د وزیر یار محمد خان الکوزي د حکومت په وخت کې د هرات په شاوخواکې او سېدله. دا پېښته مېرمن د نور محمد خان الکوزي لور وو. هغه وخت چې ایراني لښکرو په (۱۲۵۵هـ). کال کې هرات کلابند کړ او د هرات پېښتو له دوي سره په مېړانه مقابله کوله، نو زمور دغه پېښته شاعره ژوندي وو. د هرات محاصره يو کال او اته میاشتې او بده شوه، خو پېښتو څانونه تسلیم نه کړل او هرات ېې پري نه بنود. په دې جګړو کې د پېښتو سرداران شاه کامران سدوزي او وزیر یار محمد خان الکوزي وو. دوي په دې جګړو کې خپل رښتني مقاومت خرگند کړ. زمور دغه پېښته شاعره هم په دې ملي جګړو کې ژوندي وو او د پېښتو تورياليو د مېړانې په اړه ېې د ملي احساساتو ډک شعرونه ولې دې. له دغه شعرونو څخه د پېښتي بنسو حماسي احساسات بنه خرگندېږي. سېينه د دغې کلابندی او جګړې په ټولو پېښو بنه خبره وو. د دې له شعرونو څخه خرگندېږي چې دا او د دې کورنۍ په دغه جګړه کې د افغانی اړخ په خنګ کې ولاړه وو.

سېينې د دغې جګړې ټول واقعات پخپلو سترګو لیدلي دي او پخپلو شعرونو کې ېې انځور کړي دي. د نوميالي ليکوال او شاعر عبد الرؤوف بېښوا د اټکل له مخي سېينه په دغه وخت کې پخه بنسه وو، ځکه چې افکار او احساسات ېې هم پاڅه دي، نو د هرات د کلابندی په وخت کې به د دې عمر له ۳۵ څخه تر، ۴ کالو پوري و چې په دې حساب ېې د زېږيدو کال د (۱۲۰۰هـ). په شاوخواکې اټکل کېدای شي. د سېينې له شعرونو څخه دا هم خرگندېږي چې د دې کورنۍ يا خود وزیر یار محمد خان له کورنۍ سره د خپلوی اړیکې درلودې او یا ېې ورسره د پېژندګلوي، اړیکې وي. دې شاعري په پېښتو ژبه کې مور ته يوه مفصله کيسه پري ایښې ده چې د هرات د محاصرې منظوم تاريخ ګنل کېږي.

په دې کيسه کې سېينه د خپلو ورونو مېړانه ستائي او په ساده او سېېڅلو الفاظو کې د دې جګړې مختلف مناظر ترسیموي. سېينې دغه پېښې د مشنوي په چوکاټ کې راخیستي چې خینې برخې ېې بشپړې نه دي. سېينه د دې مشنوي لومړۍ برخه په حمد او نعت پیل کوي

او وریسپی د حضرت محمد ﷺ د یارانو ستاینه کوي.

په دريمه برخه کې د پاچا او وزیر ستاینه کوي. په دريمه برخه کې د سدوزو د پاچاهي
لنډه تاريخي يادونه کوي او په خلورمه برخه کې د کلابندۍ د جګړې حال انځوروی.
دلته مور له هري برخې خڅه څینې شعرونه غوره کوو:

لومړۍ برخه:

بیا محمد رسول اکرم ستایمه
د پاک نبی پر بنو یارانو دې وي
لومړۍ خښتن د ټول عالم ستایمه
درود په واپو اصحابانو دې وي
دویمه برخه:

زموږ شاهزاده دی ننګیالی په غیرت
په خربنو کې نن دی دی لکه لم
نن دی کامران شهززاده کښلې توره
اوسم نو شروع کرم د پاچا په صفت
دی دی ډیوه د سدوزو د ټبر
د احمد شاه غازی پښتون له کوره
دريمه برخه:

د سدوزو د سلطنت کومه
د سدوزو ذوالفقار زمان خان
راسه چې تاته حکایت کومه
پخوا تر دې وو د هرات پاچاهان

خلورمه برخه:

د هرات د کلابندۍ حال

غليم پر نهر بیا هجوم راوړی
مخ ته یې ولار دی یار محمد پیاوړی
زمود پښتنه لکه زمری جنګېږي
ولې د وینو پر حصار بهېږي
هرات په وینو د پښتون شوګلرنګ
پښتون زخمی دی د غليم په خدنګ

يار محمد وايسي پښتنو زما زمرو
 ټوله را ووخته وسله دار له کورو
 په غلیم وکړئ یوه جوم ګرپندي
 هرات له لاسه په ژون ډون مه باسی
 دا خو زموږ کور دی زموږ وطن دینه
 دا زموږ تاتوی زموږ مامن دینه
 کفن په غایله دا وطن وساتی
 زموږ د پلرو بنکلی مدفن وساتی
 دلته پراته دي ننگیالي نیکه ګان
 دلته به بېري وېنې تل د افغان
 هرات زموږ دی زموږ کور دینه
 زموږ نغری دی زموږ ګور دینه
 دې من راغلی تر دیواله د کور
 ولاړ سئ دی د پښتون لوی پېغور
 کامران ناري کړې چې پښتون قامه
 توره راباسه مړه پرننګه نامه
 مه بایله خان اوسمه ولاړ پر حصار
 د پښتنه پر ننګه خان کړه ایشار
 بویه غیرت چې مو ناموس خوندی سی
 نوم د پښتون د ولس خوندی سی
 زلمو چې واورې ډې ناري غلبلي
 له يار محمد او کامرانه دلې
 له کلا وواته زمریانو په خېر
 پر دې منانو یې جوړ کړل ټېر

سرونه يې غوڅ کړه د دېمن په توره
موريپی کړه پر غلیمانو بوره
دېمن شو مات راغۍ دوران د کامران
د یار محمد د باري ستوري خلان

د متن لنډيز:

سپينه د هرات يوه پښته شاعره وه. د یار محمد خان الکوزي په وخت کې يې ژوند کاوه. دا د نور محمد خان الکوزي لور وه. کله چې په (۱۲۵۵هـ.) کې ايرانيانو د هرات بنار محاصره کړ او پښتو د کامران سدوزي او وزیر یار محمد خان الکوزي تر مشری لاندي په مېړانه و جنګېدل، نو دي شاعري د دغې جګړې حالات د مثنوي په بنه چې د پښتو ژې يوه حمامه ده، انځور کړل. دا حمامه په سلګونو بیتونو کې ويں شوې ده، خو موره ته يې ډېره کمه برخه رارسېدلې ده. د سپينې پښتنې شاعري حمامي احساسات په دغه حمامه کې ډېر پیاوړي دي.

وينا يې د حمامست يوه ټوپه ده. د سپينې نور اشعار موره ته نه دي رارسېدلې. یوازې د دغې منظومې څې ټوپې تر موره رارسېدلې دي. د دي د شعرونو له مضامينو څخه داسي بشکاري چې سپينه يوه عالمه او فاضله بشخه وه او هم د پښتو په حال او تاريخ خبره مېرمن وه. که خه هم اشعار يې ټول تاريخي دي، خو تاريخي پښې د حمامې په بنه بيانوي. شعرونه يې روان، خواره او د پوهېلنې وړ دي.

فعاليتونه

- ۱- زده کوونکي دي د درس له لوستلو څخه وروسته لاندي پوشتنې خواب کړي:
- سپينې خه وخت او چېرته ژوند کاوه؟

- د سپینې شعر په کوم شعری چوکاټ کې ويل شوي او موضوع يې خه ده؟
 - تاسې د سپینې د شعر په خېر له کوم بل شعر سره آشنا ياست؟ د شاعر نوم او موضوع يې روښانه کړي.
- ۲_ زده کوونکي دې له بنوونکي خخه وروسته شعر په لور آواز ولولي او مفهوم دي په خپلو خبرو کې خرګند کړي.
- ۳_ زده کوونکي دې دغه پېښه او د شعر مهم تکي په خوکر بنو کې ولیکي او بیا دي په ټولګي کې واوروسي.
- ۴_ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروی:
غليم، هجوم، پياوري، حصار، ټاپوي، مامن، مدفن، ایثار، لتیر، بوره.
- ۵_ په شعر کې خاص نومونه او صفتونه په نښه کړي.

خاص نوم: هغه دی چې خاص خیز او خاص نوم نوموي لکه رحمان بابا، خوشحال خان خټک، مېرمن ملاله.

صفت: د نوم خرنګوالی خرګندوي. لکه: تور، سپين، بنه، بد او نور...

- ۶_ د سپینې له حماسي پرته په پښتو ژيه کې نوري کومې کومې حماسي پېژنۍ نومونه يې له ويونکو سره واخلي؟
- ۷_ تاسې له سپینې پرته نوري کومې اتلې مېرمنې پېژنۍ، نومونه يې له کارنامو سره بيان کړئ؟

زده کوونکي دې په ټولنه کې د بنخود رول په اړه یوه لنډه لیکنه وکړي او په بله ورڅ دې په پښتو درسي ساعت کې خپلو ټولګيوا لو ته واوروسي.

کانه (لنده کیسه)

نشان

(مهدي)

په پښتو ادب کې لنده کیسه د شلمې پېړي په دویمه لسیزه کې پیل شوه. لوړنۍ بنستې اینښودونکي بې سید راحت زاخیلی دی. بیا وروسته د لنډې کیسې لیکلو لړي وغزېده او دېرو لیکوالو لنډې کیسې ولیکلې، لکه: ماستر عبدالکریم، میر مهدی شاه مهدی، قلندر مومند، موسى شفیق، حبیب الله تبری، محمد دین ژواک، امین افغانپور او نور... اوس په پښتو ادب کې د لنډو کیسو په سلګونو مجموعې شته او له یوې ورځې نه بلې ته وده او پراختیا مومي. لنډه کیسه د هنري نثر یو په زړه پورې ډول دی چې د ژوندانه بېلابابې پېښې انځوروی. که د کیسو لوستل له یوې خوا د وخت تېرولو سره تراو لري، نو بنستیز مقصد یې بنوونیز دی. موږ باید له کیسې لوستلو خخه پند واخلو. بنه اړخونه یې په ژوند کې پلي کړو او له بدرو اړخونو خخه یې څانونه وړغورو. دلته د (کانه) په نوم د میر مهدی شاه مهدی یوه لنډه کیسه تاسو ته وړاندې کوو:

تاسې د کوم لیکوال کومه کیسه لوستې ده؟

تاسې کولای شئ د خپل ژوند یوه کیسه ټولګیوالو ته په شفاهی ډول ووایی!

دومره مې یاد شي چې داکټر وویل: د ده محرقه ده.

نور بیا هغه وخت پوه شوم چې زما نظر بې انتها تېز شو. د لیدو او اورېدو طاقت مې له اول نه یو په لس زیات شو. خو حیران په دغه و م چې گپر چاپېره په کوتې کې د بنخو ژراوه. خوک خو لا په ما راپربوتی و او په ساندو کې به یې وویل: خدای دې وېخښه! تا له دې خدای انه واړه جتنونه درکړي.

ما به ورسره په زوره امین وکړو، خو ما به داسې محسوسه کړه لکه چې دوی زما امین نه یو اورېدلی.

خدای خبر چې دغه سلسله به خومره جاري و هغه په دې کې زما دکورني یو خوکسان زماکت ته مخامنځ کېناستل او هغه یو کس پکې وویل:

– هسې د غورڅولو سپې نه دی، بنه یاد سپې دی چې مرې درنه سپک نه شي.
یو بل پکې آواز وکړو: ده هم ډېره موده د خلکو خورلې ده. نن به ورله دا ټول بدله په یو خل خلاصوو.

همدغه شان په لې ساعت کې ټولې جرګې دا فيصله وکړه چې خومره کېدای شي، نو مرې به یې درنوو.

دغلته زما په زړه نوره نه ځائیده. په اوچت آواز مې دغې جرګې ته وویل:

– اې زما خپلو خپلوانو مسلمانانو تاسو ته معلومه ده چې زما په کور کې یوه پيسه هم نشته. په قرضونو کې تر سره ډوب یم. بچې مې ماشومان دي. بنخه مې کونډه شوه. زما غونډې غریب د پاره چې خنګه د اسلام فيصله ده، هغه شان وکړئ او هغه دا چې په کفن ضروري کې مې بنخ کړئ چې زما جامي دي. د قرضونو له وجې تاسي زما لازمه فديه نه شی اداکولی نو خیرات خو لا لویه خبره ده. زه لا لګیا و م نورې خبرې مې هم کولې، خو په دغه کې د یوې زنانه په ژړغونې اواز کې وویل شو: لالا هر چا چې پیسې ولګولې نو یوازې دا کور یې پاتې دي. دا به په قرض کې ورپسې وليکم. خو اوس درنه مرې بې عزته نه شي.

ما خپل اواز نور هم په زوره کړ چې د وړو مور یې واوري، خو زما دا خیال راغلو چې دا ټول کانه دي. زما جنازه چې اوچتېده، نو دومره مې واورېدل چې د حلوا او وریژو دېگونه پاخه دي.

هغه وخت هم ما يوه چيغه ووهله چي: دغه هر خه حرام دي.
خو دغه خلک هم ټول کانه وو.

کوم وخت چي جنازه وشه، نو سخات ته خلک کپناستل او کله چي سخات وپشل
کپدنه نوم آواز وکرو:

— زه مرض وصيت ته نه يم پربيني او که لبره موقع راته په لاس راغلي وای نو ما به د
قرضونو په رنماکې وصيت کولو. خو اوس تاسي خه کوي!
ولې زما بچي خواروئ؟

خودلته هم زه پوه شوم چي دا ټول خلک کانه وو. خکه چي ما خبرې کولي او هغوي
يو بل ته سخات بخبلو او کوم وخت ېپه چي سخات تقسيمولو نو عجبيه خبره پکې دا
وه چي غريبانو ته لس روبي او مالدارو ته پکې پنځوس روبي وي. د سخات د تقسيم نه
وروسته چي زما جنازه اوچته کري شوه او د قبر په خنډه کپښو دل شوم، نو ماته خپله تور
سرې او واره بچي او د دوي غربيي رامخکې شوه. ما لا د دوي په غربيي او بې وسى ژرا
کوله چي په دې کې زه په قبر کې کوز کړي شوم او په لږ ساعت کې رباندي د خاورو غر
جور کړاي شو. خو زه حيران په دغه و م چي ماته په قبر باندي بېل بېل سري بنکارېدو. د
هغوي خبرې مې اوربدي. ما بالاکل خپل خان د هغوي په منځ کې ولاړ ليدو. کوم وخت
چي په قبر د قرآن کريم تلاوت شروع شونو زما زره خوشحاله شو.

ما ويل اوس به دغه ټول مسلمانان د قرآن کريم د هداياتو په رنماکې زما د غريبانو بچو او
تور سري لپاره خه بندویست وکړي او هغه وخت، خو نور هم ډېر خوشحاله شوم چي په
ټولو کې یو مشر عالم مسئلي ته پاخېده. په دغه وخت کې دا اواز هم وشو چي: تاسو خدای
وېخښه! فاتحه به د خيرات په خاى کې اخيستل کېږي.

خدای خبر چي ما به د دغه تقریر په هکله نور خومره سوچ کولو چي په دې کې ملا
صاحب د ميراث په مسئله شروع وکړه او وي ويل:

— که چېږي مال ېپه پاتې نه وي نو تجهيز تکفين د مرې اوی د ده په نېړۍ خپلوانو دي،
که خپلوان ېپه نه وي او یا ېپه وسه او غرييان وي، نو په بيت الماں باندي او که بيت الماں نه
وي، نوبیا په ټولو مسلمانانو دي.

هغه لا خپل تقریر کولو چي زما زره را ډک شو. صبر مې ختم شو او چي په خان

پوهېدم، نو هغه مې د مرۍ نه نیولۍ و او ما ورته په غوشه کې ويل چې: ولې دا زه درته
مومن مسلمان نه بنکارېدم شه؟

گور کفن مې په تاسو کېدو او کور مو زما لوټ کرو.

زه هم لګيا وم او هغه هم لګيا و، خو زما خبره نه هغه اورېدہ او نه نورو خلکو.
او چې یو خو ورڅې پس زه خبر شوم چې زمود د کلې غریب الله کاکا مړ شو او بچو
ته یې په غیر د قرضونو او لوړو نور خه پرې نښو دل، نو د نورو خلکو غونډې زه هم د هغه
په قبر کون ولار ورم.

دلیکوال پېژندګلوی:

سید میر مهدی شاه مهدی د پېښتو ژې له نومیالیو کيسه لیکوالو خخه دی. دی د
پېښتونخوا د داودزو د سیمې کنکوله نومې کلې کې په درنې علمي کورنۍ کې وزېږبد. د
زېږبدو نېټه یې ۱۹۲۶م. کال دی او په (۱۹۹۴م.) کال یې له نړۍ سترګې پټې کړي.
د پالرنوم یې سید عبدالتواب شاه دی چې د خپلې سیمې مشهور عالم و مهدی شاه د
خپل وخت مروجه علوم ولوستل او له لیکوالی سره یې د ژورنالیزم په ډګر کې کار پیل
کړ. مهدی شاه د ژوند تر روسټیو شېبو پورې په مختلفو جریدو او مجلو کې د لیکوال
او مدیر په توګه کار وکړ. دی د خدایي خدمتګارانو د غورځنګ یو فعال غږي و او د
مارازې په لړ کې یې ډېر زندانونه ګاللي دي. د ده د کار اصلې برخه کيسه لیکنه وه، خو
د دې تر خنګه شاعر هم و. د ده داستانونه د پېښنو د سیاسي او تاریخي ژوند عکاسي
کوي چې ټولې کيسې یې د انګربزې بنکېلاک او په راوروسته کې د جابر و حکومتونو
په وړاندې د پېښنو د مبارزو او قربانيو خرګندونه کوي.

د مهدی شاه مهدی د لندو کيسو یو شمبر کتابونه چاپ شوي دي، چې په لاندې
ډول دي: نشان، د بودې ټال، پت، لاله ګلونه، تور داغونه. د شعرونو مجموعه یې د
(رون سحر) په نوم ده. مظلوم امام یې د کربلا د پېښې تاریخي بیان دي. د قرآن کريم د
فاتحې د سورې ژیاره یې هم په پېښتو کې چاپ شوي ده.

د متن لنپیز:

د مهدی شاه مهدی په دغه لنده کيسه کې هغه دودونه غندل شوي چې اسلامي شرعی بنه نه لري او په خلکو کې د يوه دود په ډول راروان دي. له دغه دودونو خخه يو هم هغه بې خایه او اضافي لګښتونه دي چې د مرې په وخت کې يې خلک د سیالۍ له مخي کوي. په دغه وخت کې د مرې خپلوان خپله غربې او بې وسي له پامه غورئوي، خو په زیاتو لګښتونو غواړي چې خپل مرې دروند وښي او په سیالۍ کې له چا نه وروستو نه شي. په داسې حال کې چې د مرې درنښت د هغه په اعمالو پوري کوي او په دې وخت کې د کورني غري يا وارثان که غريب هم وي خانونه پوروري کوي او د مرې سخات او خيراتونه په لور شان کوي. پايله يې دا وي چې بچي يې خوار و زار کېږي او تر عمره له پوره نه خلاصېږي. مهدی شاه هم دې خبرې ته گونه نیولې او ویليې يې دې چې د مرې په مراسمو کې د اسلامي شريعت سره سم عمل وکړئ او بې خایه دودونو ته غاره مه بردي.

دا کيسه په فني لحظه هم يوه بشپړه کيسه ده چې پېښه يې زموږ د روان ژوند نماینده ګي کوي. د ویلو ژبه يې خوره او روانه ده. کرکټرونه يې هم بېګانه نه دي او تلوسه هم پکې شته.

فعاليتونه

- ۱_ زده کوونکي دې په وار سره کيسه په لور غږ ولولي او د کيسې مفهوم دې په خپلو خبرو کې خرګند کري.
- ۲_ که زده کوونکو ته ورته کومه کيسه معلومه وي او يا يې په چم او ګاونډ کې تپه شوي وي، په ډېر لنپیز سره دې په خپلو کتابچو کې ولیکي او په تولګي کې دې واورووي.

۳_ زده کوونکی دې د کیسې متن په غور سره ولولي او نومئري دې په نښه کړي. بيا دې په ټولګي کې ولولي.

ضمير: هغه کلمه ده چې د نوم پر خای استعمالپېري يا د نوم د تکرار مخه نيسی، لکه: زه، ته، هغه.

ملکي ضميرونه: هغه دې چې د ملکيت خرگندونه کوي، لکه: ستا، زما، د دوى.

استفهامي ضميرونه: هغه دې چې پوبنښه کوي، لکه: خوک، چېږي، کوم او

نور...

۴_ زده کوونکي دې لاندې پوبنښې څواب کړي:

- په پښتو ژبه کې کوم کيسه لیکونکي پېژني، نومونه یې واخلۍ؟
- د کیسو لوستل خه ګته لري؟
- تاریخ او کيسه خه توپیر لري؟
- د مهدی شاه د لنډو کیسو د ټولګو نومونه کوم دي؟

۵_ د مهدی شاه د دغې کيسې په اړه خپل نظر خرگند کړي او ستاسي د خوبنې وړ تکي خپلو ټولګيوالو ته ووايast.

زده کوونکي دې د کورني له غړو یو کيسه واوري او بیا دې په خپل قلم ولیکي. په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

لطفی صنعتونه

د بدیع علم د عباسیانو په وخت کې رامنځ ته شو چې بیا له عربی نه فارسي، پښتو او نورو
ژيوته راغي. له همدي کبله ټولې اصطلاح‌گانې يې هم عربی دي. لوړنۍ سړی چې بدیعي
صنعتونه يې راټول کړل او کتابې بنې يې ورکره عبدالله بن معتز و. تر ده د مخه د عربو شاعرانو دا
علم نه پېژانده. عبدالله بن معتز په (۲۸۴ هـ) کې په دې کار لاس پوري کړ او د (البدیع) په نوم
يې د بدیع د علم کتاب تالیف کړ. وروسته بیانورو لیکوالو هم په دې برخه کې کتابونه ولیکل
او دعلم دود شو. په پښتو ژیه کې هم په دې اړه ډپر کتابونه لیکل شوي دي. لکه د عبدالروف
بیسوا ادبی فنون، د سید تسنیم الحق کاکاخیل روح ادب، د عبدالحليم اثر سالارزی پښتو ادب،
د سمندر خان سمندر د ادب مناره، د نور احمد شاکر بدیع او بیان او نور. دا دی په دې درس کې
به د بدیع د علم او صنعتونو په اړه یو لړ معلومات ولوله.

— د بدیع علم خه ته وايي؟

— د شعر لفظي او معنوی بنکلاوې خه ډول وي؟

بدیع عربی کلمه ده. په لغت کې نوی شي ته وايی. په اصطلاح کې هغه علم دی چې د هغه په واسطه د کلام د بنه والي وجه خرگندپري. بدیع دوه ډوله صنعتونه لري: لفظي او معنوی. لفظي بنسکلاوې هغه دی چې له لفظ سره سروکار لري او معنوی هغه دی چې د معنا رعایت پکې کېږي. لفظي صنایع په لاندې ډول دي:

۱_ توشیح: هغه ادبی صنعت ته ويل کېږي چې د شعر د بیتونو یا مسرو لوړې توري سره یوځای شي، له هغه خخه نوم، مسره، بیت یا کومه جمله جوړه شي، لکه په دې لاندې شعر کې:

گمراهانو سره مه ګلدوه ئان
له فضولو بدکارانو صحبت مه کړه
مدام ګرڅه په مجلس کې د نیکانو
له ګناه به منزه وي هغه خوک
ورکول بل ته د خدای په نامه بنه دي
که دې ګنج لکه قارون په دنيا ډېر شي
بې ګفنه توبنې نشي وړۍ د ئان

فرمایلي دي نبی اخرا زمان
بل خبرې ته غور مه ړده د نادان
قایم اوسي په خپل دین کې مسلمان
چې ثنا صفت تل وايی په زيان

پورتنى شعر ګل ملوک پخپل نامه ویلى دي، که د ټولو بیتونو لوړې توري سره یوځای شي، ګل ملوک ځنې جوړېږي.

۳_ تجنیس: هغه صنعت ته وايی چې شاعر په خپل کلام کې داسې کلمې راوري چې شکل یې يو او معنا یې بېله وي، لکه داود خان چې وايی:
چې د چا په زړه کې اور د مینې بل شي په وربل یې لمې ګډې حال یې بل شي
اور د مینې کله مری د زړه له مینې د وربل مینه که تل د زړه په تل شي
دلومړي بیت په لوړې مسره کې (بل) د اور د لګډلو په معنا دی او په دویمه مسره کې (بل) د بدل په معنا دی. دواړه کلمې په شکل کې يو ډول دي خو معنګانې یې بېله دي. د دویم بیت په دویمه مسره کې لوړې (تل) د همېشه او دویم (تل) د بېخ په معنا دی.
تجنیس په اووه ډوله دی لکه: تام، ناقص، زايد، مرکب، مکرر، مطرف او خطی تجنیس. دلته یې د ځینو ډولونو مثالونه راورو:

تام تجنيس: هغه تجنيس دى چې شاعر په خپل کلام کې داسې دوې کلمې راوړي چې
شكل يې يو او معنا يې بېله وي لکه پير محمد کاکر چې وايي:
فراق په ما خوري د زړگې وينې آشنا مې نشهه الله مې وينې
په لومړي مسره کې (وينې) د وينو په معنا او په دويمه مسره کې (وينې) د ليدلو په معنا
دي.

نافق تجنيس: هغه تجنيس دى چې د متجانسو کلمو شکل يو او معنا يې بېله وي، خو
په حرکاتو کې توپير ولري، لکه:

دیار غم راسره خه وايم چې خه کړي تل مې وینې د زړه روی لکه روې
چې پخوا تر قضا خپله رضا غواپې بېھوده په لوټو ولې آسمان ولې
د لومړي بیت په دويمه مسره کې لومړي (روي) د روډلو په معنا او دويمه (روي) د يو
دول کوچني حيوان په معنا دی چې دا کلمې په حرکاتو کې توپير لري. په دويم بیت دويمه
مسره کې لومړي (ولې) د پوبنتني ضمير دی او دويم (ولې) د ویشتلو معنا ورکوي چې دواړه
کلمې په حرکاتو کې توپير لري.

مرکب تجنيس: هغه تجنيس دى چې د متجانسو کلمو خخه يوه کلمه بسيطه او بله يې
مرکبه وي. مرکب تجنيس په دوه ډوله دی. متشابهه مرکب او مفروق مرکب.

الف: متشابهه مرکب: هغه دی چې بسيطه او مرکبه کلمه دواړه يو ډول شکل ولري.
لکه احمد شاه بابا چې وايي:

ستا پرمخ باندې اوريل دی خکه اور بل مې په ګوګل دی
په لومړي مسره کې (اوريل) د تندې وښتنو يا پیکي ته وايي او يوه بسيطه کلمه ده خو
په دويمه مسره کې (اور بل) له (اور) او (بل) خخه يوه مرکبه کلمه ده چې (اور) او (بل) بېله
معناګانې لري.

ب: مفروق مرکب: هغه تجنيس دى چې بسيطه کلمه دبسيطي او مرکبه د مرکبي شکل
ولري، لکه په لاندې بیت کې:

چې په سترګو خراغ ووئي پتنګ خونه مري له ژوندونه وي په تنګ
په پورتنې بیت کې پتنګ بسيطه کلمه او (په تنګ) مرکبه کلمه ده.
قلب: قلب په لغت کې سرچېه کولو ته وايي، په اصطلاح کې د دوو يا زیاتو داسې

کلمو راول دی چې توري بې په بنه (ډول) او عدد کې یو ډول او په ترتیب کې اوښتی وي، لکه:

د دوران له انقلابه لا بقا شی اعتماد به دانا خه په دا اقبال کا

په پورته بیت کي د ((لا بقا)) کلمه په ((اقبال)) اوښتني ده.

ترصیع: عربی کلمه ده. په لغت کې د جواہر و اینسودلو ته وايی، په اصطلاح کې که یو شاعر خپل یو بیت په خو برخو ووبشي او هره برخه یې د بلې په مقابل کې راوري او په وزن کې سره یو وي، ترصیع بلل کېږي.

دلبران یی خادمان خرقه بدوش شول

سـروران يـپـي غـلامـان حلـقه بـگـوشـشـول

* * *

خوک چي دنيا غواوري هجه رنځور دي

خوک چی عقبا غوارپی هغه مزدور دی

په پورته مثالونو کې گورو چې شاعر خپله وینا په متناظرو کلمو يا فقرو باندې ویشلې او یوه برخه یې د بلې په مقابل کې راوړې ده.

سجع: سجع په لغت کې د کوتري موزون اوواز ته ویل کېږي او په اصطلاح کې د جملو یا فقرو وروستي هم اهنجکي ته سجع ویل کېږي. سجع په نثر کې رائخي او دغه چول نثر ته مسجع نثر ویل کېږي.

د خوار یا ژردا ده یا بنپرا

تضمين: هغه صنعت ته وایي چې شاعر د سند او مثال په توګه یا د خپل کلام د تقویې لپاره د مضمون اړوند د بل چا د نظم یوه توپه، نیم بیتی، یو بیت یا خو بیتونه راوړي، لکه:

دا دنيا ده خدای له عشقه پیدا کري

دی چمن په دی نسیم ده پرده سپرې

په پورته بیت کې لومرۍ مسره د رحمان بابا او دویمه مسره د حمید مومند ده. حمید

پخپل دغه بیت کی در حمان بابا نیم بیتی راخیستی او تضمین کری یی دی.

د رحمان بابا اصلی بیت دادی:

دا دنیا د خدای له عشقه پیدا کرپی
د جمله و مخلوقاتو پلار دی دا

د متن لنديز:

د بديع علم د عباسيانو په وخت کې دود شو. د دي علم بنسته اينسونکي عبدالله
بن معتر و. نوموري د لومړي خل لپاره ادبی صنعتونه راټول کړل او یو کتاب ېږي د
(البديع) په نامه تاليف کړ.

له ده نه وروسته نورو کسانو هم په دې برخه کې كتابونه ولیکل. بديع هغه علم دی
چې د هغه په واسطه د کلام د بنه والي وجه خرګندېږي. په بديع کې دوه دوله ادبی
صنعتونه خپړل کېږي چې یو ډول ېږي لفظي صنایع دي او بل ډول ېږي معنوی صنایع. په
لفظي صنایعو کې د لفظ رعایت کېږي او په معنوی کې له معنا سره سروکار لري.
په لفظي صنایعو کې مو ځینې ډلونه وپېژندل او معنوی صنایع به په جلا لوست
کې ولوئ. لفظي او معنوی صنایع د منځنی دورې شاعرانو پڅلوا شعرونو کې ډېږي
راوري دي او د پښتو کلاسيك ديوانونه پرې ډک دي. د ادبی فنونو په برخه کې پښنو
ليکوالو او خپرونکو هم یو شمېر کتابونه ليکلی او د شعر د فنونو په برخه کې ېږي ځېړنې
کړي دي. لکه عبدالرؤف بېنوا، سمندر خان سمندر، سيد تسنيم الحق کاكاخيل،
عبدالحليم اثر سالارزی، نور احمد شاکر او نورو... په اوسيني معاصر شعر کې او س
دغو صنعتونو ته دومره پاملننه نه کېږي او په شعر کې په تخيل، انځور، وزن، اهنګ،
مفکوره او عاطفه باندې حساب کېږي.

۱- زده کوونکی دې له بنوونکي خخه وروسته په وار سره متن په لور غږ ولولي او بيا دې
لاندې پوښتني خواب کړي:

• د بلیع د علم بنستې اینبودونکي خوک و؟

• د بلیع علم خه ته وايي او له خه شي نه بحث کوي؟

• لفظي صنایع خه ته وايي؟

• معنوی صنایع خه ته وايي؟

۲- زده کوونکي دې لاندې شعر په غور ولولي او په هغه کې دې ادبی صنعت پیداکړي چې
په کومو کلمو کې راغلی دی:

ستا بي مخه راته شپې دې ورځې سپینې	پلو واخله له سپورمۍ مخه مېرمې
درته ناست یم په دریار پرې مې دې سپینې	ستا له وره تللاي نه شوای هوري دورې
په ګوګل کې مې ویلپري تورې سپینې	درست بدن مې دې پلتوون په اورکې وریت شو
ورته وې کرم بیا بنې سپینې سپینې	زه پښتون یم نه وېرېږم له رقیبه

مشرقی دې په تیاره دې پلتوون ژاري
ورته لمر د مخ بنکاره کړه په مخ سپینې

۳- زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او په متن کې دې خاص نومونه، صفتونه او
ضمیرونه په نسه کړي. بیا دې بې په وار سره په ټولګي کې واورووي.

۴- زده کوونکي دې د تجنيس تعريف وکړي او ودې وايي چې تجنيس خو دوله دی؟

زده کوونکي دې په خپله خوبنې له یوه دیوان خخه یو شعر ولیکي او په هغه کې دې لفظي
صنعتونه پیداکړي، په بله ورڅ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

هجري او د هغه جسيات

جسيات يا جسيه شعرونه په ادبیاتو کې هغو شعرونو ته ويل کېري چې شاعر په زندان کې ويلي وي. په دې شعرونو کې د زندان کړاوونه، سختي او له کورکلي نه د لريوالۍ ستونزې انعکاس مومي.

په پښتو کلاسيک شعر کې دالړۍ خوشحال خان خټک هغه وخت پيل کړه چې د مغلې پاچا اورنګزېب له خوا د هند د رنتبور په زندان کې بندي شو. بيا وريسي د ده زوي اشرف خان هجري چې د همدغه پاچا په حکم د ګواليار او بیچاپور په زندانونو کې خوارلس کاله زنداني شو، نود جسياتو دغه لږي یې پسې پراخه او غني کړه. اوس مور په پښتو ادبیاتو کې د جسياتو درنه برخه د هجري په ديوان کې مومو چې د خوارلسو كالو د زندان سوي ناري دي. يو خوا د زندان کړاوونه او بل خوا له وطن او کورني نه لريوالۍ د هجري د شعر عامه موضوع ده. په دې لوست کې به د اشرف خان هجري د ژوند او د ده د جسيه شعرونو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

— تاسي ته د جسيه شعرونو کومه نمونه زده ده؟

— جسيه شعرونه له نورو شعرونو خه تویير لري؟

اشرف خان هجري د خوشحال خان مشر زوي دي. په (١٠٤ هـ.ق.) کال د روژې په مياشت کې زېږيدلی دي. کله چې خوشحال خان زنداني شو، نو اشرف خان د خپلې قبيلې سردار و. د اشرف خان بل ورور بهرام خان غوبنتل چې د قبيلې سردار شي، نو په دي توګه یې په دسيسو لاس پوري کر. دا وخت خوشحال خان د مغلو له بند نه خلاص شوي و. بهرام خان له مغلو سره لاس يوکړ او د خپل پلار او ورور په وړاندې یې سازشونه او دسيسي پيل کړي. خرنګه چې له یوې خوا د بهرام خان سازشونه وو، نو له بل پلوه د کابل صوبيدار امير خان هم له اشرف خان نه خوابدي و. د امير خان د خوابدي دوه علونه خرگند دي، یو دا چې امير خان چې کله کابل ته روان و، نو له اشرف خان نه یې غوبنتنه وکړه چې له ده سره لار شي، خو اشرف خان یې غوبنتنه ونه منله او ورسره لار نه شو. بله وجهه دا و چې د اشرف خان یو خښن ازاد ګګيانې د امير خان له حکم نه سرغرونه کړي وه او اشرف خان هجري دی په لاس ورنه کړ، بلکې دی یې سوات ته ولپره او د ده کورني یې له خان سره وساتله.

بل دا چې د مغلو د حکومت اوامر و ته بهرام خان لاس په نامه ولاړ و، نو په دې توګه صوبيدار له پاچا نه د اشرف خان د بندي کېدو اجازه وغوبنتله. پاچا اجازه ورکړه او صوبيدار اشرف خان هجري په ډېر نيرنګ د سید بهولا په کور کې په (١٠٩ ٢ هـ.) کال کې ونيو او هند ته یې بندې واستاوه. اشرف خان هجري لومړي په ګواليار او بیا په بیجاپور کې خوارلس کاله زنداني شو. هجري له ديارلسو کالو زیاته موده په زندانونو کې تپه کړه او هماغله په (١١٠ ٦ هـ.) کې وفات شو.

اشرف خان هجري د خپل وخت منلي شاعر و. په پښتو او فارسي کې د شعرونو ديوانونه لري چې چاپ شوي دي. د ده په اشعارو کې د عشقۍ، اخلاقې او اجتماعي مضامينو تر خنګه د وطن ياد او له هېواده د جلاوالې حسرتونه او ناري تر بلې هري موضوع ډېر دي. هعه وخت چې دی نیول کېږي او د هند پر لوري یې بیایي، نو کله چې یې پر اټک اړوي دا چيغه کوي:

ما هاله ماتم د خان وکـرو په وينو

چې اټک وته مې شاه کره په ژړا شوم

اشرف خان هجري پېچلو شعرونو کې خپل تخلص، هجري، روهي او اکرم راوري
دي. د هجري شعرونه له درده ډک دي، د وطن ياد، د زندان مشقت او له خپلوانو لري والي
د ده شعر ته خانګري خوند ورکري دي چې همدا رنگ یې په قصيدو کې هم تر سترګو
کېږي. په قصيده ويلو کې ډېر غښتلي دي او په پښتو ادب کې یې ساري لبر ليدل کېږي.
د جسياتو برخه یې ډېره درنه ده او د خوارلس کلن زندان یو بشپر انځور وړاندې
کوي.

د ده جسيات له سوزه ډک دي او هر لوستونکي یې په لوستلو غمجن کېږي. دلته یې د
جسيه شعرونو خخه یو یو بیت را الخلو چې خومره له درد او سوز نه ډک دي:

نن اغاز د لسم کال دی باور وکړه

چې په بند کې یې زېربزم بې ګناه

* * *

هجري تشن صورت نصيب په دکن بند کړو

په خدمت یې د یار زړه دائم حضور وي

* * *

د ماهي په نس کې پروت لکه یونس یم

مګر خلاص مې په کرم حق تعالی کا

* * *

هجري ته خوتل هوس د ولايت کړې

ولې ستا ورتله محال مګر نصيب وي

* * *

د خیگر وینې مې وختنلي غمونو

مرګه جګې جګې راشه اوس رضا یم

* * *

قاصدان له روه نه راخي مدت وشو
 سلام باد رارسوی منت يې تم دی
 د اشرف خان هجري د اشعارو درنه برخه حبسیات دی چې د گوالیار او بیجاپور په
 زندانونو کې يې ويلى دي:
 دغه شعر يې د کلام د نمونې په توګه راورو:

خود يار د مستو سترگونه جدايم
 لاهوکړي د حیرت خونی دریايم
 د خیگر وینې مې وخورپی غمونو
 مرګه جګې جګې راشه اوس رضايم
 که زما په خون مین يې نن دي وار دی
 دیار غم مې سبا وژني درته وايم
 د کفن حاجت يې نشه شهیدان دی
 چې په تېغ د هجر مره دی زه گویايم
 زه په بند د اورنگ نه یم چې به خلاص شم
 بندي کړي شیخ رحکار زړپی بابايم
 په دکن کې پارو نشه چې مې دم کا
 زه خورلۍ اژدها توري بلايم
 يا دکن د غم وطن بشادي يې نشه
 يا په ماغمونوش په کړه مبتلايم
 هر نفس په ما عشور کایزیدانو
 گویا زه حسین د وخت په کربلايم
 هسي رنگ جدایي مه شه له مراده
 لکه زه فلک بېل کړي په جفايم

د اورنگ جور دا شان چې په صورت دی
 په فرياد فرقتونو له غوغایم
 جودانه صبر مې کله دی په زړه کې
 زه روهي د يار په مخ پسې تالايم

د متن لنډيږ:

د وطن ياد، د زندان کړاوونه، له کورني لري والي او فريادونه د اشرف خان هجري
 د شاعري عامه موضوع ده. د عشقی مضامينو تر خنګه اخلاقی مضامين هم لري. په
 پورتني شعر کې هم د وطن ياد او له خپلوانو د جلا والي فريادونه کوي. اشرف خان
 هجري په دې شعر کې هغې مهمې پښې ته اشاره کوي چې د شیخ رحمکار کاكا
 صاحب زوي یې له لاسه وزل شوي دی. له بهرام خان سره د قبیلې د سردارۍ په
 جګروکې خپل اخښی شیخ ضیاء الدین د شیخ رحمکار زوي له دې کبله بندي کوي
 چې هغه د بهرام خان په خواوي. اشرف خان هجري چې کله شیخ ضیاء الدین بندي
 کوي، بیا یې د زهرو په واسطه وژني.

کاكا صاحب د خپل زوي په وزل کېدو خې کېږي، نو په دې توګه اشرف خان
 هجري وايي چې زه اورنگزېب نه يم بندي کړي. زه شیخ رحمکار بندي کړي يم،
 څکه چې هغه ماته بنېږي کړي دي، څکه له زندانه نه خلاصېرم.

اشرف په ځينو شعرونو کې په دغه پښنه خپله پښمانی خرګندوي او وايي:

هجري مه شه نا اميد که ګناهګاريې
 البته به انعام وکا مهربان دی
 له عطا دې ډېر اميد لرم غفوره
 زه هجري څکه داييم په استغفار يم

- ١- زده کوونکی دې د لوست له لوستلو خخه وروسته دغۇپىنى تو تە خوابونه ووايى:

 - هجري خە وخت بندى شو؟
 - هجري پە كومۇ زندانۇنوكى بندى و؟
 - هجري چېرته او پە كوم حالت كې وفات شو؟
 - پە پىنتو كې د حبسىيە شعرونو وىونكى خوڭ دى؟

- ٢- زده کوونکي دې لە بنوونكىي وروسته شعر پە لور اواز ولولى او مفهوم دې پە خىلۇ خبرو كې خېرىگەند كې.
- ٣- زده کوونکي دې پە يوه يا دوه پاراگرافە كې د هجري د زندانىي كېدو عوامىل پە گۇته كې او پە تۈلگىي كې دې پە وار سره واورو.
- ٤- زده کوونکي دې ووايىي چې پە لاندى بىت كې كوم ادبى صنعت شتە:
هر نفس پە ما عشور كا يىزىدانو
گويا زە حسين د وخت پە كېرلا يم
- ٥- زده کوونکي دې لاندى بىتونه ولولى او پە مفهوم دې خېرى وکېي:
زە پە بند د اورنگ نە يىم چې به خلاص شم
بندى كې شيخ رحمكار زىرىي بابا يم
پە دكىن كې پارو نشته چې مې دم كا
زە خورلى ازدەتاتورې بلا يم

زده کوونکي دې لوست پە كور كې پە غور سره ولولى او د اشرف خان د ژوند او شاعرى پە اپە دې دوه مخە ليكىنه وکېي. بلە ورخ دې پە پىنتو درسي ساعت كې خىلۇ تۈلگىيالو تە ولولى.

پښتو سفرنامې

سفرنامه لکه د نورو ادبی ډولونويا ژائزونو په خپر یو ادبی ډول دی. په پښتو ادب کې د سفرنامې لیکل په شلمه پېړی کې پیل شول.

په سفرنامه کې د سفر تول حالات لیکل کېږي او لیکوال د هغه سیمو یادونه کوي چې دی یې د سفر په لړ کې ویني. سفر نامې منظومې هم وي او منثورې هم.

پښتو ادب هم ډېرې په زړه پورې سفرنامې لري چې په دې لوست کې به یې دروپېژنو.

— سفرنامه خه ته وايي او له خه شي څخه بحث کوي؟

— تاسې د پښتو کومه سفرنامه پېژنۍ؟

سفرنامه د داستاني ادبیاتو یو ژانر (دول) دی چې د داستان ته ورته دي. سفرنامه هم لکه د داستان په څېر پېښه او یا پېښې لري. ژبه یې هم لکه د داستان د ژبه غوندي ادبی وي. لکه د داستان غوندي پکې تلوسه هم وي چې سفر کوونکي به د سفر له ستونزو څخه څنګه بريالي وختي. په سفر نامه کې ليکوال د خپل سفر حالات او پېښې ييانوي. ليکوال چې له کومو ځایونو څخه تېږي، د هغه ځایونو او اوسيدونکو په هکله یې هم معلومات ورکوي. په سفر کې چې له چا سره مخ کېږي، د هغه يادونه هم کوي. کله کله د سفر په اوبردو کې د تاريخي ځایونو په هکله هم ریا اچوي. د سيمې د خلکو د روایاتو او عنعناتو سره هم په ليکنه کې اړیکې نیسي. سفرنامه داستاني رنگ لري، خود معلوماتو په اړه کله کله تاريخي، جغرافياني او ټولنپوهني په اړه هم معلومات ورکوي.

په پښتو ادبیاتو کې د سفرنامو ليکل په معاصره دوره کې پیل شوي دي. په پښتو ادب کې لوړنې سفرنامه د میا اکبر شاه د چې د (آزادی تلاش) نومېږي. میا اکبر شاه چې دغه وخت د پښور د اسلامیه کالج زده کوونکي و او په ټوله پښتونخوا کې د انگرېزانو په وړاندې سياسي تحريکونه پیل شوي وو، نو دی هم د نورو زلميانو سره په دغه نهضت کې ملګري شو او د آزادۍ په تلاش د ده سفر ډپر وغځبد او له ډپرو ملکونو تېر شو. میا اکبر شاه د خپل سفر دغه سختي او کړ اوونه په خپله سفرنامه کې ولیکل او د آزادۍ تلاش نومې پرې کېښود. میا اکبر شاه خپل دغه سفر په ۱۹۲۰ م. کال کې له پښور څخه پیل کړ او له دوو کالو څخه یې زيات وخت ونيو.

میا اکبر شاه په دغه سفر کې له کابل، بلخ، بخارا، سمرقند، تاشکند، مسکو، باکو، قفقاز او ایران نه تېر شو او په ۱۹۲۲ م. کې بېرته راوګرځید، خود انگرېزانو حکومت ونيو او دوو کاله او اوولس ورځې یې په زندان کې تېرې کړلې. میا اکبر شاه په زندان کې خپله سفرنامه ولیکله، خود چاپ اجازه نه د انگرېز حکومت ورکړ او نه د پاکستان له آزادۍ څخه راوروسته حکومتونو.

دغه سفر نامه خلوبښت کاله وروسته په ۱۹۶۴ م. کال کې چاپ شو. میا اکبر شاه د خپل سفرنامې په هکله داسې ليکي:

((په دغه ورڅو کې افغانستان د خپل استقلال لپاره د انگرېز پر خلاف په جنګ کې مشغول و. زموږ کالج د انگرېزانو د ظالمانه روښې پر خلاف متواتري جلسې کولې. مور

موقع غنیمت و گنله، صلاح مو و کره چې د وطن د آزادولو بنه موقع ده. مورب خلور ملګري د خپل وطن د آزادۍ په تلاش کې ووتو. زموږ خیال و چې مورب به د افغانستان د حمله ور پوچ په ملګرتیاکې د آزادۍ په جنګ کې برخه واخلو، خو مورب ته نه وه معلومه چې زموږ د آزادۍ تلاش به تر افغانستانه محدود نه وي او د کابل، بلخ، سمرقند، تاشکند، مسکو، باکو، قفقاز او ایران کې د مصیبتونو برداشت کولو خخه وروسته به زه خپل وطن ته په ۱۶ گست ۱۹۲۲ م. راستون شم.)

په پښتو سفرنامو کې دویمه سفرنامه د عبدالاکبر خان اکبر د چې د (روسی ترکستان او افغانستان سفر) نومېږي. د عبدالاکبر خان سفر هم د میا اکبر شاه سفر ته ورته دی چې د آزادۍ د تحریک په لړ کې له پېښور خخه راوتلی او سفرې په تر تاشکند پوري او بد شوی دی.

د عبدالاکبر خان دا سفر د افغانستان ځینې سیمې، تاشکند او د لارې په اوبدو کې مختلفې سیمې راچاپېروي. د ده سفر هم لکه د میا اکبر شاه غونډې له حیرانونکو پېښو خخه ډک دی.

دا دواړه سفرونه په یوه وخت کې پیل شوي او یو مقصد لري. له همدي کبله ورته ټکي لري، ځکه چې د سفر تګلوری یو خواته او مقصدې هم یو دي. خو دومره توپير لري چې د عبدالاکبر خان سفر تر میا اکبر شاه لنه دي. همدارنګه د میا اکبر شاه د سفرنامې ژبه د عبدالاکبر خان تر سفر نامې خوربه او روانه ده.

عبدالخالق خلیق د عبدالاکبر خان اکبر د سفر په هکله وايي:

(اکبر صاحب په کالج کې سبق ویلو چې په ملک کې سیاسي بیداري پیدا شوه. د انګرېزی حکومت خلاف زلمي د عمل میدان ته راوتل او چافیصله وکړه چې د ملک نه هجرت وکړي او له بهرنه په یو منظم طاقت سره د غاصب حکومت نه ملک آزاد کړي. په هغه ډله کې اکبر صاحب هم له خپل خود وطن نه هجرت وکړ. افغانستان ته لار او له هغه ځای نه روسی ترکستان ته لارو)

عبدالاکبر خان هم چې کله له سفر نه راستون شو، د انګرېزی حکومت له خوا ونیول شو، خو د خپلوانو په مرسته زنداني نه شو.

عبدالاکبر خان اکبر هم خلوبینت کاله وروسته دغه سفر نامه له خپلو یادېښتونو خخه

ولیکله او چاپ شوه.

په پښتو سفرنامو کې بله سفر نامه د پوهاند صدیق الله ربنتین ده چې د (هند سفر) نومېږي. د ربنتین دا سفر د ۱۳۲۹ هـ. ش. کال د قوس په شلمه پیلېږي او د ۱۳۳۰ هـ. ش. کال د حمل په لومړۍ نېټه پای ته رسېږي. دا سفر درې میاشتې او درې ورځې وخت نیسي. سفر د موټر، ریل، الوتکې او کښتې په واسطه ترسره کېږي او د هند، ایران او عراق د مختلفو سیمو او ظایونو یادونه کوي.

پوهاند صدیق الله ربنتین دغه سفر نامه په خواړه، روان نثر لیکلې او د سفر د لیدنې، کتنې او ټولو کړاوونو انځور یې په ډېره بنه توګه کړي دي. د پوهاند ربنتین سفرنامه په پښتو سفرنامو کې لومړنی چاپ شوې سفرنامه ده، خو لومړنی دوې سفرنامې تر دې پخوا لیکل شوې دي. په پښتو سفرنامو کې بل د پام وړ لیکوال امير حمزه شینواری دي.

شینواری د خپلو سفرونو په لړ کې درې سفرنامې لیکلې چې یوه یې (د کابل منظومه سفرنامه) نومېږي او په ۱۹۴۸م. کال کې چې کابل ته راغلې و، دغه سفرنامه یې لیکلې ووه. د حمزه شینواری دغه سفرنامه منظومه ده او د شعر بنه یې ترکیب بند دي. له چاپ خخه وروسته سانسور شوه. کابل ته په دویم سفر کې یې بله سفر نامه (د نوی پښتون) په نامه ولیکله. په دغه سفر نامه کې حمزه شینواری د کابل د لیکوالو لکه محمد ګل خان مومند، غلام حسن خان ساپې، عبدالرؤف بېنوا، صدیق الله ربنتین، قیام الدین خادم، ملک الشعرا بیتاب، نیک محمد پکتیانی او دوست شینواری سره د لیدلو کټنو یادونه کوي. همدارنګه د افغانستان په بدلون او پرمختګ هم بحثونه لري.

د حمزه شینواری بله سفرنامه د (حجاز په لور) نومېږي او د ده د حج د سفر حالات پکې راغلې دي. حمزه شینواری په ۱۹۶۹م. کال کې حج ته لار او د خپل دغه سفر ټولې خاطرې او د ایران او عربستان د بنارونو، زیارتونو او د حج مراسم یې په دغه سفرنامه کې انځور کړي دي. دا سفرنامه د اسلام د تاریخ په اړه هم یو لړ معلومات لري. د چاپ کال یې ۱۹۷۰م. دي.

له دغه سفرنامو راوروسته په پښتو کې ډېرې سفرنامې ولیکل شوې، لکه نالیدلی سوات د محمد نواز طایر، سفر په خير د طاهر اثر اپریدي او نوري ...

نن سبا په پښتو ادب کې د سفرنامو لیکوال زیات شوي دي او ډېرې سفرنامې لیکل شوي او هم چاپ شوي دي.

د متن لنډیز:

په پښتو ادب کې سفرنامه په شلمه پېړۍ کې رامنځته شوه. لومړنی سفرنامه د میا اکبر شاه وه چې د (آزادی تلاش) نومېله. لومړنی سفرنامه په پښتونخواکې د سیاسی تحريکونو د پیل پر بنسته ولیکل شوه. په دغه سفرنامه کې خو تنه زلمیان د آزادی په تلاش له خپل کور کلې خخه وختي او ډېر ملکونه په دې نیت گوري چې مرسته ترلاسه کړي او د انګربېزانو پر خلاف وجنګېږي. دویمه سفرنامه د عبدالاکبر خان اکبر ده چې د روسي ترکستان او افغانستان سفر نومېږي او لومړنی سفرنامې ته ورته مقصد لري. سفرنامه یو داستاني ژانر دي چې لیکوال پکې د خپل سفر حالات لیکي. په سفر پورې اړوند ټول مسایل په سفرنامه کې راخي. تاریخي، جغرافیايو او د تولنپوهني په اړه هم معلومات لري. سفرنامه لکه د داستان غونډې پېښې هم لري. ژبه یې هم داستاني وي خو داستان نه وي. په پښتو ادب کې ډېرې سفرنامې لیکل شوي دي، خو لومړنی لیکوال یې میا اکبر شاه، عبدالاکبر خان اکبر، امير حمزه شینواری او پوهاند صديق الله ربنتين دي. د سفر نامو اوږدوالي او لنډوالي د سفرونو په لنډوالي او اوږدوالي پورې اړه لري.

سفرنامه دیوپ ورڅې پر سفر هم لیکل کېږي او د خو ورڅو او میاشتو پر سفر هم خو دا په لیکوال پورې اړه لري چې سفرنامه لیکي او که رپوت.

- ۱- زده کوونکی دې لاندې پوبنتنې څواب کړي:
 - په سفرنامه کې کوم شیان راخي؟
 - د پښتو ژبې لوړنې سفرنامه کومه ده؟
 - د پښتو سفرنامو د خو تنو لیکوالو نومونه واخلئ؟
 - کومې سفرنامې پېژنې په اړه یې معلومات ورکړئ؟
- ۲- لوړنې سفرنامې کومې او په خه ډول حالاتو کې رامنځته شوي؟
په اړه یې په خپلو کتابچو کې معلومات ولیکۍ او بیا یې په وار سره په ټولګي کې ولولي.
- ۳- که تاسې کوم سفر کړي وي، د خپل سفر حال له جزئياتو سره په ټولګي کې نورو ته
ووایء.
- ۴- لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ:
ټولنپوهنه، تحریک، عنعنات، غاصب
- ۵- خو تنه زده کوونکی دې خپل نظر خرگند کړي چې د سفرنامو لوستل خه ګټې لري؟
- ۶- خو ته زده کوونکی دې په وار سره د هغو سیمو یادونه وکړي چې د آزادی تلاش په سفرنامه کې لیکوال لیدلي دي.
- ۷- زده کوونکی دې په وار سره د متن څینې ټوټې ولولي او بیا دې د ویل شوې ټوټې مقصد او مفهوم په خپلو خبرو کې ټولګیوالو ته ووایي.

زده کوونکی دې د خپلو، خپلو سفر وونو په اړه لیکنې وکړي چې کوم خای ته تللي دي؟ خه یې لیدلي دي؟ د خای، خلکو او لارې په اړه دې معلومات ولیکۍ او بله ورخ دې په درسي ساعت کې ولولي.

معنوي صنعتونه

په تېر لوست کې تاسې بدیع د علم په اړه ولوستل چې بدیع د علم بنسټ اینې دونکي
عبدالله بن معتز دی او بدیع په نامه یې د لومړي خل لپاره کتاب هم ليکلی دی. دا مو هم
لوستل چې بدیع دو له صنایع لري: لفظي او معنوی. د لفظي صنایعو څینې ډولونه مو
په تېر لوست کې ولوستل. په دې لوست کې به معنوي صنایع ولولى. معنوي صنایع هغه
دي چې له معنا سره سرو کار لري.

زمور په کلاسيکه شاعري کې د لفظي صنایعو تر خنگه د معنوي صنایعو ټول ډولونه
شته او خرنګه چې هغه وخت صنایعو کارولو دودو، نو هر شاعر هڅه کوله چې په خپل
شعر کې لفظي او معنوي صنایع راوړي او په دې توګه د خپل شعر بنکلا زیاته کړي. په
معنوي صنایعو کې ډېر ډولونه راخي، لکه: سوال او خواب، ارسال المثل، طباق، مراعات
النظير، حسن تعليل، لف و نشر، مبالغه، تجاهل العارف، کيسى، حسن مطلع، حسن
مقطع او نور... په دې لوست کې یې څینې نمونې لولو.

— تاسې کوم معنوي صنعت پېژنۍ؟

— معنوي صنعتونه خه ته وايې؟

۱_ سوال او ٿوab: هغه صنعت ته ويل کپري چي شاعر په خپل شعر کي پوستني او جوابونه سره يو خاي کري. په يوه مسره کي پوبنتنه وکري او په بله کي ٿوab ورکري، لكه پير محمد کاڪر چي وايي:

وي مې زلفي دې پرمخ ولې تاوبري
وي مې وروڻي دې ليندي بانه دې غشي
وي مې سترگي دې ترکومه خونخواري کا
وي مې ماته ستا د غابنو تعريف وکره
وي مې باران د رحمت بنه دی چي وربري
وي مې وواييه علاج د ڙرا خه کرم

وي مې خوار شو پير محمد په عاشقى کي
وي پر ما چي مينه کري هغه خوارپري

۲_ ارسال المثل: که شاعر په خپل کلام کي کوم مشهور متل راوري، هغه ته ارسال المثل وايي، لكه:

چي اوريشبي کري کله غنم کپري
دي ربستيا چي خه کري هغه به اخلي
* *

وصل و هجر د يار دواوه ورور خور دي
په دنياکي بي زحمته راحت نه وي

۳_ طباق: دې صنعت ته تضاد يا تقابل هم وايي. که شاعر په خپل کلام کي داسپي کلمي راوري چي يود بل ضد وي، لكه: تور او سپين، شپه او ورخ، هجران او وصال، نو دې صنعت ته طباق وايي، لكه:

مرگ له تندې په مذهب زما بهتر دي
نه ژونـدون د دون همتو په اويو
* *

هر سهار سترگي د گل په اوښکو ڈکي
په دا باغ کي بي ژيلو خندا نشه

٤_ مراعات النظير: دې صنعت ته تناسب او تلغيق هم وايي او هغه دادى چې شاعر په خپل شعر کې داسې کلمې سره يو خای کړي چې يو له بله سره تناسب او نژدپوالي ولري، مثالونه يې دادي:

ستا چشمان به خه نگاه کاپه خاکسارو
چې له کبره دې بانه ګوري آسمان ته

* *

که هر خوي په تندي بدې اري زلفې
شانه نه پربړدي د مستې خورې زلفې

٥_ حسن تعليل: هغه صنعت دې چې شاعر د کوم وصف لپاره يو مناسب علت راوري، لکه:

په غرورد حسن لمروخت آسمان ته
زړاپرپوت چې يې ستاښه بشر ولید

* *

کعبې تور کميس اغوسټي دی له غمه
مظلومان قرباني کېږي بې حسابه

لمر سهار راخېژي او مابنام پربوزي خو شاعر د لمر پرپوټل له دې خخه ګني چې زما د
محبوب په ليدو راپرپوت. په دا بل بیت کې شاعر دا دليل راوري چې کعبې د مظلومانو د
وژلو له غمه تور کميس اغوسټي دی.

٦_ لف و نشر: هغه صنعت ته وايي چې شاعر په خپل شعر کې لومړي خوشيان دکر کړي او وروسته بیا د هغوي تعريف او بيان وکړي، لکه:

په خان او په جهان کې ما دوه خیزه دي وکښلي
په خان کې دواړه سترګې په جهان کې واړه بنکلې

* *

يابه دديابه لرم يابه منګوري
که دارل کړي يابه چيچل يابه چانپش يې

د لومړی بیت په لومړی مسره کې خان او جهان ذکر شوي دي. په دویمه مسره کې په ترتیب سره د هغوي بیان شوي دي. د دوهم بیت په لومړی مسره کې دد، لرم او منګور راغلی دي. بیا په ترتیب سره د هر یو تعريف شوي دي. په لومړی بیت کې مرتب او په دویم بیت کې غیر مرتب لف او نشر راغلی دي.

۷- مبالغه: که شاعر په خپل شعر کې د یو شي وصف تر اندازې زیات بیان کړي او یا یې تصدیق او تکذیب ته شدت او قوت ورکړي، مبالغه ورته وابی. مبالغه په درې ډوله ده:

الف: تبیخ: چې مدعای او مقصد د عقل او هم د عادت له مخې امکان ولري، لکه:

له خوشحال سره که کېنې یو خوکاله

دا د غره خټک به واره شاعران شي

ب: اغراق: چې مدعای عقل له مخې امکان ولري، خود عادت له مخې ناشونې وي،

لکه:

زه رحمان په زړه نری کړم هغو نجونو

چې یې ملا ده د وښته په دود نری

ج: غلو: چې مدعای او مقصد هم د عقل له مخې او هم د عادت له مخې ناشونې وي،

لکه:

بې له تاھسې ضعیف یم ګلرخساره

پر حباب باندې که پښه بدم نه ماتېږي

* *

و آسمان ته به د شعر زینې کېږدي

که حمید د غم له سره زنگون و کېښ

۸- تجاهل العارف: هغه صنعت ته وايی چې شاعر یو معلوم او خرګند شی مجھول وګنې او سره له دې چې په مطلب بنه پوه وي د کوم نزاکت له مخې خپل خان ناپامه اچوي، لکه:

دا د کوم ګلرخ له غمه په ګلشن کې

دي ګلان په وینو سره لکه سالو

* *

دا بورا دی چې پر پایه د گل ناست دی
که پرمخ د گل رخسار ده توره زخه

۹- کیسی (لغز) چې د یوه شي خواص، صفات او نوري نبني وښو دل شي او د دغۇ خواصو او نبنو له مخاطب خخه د هغه شي د بنودلو پوبنته وشي، لکه:
له پاسه راغى سور بلوخ اغوسنی يې پنځه پنځو س
سور دی صندوقک دی له سرو غمييو ډک دی
له لوړۍ کیسی خخه مقصد پياز او له دوييې خخه انار دی.

۱۰- تلمیح: دا هغه صنعت دی چې شاعر په خپل کلام کې یوې مشهوري کیسې يا پیښې ته اشاره وکړي، نوکه لوستونکي په هغه کيسه او یا پیښې باندې پوهنه وي د شعر معنا ورته ګرانېږي، لکه:

د دنيا په دېمني کې عيسى وخت و آسمان ته
په دوستي کې يې لا خې تحت الشراته قارون هسي
* * *

د ماهي په نس کې پروت لکه یونس یم
مګر خلاص مې په کرم حق تعالی کا
په لوړۍ بیت کې د عيسى اللہ او قارون او په دویم بیت کې د یونس اللہ کیسې ته
اشاره شوي ده.

۱۱- تکرار حسن: هغه صنعت ته وايي چې شاعر په خپل کلام کې کومه کلمه د تدریج، تاکید، دېروالي يا داسې نورو اغراضو له امله تکرار کړي، لکه:
ستا ملالو سترګو زره له ما نه یووړ اهو چشمې ګلرخساره راشه راشه
چې همېش دې د اغيار په لور سفر دی یو خلل یار ته له اغياره راشه راشه

بیا راتله دي و جهان ته بل وار نشته بل وار نشته بل وار نشته وار دی دا

د متن لنپیز

د بديع علم د عباسيانو په زمانه کې رامنځته شو. بنسته اينسدونکي یې عبدالله بن معتر و چې کتاب البديع په نامه یې کتاب تاليف کړ. وروسته نورو ليکوالو هم په دې برخه کې كتابونه ولیکل. پښتو ليکوالو هم په دې برخه کې بېلاړل كتابونه ولیکل. په افغانستان کې عبدالرؤوف بېنوا د ادبی فنون یو كتاب ولیکو او بیا وروسته نورو ليکوالو دا لړی پراخه کړه. بديع هغه علم دی چې د هغه په واسطه د شعر د بشکلا وجه خرګندېږي.

بديع دوه ډوله صنعتونه لري، لفظي او معنوی. لفظي له لفظ سره سروکار لري او معنوی له معنا سره. په دې لوست کې تاسې معنوی صنایع و پېژندل، حینې نمونې یې لکه سوال و خواب، ارسال المثل، طباق، مراعات النظير، حسن تعليل، لف و نشر، مبالغه، تجاهل العارف مو ولوستل. د بديع د صنایعو په پېژندې سره تاسې کولای شئ چې د پښتو ژې د کلاسيکو شاعرانو شعرونه په آسانی ولولى او معنا یې کړي.

فعاليتونه

۱_ زده کوونکي دې له بشونکي وروسته د لوست یوه یوه برخه په وار سره ولولى او بیا دې لاندې پښتنې خواب کړي:

- د بديع په برخه کې د لومړي خل لپاره چاکتاب تاليف کړ؟
- په پښتو ژې کې د بديع په برخه کې چاکتاب ولیکه؟
- معنوی صنایع خه ته وایي؟
- د خو لفظي صنایعو نومونه واخلی؟

۲_ زده کوونکي دې په متن کې راغلي شعرونه په وار سره ولولى او بیا دې معنا کړي.

۳_ په لاندې بیتونو کې کوم ادبی صنعتونه شته؟

وې مې زه د رقیب ظلم په عذاب کرم
وې پاداش د خپل عمل درته رسېږي

* *

بې زحمتە راحت نىشته زما وروره
كە راحت غواپى زحمت درلە بويه

* *

بنە مەتل دى خە كىرى ھە بە رېبې
د عمل جزا موندى شى لاس پە لاس

٤_ زده كۈونكى دې لاندى بىتونە پە غور سره ولولى او ادبى صنعتونە دې پە نېنىھە او پە خچلى
كتابچو كې ولېكىي چى كوم چۈل صنعتونە دې بىا دې پە تۈلگى كې ولولى:
زە پە سرو سترگۇ ۋە كرم چې تە درومى
تە لە ما چې رخصتېرى پە خنداخچى

* *

هر ساعت شەمە راكېبىن دار و سىنگسار تە
محبت قايىم مقام كرم د منصور

* *

توري سترگى، توري وروخى توري زلفى
دا ھە توري بلا دى زە يې خوار كرم

* *

چې نظر يې دىلرخ ساقى پە مخ شو
د نرگىس لە لاسە جام پېپوت نسکور شو
٥_ پە لاندى بىتونو كې دلە و نشر، مبالغە، تجاهىل العارف او طباق صنعتونە پە نېنىھە كېي:
ستالە زلفولە رخسارە لە سرو شوندو
پىدا شوي شام، شفق و صبح دم دى

* *

دا دىگلو پە مخ وينم كە دىشكىلو
ملغلىرى كە خولىپى كە شېنمنوھ

* *

په خندا خندا چې تلمه يې دیدار ته
اوسم يې درومم په ژرا ژرا مزار ته

*

ستاله غمه مې په سرکې هومره شور دی
چې به نه وي هرگز شور د لاهور هومره

۶_ زده کوونکي دې لاندې شعرونه ولولي او ودې وايې چې کوم ادبی صنعتونه پکې
راغلي دي:

هرکله راشه تازه بهاره تادي راوري گلان بې شماره
نري شمال دې دم د عيسى دی سحر چې راشي له جگ کهساره

* *

نشته بوی ستاد کمیس په درست جهان کې
خه امکان لري په مصر او کنعان کې

* *

لار د محبت ده تل روغ سلامت نه يم
زه چې په دا هسي لاري تلمه تلمه تلم
خه وايې و ماته حال دې خه و په هجران کې
نور خبردار نه يم په زړه سومه، سومه سوم
خلق راته وايې رنګ دې بیا زپړ شو عاشق شوي
هېڅ منکري نه کرم خلقه شومه شومه شوم
دود د عاشق دادی چې په عشق کې ملامت ورې
ځکه زه خوشحال ملامت ورمه، ورمه ورم

زده کوونکي دې په خپله خوبنې يو شعر له کوم ديوان خخه ولیکي او په هغه کې دې
معنوی صنعتونه په نښه او په بل پښتو درسي ساعت کې دې ولولي.

چاپېریال ساتنه

خدای جل جلاله انسان اشرف المخلوقات پیدا کړ او د انسان لپاره یې د ځمکې پرمخ ډول، ډول موجودات پیدا کړل چې د انسان ژوند ورسه ترلی دی. زموږ شاو خوا چې خه وینو لکه ځمکه، اویه، حیوانات، نباتات، تیرې، غرونه، ځنګلونه، ژوي او نور هر خه د چاپېریال توکي دی چې ټول په مجموع کې د چاپېریال په نامه یادېږي.

موره په چاپېریال کې ژوند کوو او د ژوند ضرورتونه هم له چاپېریال خخه پوره کوو. د چاپېریال ساتنه چې یوه دېره جدي موضوع ده، زموږ په ژوند پوري ترلې ده. د چاپېریال ساتنه په ټولو انسانانو پوري اړه لري، بلکې د دوى دنده د چې چاپېریال ته پاملنې وکړي او چاپېریال له هر ډول ناوره اغېزو خخه وساتي.

— چاپېریال خه ته وايي؟

— د چاپېریال ارزښت په خه کې دی؟

زمور د شاوخوا ټولو موجوداتو ته چاپېریال ویل کېږي. چاپېریال په درې ډوله دی لکه ژوندي چاپېریال چې په هغه کې انسانان، حیوانات او نباتات رائحي. دويم غیر ژوندي چاپېریال لکه هوا، تېږي او اویه. دريم فرهنگي چاپېریال چې د انساني اړیکو او فرهنگي اړیکو خخه بحث کوي.

انسان خواره، کالي او کور له چاپېریال خخه لاس ته راوري. شبنتن تعالي د طبیعت د نظام د اجزاوو په منځ کې يو طبیعي تعادل رامنځ ته کړي دی، که دغه تعادل له منځه لار شي، نو په چاپېریال ناوړه اغېزه کوي. ژوندي موجودات لکه نباتات او حیوانات د غذایي موادو په تولید سره د تعادل په ساتنه کې او د انساني نسل په پایښت کې مهم ئاي لري. نباتات د طبیعي اقتصاد اصلی بنست جوروسي. حیوانات له نباتاتو خخه او انسانان له ژویو او نباتاتو خخه ګټه اخلي.

له نباتاتو پرته وابنه خورونکي حیوانات او هم انسانان ژوند نشي کولي. څکه چې حیوانات پر نباتاتو او انسانان پر دواړو ژوند تېروي.

د چاپېریال ساتني لپاره پر چاپېریال باندې پوهېلنډه ډېره ضروري ده. د چاپېریال د تخریب یو عامل د چاپېریال له اهمیت خخه د خلکو بې خبری ده. د چاپېریال ساتنه د نېکمرغۍ دوام دی او تخریب یې د بشري تمدن پای ته رسپلنډه ده. د چاپېریال د اجزاو ترمنځ اړیکې د زنځير کړيو ته ورته دي چې د یوې کړي له منځه تګ پر ټولو کړيو اغېزه کوي. د مثال په ډول که التونکي له منځه لار شي حشرات او مورکان زیاتېږي. ډېر التونکي مرغان ملخان خوري. بازونه مورکان خوري او په دې توګه کرنیزه ځمکه ترې په امن کې پاتې کېږي او د حاصلاتو د زیاتېدو سبب کېږي.

همدارنګه که خړ خایونه له منځه لار شي مالداري کمېږي او یا یې په محصولاتو کې کموالی رائحي. د کرنیزو ځمکو او حیوانی محصولاتو کمبینت د انسانانو ژوند په خطر کې اچوي.

ځنګلونه چې یوه طبیعي شتمني ده او د ټولو انسانانو طبیعي میراث ګټل کېږي، که له منځه لار شي او یا تخریب شي، نو په چاپېریال ناوړه اغېزه کوي. څکه چې له ځنګلونه خخه د

اپتیا ور لرگی لاس ته رائی. همدارنگه هوا تصفیه کوي. د سیالابونو مخه نیسي، طبیعی بنکلا رامنځته کوي. د نو ریښې ځمکه ټینګه ساتي او د سختو بارانونو مخه نیسي.

له بل پلوه د وحشی حیواناتو خای دی چې د نشوالي له امله له مرگ سره مخامنځ کېږي.

ځنګلونه له دغو ګټو سره د هوا او تودو خې د درجې په تعییر کې هم زیاته اغېزه لري.

د چاپېریال مهم توکی چې پرته له هغه خخه ژوند امکان نه لري هوا ده. د انساننو او ژونديو موجوداتو لپاره د لوی خدای جل جلاله ستر نعمت پاکه او صافه هوا ده. د انساننو په نه پاملرنې سره هوا ککرېږي او په ټولنه کې د ډول، ډول خطرناکوناروغیو لکه ساه لنایي، د هليوکو درد، سرطان او نورو لامل کېږي. خومره چې صنعت پرمختګ کوي په هماګه اندازه هوا ککرېږي. د خاورو ذري، لوگي، بويونه او ډول ډول کيمياوي مواد، زهري ګازونه هوا ککروي، چې بیا دغه ککرې هوا د انساننو، حیواناتو او نباتاتو ژوند له خطر سره مخامنځ کوي. د ځنګلونو سوڅېدل، قوي بادونه، کارخاني، موټري، د ډبرو سکرو سوڅېدل، د سکرېت خکول هوا ککروي. د هوا ککړتیا د ځمکې د تودو خې درجه هم زیاتوي.

د چاپېریال بل مهم توکی چې پرته له هغه هم ژوند نشي کېډايو اویه دي. په اویو کې د عضوي او غير عضوي موادو زیاتوالی د اویو فزيکي او کيمياوي ځانګړتیاوو ته بدلون ورکوي چې بیا د خاصو ضرورتونو د استعمال لپاره ور نه دي چې دي ته د اویو ککړتیا وايې.

په اویو کې د فضله موادو اچول اویه ککروي. د بنارونو ناولتیا د کرنیزو ځمکو فضله مواد او د صنعتي موادو زیاتوالی د اویو د آکسیجن اندازه کموي. د چاپېریال بل مهم توکی خاوره د چې د کانۍ موادو، عضوي موادو، هوا او اویو خخه جوړه شوې ده. د کيمياوي سرو، حشره وژونکو داروګانو زيات د استعمال د خاورې په خواصو باندې اثر کوي چې په پاي کې د نباتاتو په وده اثر پرباسې. د کانونو، سرکونو او ودانيو د جوړولو لپاره د خاورې کيندل هم په خاوره ناوره اغېزه کوي. چاودنې او د فضله موادو زیاتېدل هم پر چاپېریال باندې ناوره اغېزه کوي. کثافت د جامد، مایع او نیمه جامد موادو پاتې شونی دي لکه ډول،

ڇول پلاستيڪونه، کاغذونه، د اوسپنې ټوچې، شيشه يې بولتونه، د مېوو، سبزجاجاتو، خوراکي توکو، هوتلونو، ساختماني او صنعتي فابريکو د موادو پاتې شوني په هوا، اويو او خاورې باندي ناوره اغېزې لري. که چېري دغه کثافات په مناسب خاي کې وانه چول شي په پايله کې به چاپيريال ته خطرناکې ستونزې پيداکړي.

د چاپيريال په وړاندې مهم خطرونه د نفوسو دېروالي، د طبيعي سرچينو، خړ څایونو، خنګلونو، وحشی حيواناتو، د خاورې تخریب او نباتاتو له منځه تګ دی. د چاپيريال ساتنې لپاره باید د چاپيريال سازمانونه او قوانين جوړ شي. خلکو ته د چاپيريال د ارزښت په اړه پوهه او خبرتیا ورکړي.

د بنوونځيو، پوهنتونونو، ورڅانو، جريدو، راډيو، تلویزیون، پوسټرونو او اعلانونو په واسطه د خلکو په خبرتیا او پوهاوي کې کار واخیستل شي.

له طبيعي منابعو خخه معقوله گته اخیستل د چاپيريال د ساتنې معنا لري، نه دا چې په خپل حال پربنودل شي. له طبيعي زيرمو خخه باید ناوره گته وانه خیستل شي. ټول شيان يو له بل سره اړيکې لري که په يو جز کې لاسوهنه وشي نوري برخې متاثره کوي. په طبیعت کې هر شي يوه دنده لري، يو شي ته مضر او يا مفید ويل د انسانانو د گټې له مخي ټاکل کېږي.

د دې لپاره چې خپل چاپيريال او خپل ژوند له خطره وژغورو نو اړيو چې چاپيريال ته د ورپېښو خطرونو مخه ونيسو او هم د چاپيريال په پاک ساتلو کې زيار ویاسو. د چاپيريال پاک ساتل د هر انسان دنده ده چې په ټولو پوري اړه لري. موب هر يو باید له خپل کور او کوڅې، بنوونځي او لارو خخه د چاپيريال په پاک ساتلو کې خپلې دندې په پام کې ونيسو. خپل کور پاک وساتو، دکور کوڅه پاکه وساتو، کثافات په خپل مناسب خاي کې واچوو. په سرېک او لارو باندې د مېوو پوتکي او د پلاستيڪ کھوري ونه غورخوو. که بل خوک داسي کوي باید پاملننه يې راوګرڅوو. له طبيعي زيرمو او نورو منابعو خخه باید په معقوله او په مسلکي ډول ګټه واخیستل شي او له بې خایه لاسوهنه خخه زمور چاپيريال وژغورل

شي. د استوگني چاپيريال چې مورد او تاسي پکي ژوند کوو که پاک ونه ساتل شي، نوله دول، ډول خطرناکو ناروغيو سره مخامنځ کېرو.

د متن لنډېز:

زمور چاپېره ټولو موجوداتو ته چاپيريال ويال کېري. د چاپيريال مهم توکي هوا، اویه او خاوره ده. د طبیعت د نظام د اجزاو په منځ کې خدای جل جلاله یو طبیعی تعادل رامنځته کړي دی. که دغه تعادل له منځه ولاړ شي، نو په چاپيريال ناوره اغېزه کوي. زمود په شاخوځاکې د چاپيريال ټول توکي لکه اویه، هوا، خاوره، نباتات، حیوانات، وحشی ژوی، خنګلونه او نورې زیرمې او طبیعی منابع یو له بل سره داسې اړیکې لري چې که په یو توکي کې ناوره لاس و هل کېري په نورو توکو تاثير کوي او چاپيريال متضرر کېري. د مثال په توګه که هوا، اویه یا خاوره متضرره شي نو ژوند ستونزمن کېري او یا امکان نه لري.

زمور په چاپيريال کې ژوند کوو، که چاپيريال ته پاملرنه ونه کړو، نو ژوند ته مو خطرونه پېښېري. د بېلګې په توګه که خنګلونه ووهل شي نو سېلابونه زیاتېري. Ҳمکه د بارانونو او سېلابونو له کبله خرابېري، هوا تودېري، څکه چې خنګلونه هوا تصفیه کوي او د سېلابونو مخه نیسي. مورد ته لازمه د چې په چاپيريال کې په ناوره توګه لاسوھنه ونه کړو، خو په معقوله او مسلکي ډول په چاپيريال کې لاسوھنه بې ګتې نه ده. همدارنګه مورد ته لازمه د چې د استوگني چاپيريال پاک وساتو او له ډول، ډول مرضونو څخه ځانونه وساتو.

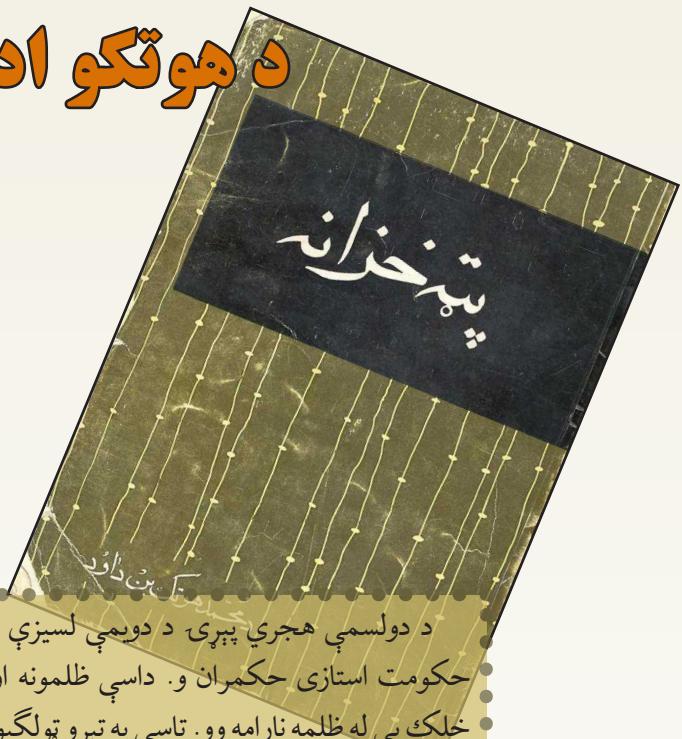
- ۱- زده کوونکي دې متن په چویه خوله ولولي او بيا دې لاندي پونستني خواب کري:
 • د چاپېریال مهم توکي کوم دي؟
 • د چاپېریال د توکو ترمنځ خه ډول اړیکې دي؟
 • که څنګلونه ووهل شي خه زیانونه رامنځته کېږي؟
 • له طبیعي موادو خخه خه ډول ګته اخیستل په کار ده؟
- ۲- خو زده کوونکي دې په وار سره د استوګنې د چاپېریال د پاکي په اړه خبرې وکړي.
- ۳- خو زده کوونکي دې چاپېریال ته د وړښنو خطرونو په اړه خبرې وکړي.
- ۴- چاپېریال خنګه پاک وساتو؟ زده کوونکي دې په دې اړه یو پرآگراف ولیکي او په تولګي کې دي واوروی.
- ۵- د طبیعت د اجزاو ترمنځ یو تعادل موجود دی دا خبره دې زده کوونکي وڅېري او بحث دې پري وکړي.
- ۶- مورد چاپېریال په وړاندې خه مسؤوليتونه لرو؟
- ۷- زده کوونکي دې په وار سره په لاندېنيو موضوعاتو باندې خبرې وکړي خپل کور،
 کوڅه، بنوونځي او بنار خنګه پاک وساتو؟

زده کوونکي دې د خپل بنار د چاپېریال په اړه په کور کې یوه لیکنه وکړي چې زمورد د کلې یا بنار چاپېریال خه ډول دی؟ بله ورڅ دې په تولګي کې واوروی.

د هوتكو ادبی دربار

د دولسمی هجري پېرى د دومي لسيزې په پائى کې په کندھار کې گرگين د صفوی حکومت استازى حکمران و داسي ظلمونه او نارواوي يې کولپې چې ددغې سيمې تول خلک يې له ظلمه نارامه وو. تاسې په تېرو تولگيوكې لوستي چې ميرويس نيكه خېل خلک پر خان راپول کړل او د کوکران او مانجې له جرګو وروسته يې د گرگين پر ضد ملي قیام وکړ او په (۱۱۱۹هـق) کال يې کندھار د د له ظلمه خلاص کړ.

د ميرويس له مريني وروسته د ده زوي شاه محمود پاچا شو. کله چې شاه محمود اصفهان ونيو، نو پېخپله په اصفهان کې پاتې شو او په کندھار کې يې خېل ورور شاه حسين پاچا کړ. د هوتكو د دولت حدود له ملتان خڅه پیل او د اوسنۍ ایران د دجلې تر سینده پوري رسپدې. ديره جات، اوسنۍ بلوچستان، غزنۍ، کندھار، ګومل، هرات هم د دوي په حکمرانې کې وو. شاه حسين چې پېخپله يوې فرهنگپالې کورنې ته منسوب او له ژې او ادب سره يې زياته علاقه ووه، نو فرهنگي کارونو ته يې خېله زياته پاملرنه واپوله. په دې لوست کې د شاه حسين په وخت کې تاسې ته د فرهنگي کارونو په اړه لنډې خبرې لرو.

— شاه حسين هوتك خېلې ژې او ادب ته کوم کارونه کړي دي؟

— د ميرويس خان هوتك په کورنې کې کوم شاعران پېژنۍ؟

د هوتكو د پاچاهي په دوران کې ڇپر پښتنه شاعران او اديبان پالل شوي او روزل شوي
دي.

د هوتكو کورني د علم او پښتو ژبي او ادب د پاللو لپاره ڏپر خدمتونه کري دي. حاجي
ميريوس خان هم د پښتو ژبي او ادب سره ڏپره مينه درلوده. در حمان بابا اشعار به يې لوستل
او زياته عقيده يې ورته لرله.

په سختو حالاتو کې به يې د رحمان بابا ديوان ته مخه کوله. سيدال خان ناصر، ملا پير
محمد، بابو جان بابي، داود خان او ملا نور محمد د ده دريار عالمان وو.

شاه حسين هوتك پخپله يوې ملي او فرهنگي کورني ته منسوب و. د ميريوس نيكه
مور نازو انا پخپله د پښتو ژبي بنه شاعره وه چې د شعرونو ديوان يې دوه زره بيته درلودل،
خو موږ ته يې يوه خلوريزه پاتې د.

سحرګه وه د نرګس لېمه لانده خاځکي خاځکي يې له سترګو خڅدې
ما ويـل خـه دـي کـښـلـي ګـلهـ وـلـېـ ژـاريـ دـهـ وـيلـ ژـونـدـ مـېـ دـيـ يـوهـ خـولـهـ خـندـپـدـهـ
د ميريوس نيكه په اولادونو کې د ده يو زوي شاه حسين او يوه لور زينبه د پښتو ژبي
شاعران وو. د زينب يوه مرثيه چې د خپل ورور شاه محمود هوتك په مرینه يې ويـلـيـ مـورـ
ته راپاتې ده:

بغ سو چې ورور تېر له دنيا سونا
کندهار واړه په ژړا سونا
دا روپ جهان راته تورتم دي نا
زره د بېلتون په تېغ کرم دي نا
هوتك غمن په دي ماتم دي نا
د پاچاهي تاج مو برهم دي نا
چې شاه محمود تېر له دنيا سونا
کندهار واړه په ژړا سونا

دغه مرثيه تاسې په تېرو ټولګيو کې لوستلې ده، شاه حسين چې ګله پاچا شو نو د

هوتكيانو دولت يې تر گومله او گويي پوري پراخه کړ. دی يو عادل او مدببر پاچا و. دريار يې له عالمانو، شاعرانو او فاضلانو ډک و. پخچله د پښتو ژې شاعر و. محمد هوتك د پتې خزانې كتاب په ۱۱۴۱ هـ.ق. کې د ده په سپارښته تاليف کړ او د پښتو د لرغونو شاعرانو شعرونه يې پکې خوندي کړل. پتې خزانې د شاه حسين يوه غزله خوندي کړې چې خو بیتونه يې په دې دول دي:

بېلتانه دې د غمو په چپاو چور کرم په تiarو کې د هجران يې له تا دور کرم
بېلتانه دې هسې اوښکې راخپري کړې ستا د فکر په ګرداب کې تل عبور کرم
د فراق پرې مې کېښود ومرى ته په جهان کې يې رسوا لکه منصور کرم
په وصال دې هم نابناد يمه دلبرې د بېلونون فکر په زړه کې ناصبور کرم
د بنو غشى مې وڅور په حیګر کې غمازانو په غمزو غمزو مهجور کرم

خلق ياد زما د عشق په ليونو کا

زه حسين محبت هسې مشهور کرم
د هوتكو له کورني سربېره نور شاعران هم په دغه وخت کې وو چې شعرونه يې ويل.
په دغه وخت کې د پښتو ادبیاتو د ودې لپاره بنه زمينه برابره وه. شاه حسين پاچا به په خپل
دريار کې عالمان او شاعران پالل، دوى به يې په انعامونو او جوايزو لمانځل. د نارنج په ماني
کې يې د ادبی دريار بنسټ کېښود. د کندھار په پاچاهي اړګ کې چې د نارنج مانۍ يې
بلله په اونۍ کې به يو خل په شاهي کتابتون کې دا ادبی دريار جوړپدله. پخچله پاچا او نورو
شاعرانو به پکې ګلبون کاوه. محمد هوتك به د دې دريار د منشي په توګه هم حاضر و.
پښتو حماسي هم په دغه وخت کې په منظم او بشپړ دول رامنځته شوې. حماسه د ادبیاتو يو
موضوعي ډول دی چې په دې ډول کې جنګي مسایل په حکایتي او داستاني ډول بیانېږي.
په حماسه کې کله کله د رزم د خبرو ترڅنګه د بزم خبرې هم خرګندېږي. حماسه کېداي
شي په نظم کې وي او يا هم په نشر کې وي. هغه اشعار چې جنګي او رزمي خبرې پکې
راغلي وي او داستاني شکل ونه لري په حماسو کې نه حسابېږي.

حمسې په درې چوله دي: تاریخي حمسې، عشقی حمسې او مذهبی حمسې.
په پښتو کې د حمسو لیکل د هوتكو د پاچاهي په دوران کې پیل شوي دي. په دغه
دوران کې دېره مهمه حمسه دريدي خان مومند نظم کړي (محمدونامه) ده، په دې حمسه
کې د میرویس نیکه او شاه محمود هوتك د جنگونوکیسي راغلي دي. دا کتاب ريدي خان
مومند تر (۱۱۳۶هـ.ق.) وروسته په خواړه نظم کښلی دي او شاه حسین ورته زر طلاوې
دانعام په توګه ورکړي دي.

دريدي خان مومند د حمسې بشپړ متن په لاس کې نشته. یوازې د ګرګین د وژلوکيسه
یې پتې خزانې تر موږه رارسولي ده. د دې وخت بله حمسه (جګړه د محمود افغان او نیول
د اصفهان) ده. د دې حمسې لیکوال محمد امین سر پرېکړي نومېږي. محمد امین په
(۱۱۳۵هـ.ق.) کال له شاه محمود هوتك سره د اصفهان د نیولو په جګړه کې شامل و. په
دې حمسه کې د اصفهان د نیولو د جګړې ټوله کيسه راغلي ده.

د هوتكو په دوران پوري اړوند دريمه حمسه (قصه د بربندا یا خلدي) ده چې د محمد
امین سرپرېکړي د زوی حافظ نور محمد ده.

دا حمسه په خواړه نشر کې لیکل شوې ده. د هوتكو په دربار پوري نور ترلي یو شمېر
شاعران وو چې دلته یې په لنډيز یادونه کوو.

داود هوتك د قادر خان هوتك زوی د میرویس نیکه د لښکرو مشر و. په (۱۱۳۶هـ.ق.)
کې وفات شوی دي. شعرونه یې ویل او د تجنيس په صنعت کې لوی لاس درلود. په پته
خرانه کې یې دوې ریاعیانې راغلي دي چې یوه یې په دې ډول ده:

چې د چا په زړه کې اور د مینې بل سی په وریل یې لمبې ګډې حال یې بل سی
اور د مینې کله مری د زړه له مینې د وریل مینه که تل د زړه په تل سی
د دغه دربار بل شاعر ملا محمد یونس توخي د ملا محمد اکبر زوی دي. د شاه حسین
پاچا په وخت کې د کندهار د جامع جومات امام و. د شاه حسین په دربار کې بل عالم ملا
زعفران تره کې و چې په طب او حکمت کې یې د (ګلداسته زعفرانی) په نامه یو کتاب
لیکلی دي. دی د پښتو دېر بنه شاعر و. کله چې د شال او زوب سیمې فتحې شوې نو شاه

حسین پاچا ته یې دغه زبری په دې ډول وکړ:

د حسین بادشاه د بخت ننداره گورئ چې یې فتح په لښکرو ږوب و شال کا
چې دا زبری یې راوري دی حضورته نو زعفران انعام پر سر زعفرانی شال کا
شاه حسین پاچا د دې شعر په اورپللو سره ډېر ژر زعفرانی شال ورکړ او په مجلس کې
یې ټول حاضرين په یو یو زعفرانی شال ونمائل.

بابوجان بابي د کرم خان زوي چې د کلات حاکم و او د اصفهان په جنګونو کې د شاه
محمد هوتک ملګري و د دغه ادبی دریار بل شاعر و چې د پښتو ملي نکل (شها او ګلان)
یې په پښتو نظم کړ چې دوه بیته یې په دې ډول دي:

عشق یو هسپی توپیالی دی چې پر هر ئای یې بری دی

د عشق اور هسپی سوزان دی چې سوڅلی یې جهان دی

د دغه ادبی دریار بل غړی ستر سپه سالار شاعر سیدال خان ناصر و چې د هوتکو د
پاچاهی په ټوله دوره کې د لښکرو مشر و په ټولو جنګونو کې یې برخه درلوده او د نادر
افشار په وړاندې د کندھار په دفاع کې په مېړانه وجنګدله.

سیدال خان ناصر د نادر افشار په امر رووند کړای شو او پاتې عمر یې تر مرینې پوري د
کابل په شکر دره کې تېر کړ. د شکر درې د سیاه سنګ په هدیره کې دفن دی. پېچې خزانې
د د یوه بنکلې بدله خوندي کړې ده چې د سر بیتونه یې دادي:

یار ماله هسپی ګران سو راتېر تر ټول جهان سو

نور نه وینم په سترګو جهان ټول راته جهان سو

ملانور محمد غلجي د ملا یار محمد توخي زوي د هوتکو د کورنۍ د بنحو او نجونو
استاد او لوی عالم و یو کتاب یې د نافع المسلمين په نامه لیکلې دی. دغه کتاب په کابل کې
چاپ شوي دی. یو مخمس یې چې پېچې خزانې راوري دی په دې ډول پیلېږي:
ته مؤمن ژوندي په دین یې زما یاره ته ژرا فرياد کوه په خوکو کاره
اسـتغفار توبه کوه د خان د پاره ته هم خان ساته پناه غواړه له ناره
بیداري کړه په سهار زما دلداره

بهادر خان د شاه حسین د لښکرو لوی سالار و د شال او ږوب فتح د ده په لاس شوې.

شاه حسین به ده ته د ورور خطاب کاوه. بهادر خان هم د پښتو شاعر و. یوه بدله یې پتې خزانې ثبت کړې ده.

پېلسون دې زور دی تر لېمو مې سهار نم خاخي
لکه شبنم خاخي
دا سره یاقوت مې په لمن کې ستا په غم خاخي
په غم الم خاخي
گوره لیلی باران د اوښو ستا په چم خاخي
خنګه پر چم خاخي

د هوتكو د ادبی دریار بله مشهوره خپره محمد هوتك د داود خان زوی دی. د هوتكو د دریار منشی او کاتب و. د شاه حسین په هڅونه یې د پښتنو شاعرانو تذکره (پته خزانه) ولیکله. بل کتاب یې د خلاصه الطب په نامه ولیکو چې پاچا ورته سل طلاوی انعام ورکړې. یو بل کتاب یې د خلاصه الفصاحت په نامه هم لیکلی و. محمد هوتك د هوتكو د پاچاهی له سقوط خخه وروسته د کلات سیوري ته راغنی. هلته یې کارپز وواهه اوکلی یې جوړ کړ. په پته خزانه کې یې د شعرونو نمونې راغلي دی. د یوې غزلې مطلع یې داده:

ساقي پاڅه د سرو ميو ډک یو جام را ستا له غمه نا ارام یمه ارام را
بې له ميو د بهار ننداري خه کرم پسلی سو د خوبنۍ بنه پیغام را
د پېلسون په تاریکی کې مې زړه شين سو رهنا لمد د جان د ميو په ظلام را
ناکامیو د دنيا مې کام را تربیخ کا چې مې خور کا کام ترخه و ما ناکام را
نه نشاط سته نه مستی سته نه رندي سته چې سم رند هغه اویه علی الدوام را
په اویو مې سور زړکی لږ خه راتود کا محمد ته د اور ډک یو هسې جام را
پیر محمد میاجي چې د پیر افغان په لقب ستایل شوی و. دی هم د هوتكو د دورې
عالم او شاعر و. دوہ کتابونه یې لیکلی چې یو یې د (افضل الطرائق) په نامه د اخلاقو او
عقایدو په بیان کې لیکلی دی. بل کتاب یې د (القرايض في رد الروافض) په نامه دی. د

پیر محمد د شعر نمونه هم په پته خزانه کې راغلې ده. بل شاعر نصر الدین خان اندر دی چې د (پلار ویلی) په نامه یې یو کتاب په پښتو نشر کې لیکلی دی. په پته خزانه کې یې نمونه راغلې ده:

د خوار عاشق ژرا مدام وي دا خه کار دی نا
که وي په پته خوله، همدغه یې گفتار دی نا
د خوار عاشق مدعای داده که ژرا کي نا
چې وربنکاره خپله زبای مخ دلرباکي نا
په خپل وصال که یې خوشحاله محبوبا کي نا
بل خه نه غواړي همدغه اميډوار دی نا

د متن لنډيز:

د هوتكو د پاچاهي دوران (۱۱۱۹ - ۱۱۵۰ هـ.ق.) د پښتو ادبیاتو د منځنۍ دورې یو غوره پړاو دی. په دغه دوره کې ادبی دربار ایجاد شو. عالمان او شاعران راټیول شول. عالمان او شاعران به په انعامونو نمانځل کېدل.

تحریری حماسي آثار په همدغه مهال کې رامنځته شول. تاریخي بشپړي حماسي او عشقی حماسي د دغه دوران لاسته راړونې دی. د دې دوران نمونې د ولسي ادب ډېږي سکلې نمونې دی. د دغه دوران د آثارو روحيه هېواد پالنه ده. د هنري ارزښتونو له پلوه د دغه دوران شعرونه په لوره سطحه کې نه دي.

په دې دوران کې له نظم سرپرې نشي کتابونه هم کښل شوي دي. لکه پته خزانه، جګړه د محمود افغان او نیول د اصفهان او Ҳینې کيسې او نکلونه چې د پښتو د نثر په تاریخ کې خاص څای لري.

د دغه وخت بله مهمه حماسه د ریدي خان مومند نظم کړې (محمود نامه) ده. قصه د برښنا يا خدی عشقی حماسه ده چې په نثر لیکل شوې ده. د هوتكو په شاهي کورني کې بنخو هم شاعري کوله. د هوتكو د پاچاهي په وخت کې په لسګونو نور شاعران او عالمان هم وو چې له دغه دربار خخه لري وو او ادبی هستونې یې کولې.

۱- زده کوونکي دې متن په چویه خوله ولولي او لاندي پونتنې دې خواب کري:

- ميرويس نيكه په خه دول هپواد له پرديو اشغالگرو خخه خلاص کړ؟
- ادبی دربار د چا په وخت کې جور شو او خه کارونه ېې سرته رسول؟
- د ادبی دربار کوم عالمان او شاعران پېژنې نومونه ېې واخلي؟
- د هوتكو په کورني کې کومې بنځې شاعرانې پېژنې؟

۲- زده کوونکي دې د دغه دوران مهم ادبی کارونه په يو پرآگراف کې ولکي او بيا دې په تولګي کې واوروسي.

۳- خو زده کوونکي دې د هوتكيانو هغه خدمتونه په شفاهي دول ووایي چې ژې او ادب ته کري دي.

۴- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووپشل شي. يوه ډله دې د دغه وخت د شاعرانو نومونه واخلي او بله ډله دې د دغه وخت د كتابونو نومونه ووایي.

۵- د هوتكو د پاچاهي په وخت کې کومې حماسي د کومو شاعرانو له خوا رامنځته شوې نومونه ېې واخلي.

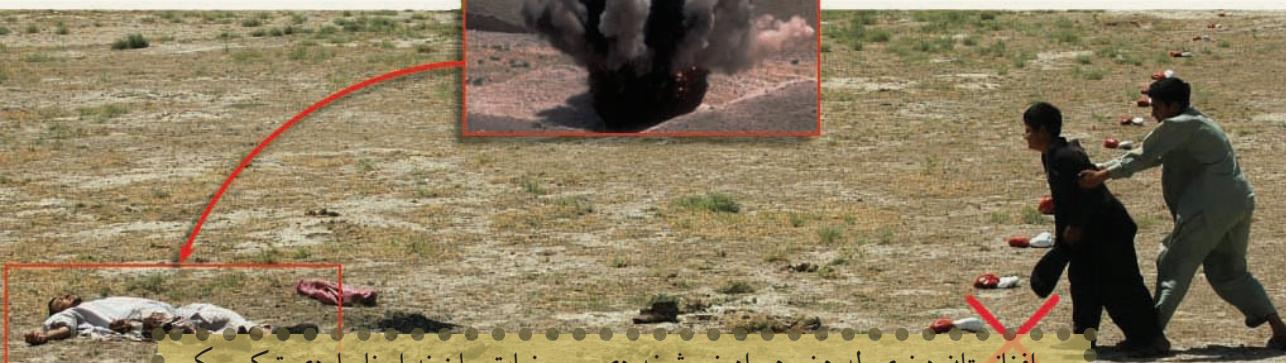

زده کوونکي دې په کور کې متن په غور سره ولولي او بيا دې د هوتكو د پاچاهي د وخت مهم ادبی کارونه په يوه يا دوه مخونو کې ولکي او په بله ورڅ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

د ماین خطرونه

افغانستان د نړۍ له هغه هپوادونو خخه دی چې زیات ماینونه او ناچاودی توکي پکې موجود دي، په افغانستان کې اوږد مهاله جګړه تېره شوي او د جګړې په دوران کې له مختلفو ماینونو خخه کار اخیستل شوي دي. خومره چې ماینونه زیات کارول شوي، هماغوره د ماین د قربانيانو شمېرہ هم زیاته ده. اوس هم ډېر ماینونه تر خاورو لاندې دی او په هره میاشت کې له پنځسو خخه زیات کسان د ماین قرباني کېږي. ماینونه هغه چاودېدونکي توکي دی چې له لرګيو، اوسيپې او پلاستيك خخه جور او دننه یې ناچاودي توکي ځای پر ځای شوي وي. دا وسله هغه وخت چوي چې د انسان لاس يا پښه ورسره ولګي. دغه چاودېدنه د انسان د ټېبې کېدو او يا مرینې سبب کېږي. مختلف ډولونه او شکلونه لري چې د انسانانو او لېردېدونکو وسیلو د له منځه ورلو لپاره ترې کار اخیستل کېږي.

- که تاسي له ماین سره مخامنځ شیء نو خه باید وکړئ؟
- که به یو ځای کې خوک په ماین والوzi نو تاسي باید خه وکړئ؟

ماینونه او ناچاودی توکی په هر خای کې پیدا کېدای شي. ماینونه د خانګرو سیمو د ساتنې لپاره لکه نظامي پوستو ته د تلو د مخنيوي لپاره او یا د چار او وحشت د رامنځته کولو لپاره کارول کېږي.

د جګرو په اوردو کې زموږ په هېواد کې ډول، ډول وسلې استعمال شوي دي چې یو له دغو خخه ماین او ناچاودی توکی دي. د ماینونو پېژندل سخت کار دي، ځکه چې زیات ماینونه په ځمکه کې بنسخ شوي دي.

د ناچاودو توکو پېژندنه دومره ستونزمنه نه ده، ځکه چې ناچاودی توکی د ځمکې پر سر پراته وي، په دې توګه امکان لري چې یو وخت تاسې د ماین پر سیمه وربرابر شئ. که چېړی داسې پېښه شوه، نو تاسې باید وارخطا نه شئ او یو خوا بلې خواهه ونه تبنتی. په دغه وخت کې باید دا لاندې لارښوونې عملی کړئ او تل یې په نظر کې ولرئ:

- په خپل خای ودربرۍ.

- نورو خلکو ته ووایاست چې حرکت ونه کړي، ځکه چې دا سیمه خطرناکه ده.
- له هغه کس یا کسانو خخه چې په خوندي ساحه کې موقعیت لري، مرسته وغواړئ چې هغوي د ماین پاکي دفتر یا سیمه ییزو مقاماتو (پولیسو، سپین بیرو، مشرانو...) ته خبر ورکړي.

- د مرستې تر رسپلدو پوري باید صبر وکړئ، له خپل خای خخه ونه خوځېږي. همدارنګه که چېړی په کوم خای کې د ماین پېښه رامنځته کېږي او تاسې د ماین قرباني وښئ نو هڅه وکړئ چې قرباني ته نزدې نه شئ، ځکه د دې امکان شته چې د یوه قرباني پر خای دوه ته قرباني شي.

- کله چې له داسې پېښې سره مخامنځ کېږي، نو لاندې لارښوونو ته پاملنې وکړئ:
- هېڅکله د خطر سیمې ته د ننوتلو کوبنښن مه کوئ، ځکه ستاسې ننوتل دې سیمې ته د نورو چاودنو سبب کېږي. تاسو او قرباني ته نور زیان رسپدلى شي. دا مو باید په یاد وي چې په کومه سیمه کې چې د یوه ماین پېښه رامنځته کېږي هلته د نورو ماینونو د شتون احتمال هم شته.

- قربانی یا د ماین تپی ته چاد ورکرئ، له هغه سره خبری وکرئ چې د د روحي حالت بیخی خراب نه شي.
- د مسلکي مرستو لپاره ماین پاکانو، پوليسو، کلينيکونو او روغتونونو ته خبر ورکرئ چې د ماین له تپی سره لازمه مرسته وکرئ.
- تر هغه چې مسلکي مرسته نه وي ترلاسه شوي د خطر سيمې ته مه داخلېږي، له قربانی سره خبری وکرئ او هغه ته وواياست چې له خپل ځای خخه ونه بنورېږي. هېڅکله کوم شی د هغه پر لور مه غورخوئ.
- که چېږي یې له بدن خخه وينه بهېږي مشوره ورکرئ چې د وينې بهېدل د لاس، پټکي او يا دستمال په واسطه بند کري.

په دې توګه لازمه د چې زده کونکي دغه معلومات له خپلو خپلوانو او دوستانو سره هم شريک کړي چې هغوي هم د ماین له خطرنو خخه په امن کې پاتې شي.
همدارنګه لازمه د چې د ماین لرونکو او ناچاودو توکو سيمې چې د ماین پاکانو له خوا په سره رنګ نښه شوي دي هلته داخل نه شي، ځکه په سره رنګ نښه شوي تېږي دا معنا لري چې دلته ماینونه شته. که کوم ځای په سپین رنګه تېرو نښه شوي وي نو دا معنا لري چې دغه ځای د ماین پاکانو په واسطه له ماینونو خخه پاک شوي دي. همدارنګه په آبي رنګ نښه شوې تېږي د هغه ځای خرگندونه کوي چې دلته ناچاودي توکي شته. دلته هم بايد د ننوتلو خخه مخنيوي وشي.

د سفر په وخت کې بايد په شارو لارو تګ ونه شي ځکه هغه لارې چې تګ راتګ پرې نه کېږي هم د دې معنا لري چې دلته ماینونه شته.

که چېږي د سفر په وخت کې ياست او نه پوهېږي چې په کومه لاره لار شئ، نو د محل له خلکو خخه پوبنتنه وکرئ او کومه لاره چې هغوي درته بنائي په هغه لاره لار شئ. زړې کلاګانې او هم هغه سيمې چې جګړه پکې تېره شوي وي لکه پخوانۍ نظامي مورچې او یا هغه ځایونه چې په اغزي لرونکو سيمونو پوبنل شوي، هلته مه داخلېږي، ځکه چې دلته د ماینونو خطر شته.

ماشومان پوه کړئ چې د او سپنې ټوټې او د سلو خولونه ټول نه کړي، خکه چې په دې
کې ناچاودی توکي وي او د ژوند په بیه یې تمامېږي.
ماينونه مختلف شکلونه لري، که تاسې له یوه نا آشنا شي سره مخامنځ کېږي، لاس مه
ورورې خپل مشران يا چارواکي او یا د ماین پاکانو ډلې ته خبر ورکړئ.
ماين پت دبمن دی دوست او دبمن نه پېژني، کوبنښن وکړئ چې د ماین له خطرنو
څخه ځانونه وړغوري.

د متن لنډيز:

زمور هپواد په تپرو دېرش کلنو جګروکې له ماينونو څخه ډک شوي دي. د اړوندو
موسسو له خوا دغه ماينونه ایستل شوي او خه یې شنله شوي دي، خو اوس هم تر
ځمکې لاندې ډېر ماينونه سبخ دي چې مرګ او ژوبلې رامنځته کوي. که چېږي تاسې
د ماین پرسیمه وربراښې، نو پر خپل ځای ودرېږئ او د سیمې له خلکو څخه مرسته
وغوارې چې ماین پاکانو ته خبر ورکړي.

د هغې سیمې پولیس را خبر کړئ، د مرستې تر رارسېدو پورې باید پر خپل ځای
ولاد راوسي او مه بنورېږئ. کله چې د مرستې تیم را ورسېد، د هغو په لارښونو باندې
عمل وکړئ. داسې سیمې چې د ماین له کبله شکمنې وي، هلته مه داخلېږئ او یا د
سیمې له اصلی او سېدونکو څخه د دغه ځای په هکله پوبنتنه وکړئ.

که چېږي د ماین یوه پېښه رامنځته کېږي او یو خوک د ماین په واسطه تېپی یا وژل
کېږي، هلته مه ورځۍ په دغه وخت کې هم باید د ماین پاکانو تیم ته خبر ورکړئ.
که چېږي تاسې وغوارې چې د ماین تېپی ته ورنژدې شې، نو په حقیقت کې له هغه
سره مرسته نه کوي، بلکې د خپل ځان او د هغه ژوند له نور خطر سره مخامنځ کوي،
ځکه چې په کوم ځای کې یو ماین انفجار کوي، هلته کېدای شي نور ماينونه هم وي او
ستاسو په ورتگ سره نورې چاودنې رامنځته شي. غوره به داوي چې له تېپی سره خبرې

وکرئ، هغه ته ڏاڻ ورکرئ او ژر تر ژره د ماین پاکانو ڏله راخبره کرئ.
 زده کوونکو ته لازمه ده چې هېڅ یونا آشنا شي ته لاس ورنه وړي، ځکه کېدای
 شي هغه ماین وي او ستاسې ژوند له خطر سره مخامنځ کرې. همدارنګه زده کوونکو ته
 لازمه ده چې د ماین په اړه معلومات له خپلو نورو دوستانو سره هم شريک کرې چې
 د ماین له خطر خخه وزغورل شي.

فعاليتونه

- ۱- زده کوونکي دې متن په وار سره په لور غږ ولولي او بيا دې لاندې پوبنتنو ته څوابونه
 ووايي:
- ماین خه ته وايي؟
 - که چېرې ماین ووينه نو خه باید وکرئ؟
 - که چېرې په کوم څای کې ماین انفجار وکرې، نو مور ته خه کول په کار دي؟
 - که په کومه نا آشنا سيمه وربراير شی نو هلته باید خه وکرې؟
- ۲- که چېرې تاسې د ماین او یا ناچاودو توکو له قرباني سره مخامنځ کېږئ نو خه ډول
 غږگون بنکاره کوي؟
- آيا تاسو د مرستې لپاره د ماین سيمې ته ننوخی؟
 - آيا تاسې د ماین قرباني همدارسې پرېبردي او خپله تبنتی؟
 - آيا تاسې بنه ګني چې قرباني ته د مرستې لپاره خه شی ورگوزار کرئ او که همدارسې
 ې پرېبردي او که د ماین پاکانو ټيم ته به خبر ورکوي؟
- ۳- زده کوونکي دې د مسلکي مرستو او غير مسلکي مرستو په هکله نيم مخ ليکنه
 وکرې او بيا دې په ټولګي کې واوروسي. بنوونکي دې د زده کوونکو نيمګړتیاوي سمې
 کرې.

۴_ زده کوونکي دې د ماین د چولونو او د ماین د ساحو په هکله په وار سره خبرې وکړي.

۵_ که چېري له کوم نا آشنا شي سره مخامنځ شئ نو باید خه وکړي؟

الف: را او چت یې کړي؟

ب: په پښه یې ووهی؟

ج: په تیره یې ولی؟

د: ماین پاکانو ته خبر ورکړي؟

زده کوونکي دې په خپله سیمه کې د ماین د هغه قرباني په هکله یوه کيسه ولیکي چې
دوی یې پېژني او په بله ورڅ دې په درسي ساعت کې ولولی:

اصطلاحات او محاوري

پښتو اصطلاحات
او
محاوري

اڳولال : محمد گل «نوری»
۱۴۲۰ء پښتو له

- محاوريه خه ته وايي؟
- محاوريه له متل سره خه توپير لري؟
- محاوريه هم لکه د متل په خبر د شفاهي ادبیاتو یوه مهمه برخه ده چې د خبرو اترو
- په وخت کې يې ويونکي د خپل مقصد لپاره استعمالوي. اصطلاحات او متلونه که له
- یوه پلوه د یوې ژې غنا خرگندوي، نوله بل پلوه ژېه بنکلې کوي.
- تاسې په تېرو تولګيو کې د متل په اړه معلومات ترلاسه کړي دي. په دې لوست کې
- به د محاوري يا اصطلاح په هکله معلومات ترلاسه کړئ.

اصطلاحات او محاوري هغه تعبironنه دي چي هر ملت يې د خپل ژوند چاپېریال، عنعناتو، اخلاقو، دود دستور او روحياتو مطابق پخپله ژبه کې خلق کوي او د خپلو مقاصدو د اظهار لپاره يې استعاره کوي. د محاوري په ويلو سره د اورپدونکي فکر ډېر ژر اصل مقصد ته رسپري، پرته له دي چي ويونکي خپل مقصد په عبارت ووايي.

اصطلاحات او محاوري د ژې او ادب او د ورخنيو خبرو اترو یوه قوي برخه د چي د ژې معنوي لطفت او خوند زياتوي. محاوره د کلماتو داسې یوه مجموعه ده چي په خبرو اترو کې د حقيقي معنا پر ځاي په مجازي معنا کې استعمالپري لکه د ستړګو تور یعنې ډېر خور او ګران.

محاوره په لغت کې خبرو اترو ته وايي او په اصطلاح کې د ويونکو د ورخنيو خبرو اترو يا د اسلوب د بيان نوم دي.

محاوره په دوو کلمو ياله دوو په زياتو کلمو کې وي. محاوري د یوه قام، مزاج، طبیعت، دود دستور، کړو وړو، ذهن او فکر عکاسي وي. که خوک د یوه قوم مطالعه غواړي نو ضرور ده چي د دغه قام د ادب د مطالعې تر خنګه محاوري او متلونه هم مطالعه کري. متل هم لکه د محاوري په شان د حقيقي معنا پر ځاي د مجازي معنا په توګه د استعارې او کنایې په ډول استعمالپري، لکه: خنګل د زمره څخه خالي نه دي.

متل یو بشپړ عبارت يا بشپړ جمله وي چې مطلب او مفهوم يې هم بشپړ او پوره وي. محاوره د متل بر عکس بشپړ عبارت او بشپړ جمله نه وي، بلکې په خبرو کې د استعمال په وجه ترې مطلب اخیستل کېږي، لکه په لاندې بېلګو کې:

د متل بېلګه: لم په ګوته نه پېږي. دا یوه بشپړه جمله ده او مطلب يې هم واضح دي. د محاوري بېلګې: لور په لوټه تېره کول، له عقل سره چې کول، د زړه وښې خښل، د مرچو په ختيه کېناستل، د بوسو لاندې اویه تېرول. په دغه مثالونو کې وينو چې بشپړې جملې نه دي او مطلب يې هم په بنکاره توګه خرگند نه دي. که دغه محاوري په نورو عبارتونو کې استعمال شي، نو مطلب يې هم واضح کېږي، لکه: زلمى لور په لوټه تېره کوي یعنې وخت

ضایع کوي. نسیم له عقل سره ڏزي کري دي. يعني له عقل خخه کار نه اخلي او هر کار په بې عقلی سره کوي. له عزيز سره بحث کول د زړه د وينو خښل دي. يعني خبرې ته غور نه بودي. خبره نه مني. اکبر نن د مرچو په خته ناست دي، يعني دېر غوسه دي.

تورگل د بوسو لاندي او به ييائي، يعني اصلی خبره نه کوي چل او فربکوي.

د متل او محاوري ترمنځ توپير همدادي چې په متل کې د کلماتو د یوې مجموعې مفهوم واضح وي او نورو کلماتو ته ضرورت نه لري.

متل په خپله جمله او عبارت کې واضح وي. په محاوره کې مفهوم واضح نه وي او د مفهوم د واضح کولو لپاره نورو کلماتو ته اړتیا لري. لکه په دي متل کې (خه چې کري هغه به رېپې) مفهوم واضح دي او نورو کلماتو ته اړتیا نه ليدل کېري، خو په دي محاوره کې (اوره ورکول) واضح معنا نه لري، خو که نور کلمات ورسره یوڅای شي نو معنا ورکوي، لکه: احمد خپل ورور ته اوړه ورکړه. يعني مرسته یې ورسره وکړه. يا لکه: (له خوبې ګوټې نیول) دا محاوره څانته معنا نه لري، خو کله چې ورسره نور کلمات یوڅای شي نو معنا ورکوي، لکه: ستار وحید له خوبې ګوټې نیول. يعني مجبور کري یې دي.

يا تر لمن لاندي کول چې څانته معنا نه لري، خو که ووايو زليخا ترور خپل لمسيان تر لمن لاندي کړل. نو دا معنا چې د لمسيانو ساتنه او پالنه یې په غاره واحیستله.

محاوره په ژيه کې يو ځانګړي مقام لري او د ژې او ادب یوه مهمه پانګه ګنبل کېږي. محاوري د سپین بېرو له خوپې وتلي دي او د ولس په تهذیب، تمدن او ثقافت باندي رڼا چوي. محاوره هم لکه د متل په خپل دېر خواړه لري. محاوره هم د متل په خپل نهه وي. د متل غوندي د محاورو ویونکي هم معلوم نه دي او سينه په سينه له یوه نسل خخه بل ته لېږدېلې دي.

متل او محاوره په پښتو شاعري کې د استعمال ځای لري او کلام بنکلی کوي. په شعر کې فصاحت او بلاغت پیدا کوي او ورځني ژوند ته یې نزدې کوي. په لاندي بیتونو کې د محاورو بېلګې ويني.

هسبی شان مې تر دوه سترگو باران اووي

چې مې سپين شول په ژړا د کسو توري

(معز الله مومند)

وينې سپينې شوې د خلقو لکه اوښکې

خپل اجزا دي له جګره ګربزان هم

(کاظم خان شیدا)

د اصطلاحاتو ئىينې بېلگې:

– په خوله کې لويدل.

– په غوره وهل.

– اویه خړول.

– په سرګرڅېدل.

– سترگې درنول.

– سترگې سپينول.

– غاره اینسودل.

– لاس تنګېدل.

د متن لندېز:

محاوره په خبرو اتروکې د حقيقې معنا پر خای په مجازي معنا استعمالېږي. محاوره له دوه او یا له دوو خخه له زیاتو کلمو خخه جوړه وي. محاوره بشپړ عبارت او بشپړه جمله نه وي، بلکې په خبرو کې د استعمال په وجه ترې مطلب اخیستل کېږي. متل په خپله جمله او عبارت کې واضح وي، خو په محاوره او اصطلاح کې مفهوم

واضح نه وي. محاوره د مفهوم د واضح کولو لپاره نورو کلماتو ته اړتیا پیدا کوي. متل بیا نورو کلماتو ته اړتیا نه لري.

محاوره هم لکه د متل په خېر د خپل مقصد لپاره په خبرو کې استعمالېږي. محاوره هم لکه د متل په خېر د یوه ولس د ټولنیز ژوند عکاسي کوي. د محاوري ویونکي هم معلوم نه وي او له یوه نسل خخه بل ته لېږدېدلې وي. محاوره هم د ژې یوه پانګه ده چې ژبه خوندوره کوي. په پښتو شاعري کې هم لکه د متل په خېر محاوري راغلي دي. شعر یې خورد او روان کړي دي او ورځني ژوند ته یې نژدې کړي دي. محاوره هم لکه د متل په شان په ورځنيو خبرو کې ډېره کارول کېږي.

فعاليتونه

۱- زده کوونکي دې د بنوونکي له لوستلو خخه وروسته د متن یو، یو پرآگراف ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې ووايي.

۲- بنوونکي دې خو زده کوونکي په وار سره د تختې مخ ته راولي او په متن کې راغلي محاوري دې یوه، یوه په تختې ولیکي او بیا دې په وار سره معنا کړي.

۳- زده کوونکي دې له څانه یوه، یوه محاوره ولیکي، د محاوري مقصد دې په ګوته کړي او ټولګيوالو ته دې په وار سره واوروسي.

٤_ زده کونکی دې لاندې پونتنې خواب کړي:

- متل خه ته وايي؟
- محاوره خه ته وايي؟
- د متل او محاوري توپير خه دی؟
- د متل او محاوري استعمال په ژبه کې خه ګټې لري؟

٥_ زده کونکی دې د لاندې محاوري په اړه خپل نظر په وار سره خرگند کړي.

(په پچه ختل)

٦_ زده کونکی دې په وار سره یو یو متل له ئانه ووايي او د متل مقصد او د استعمال
خای دې خرگند کړي.

٧_ زده کونکی دې د لاندې اصطلاحاتو پر مفهوم او مقصد خبرې وکړي او د هرې
اصطلاح د استعمال خای دې خرگند کړي:

- لاس په سرکول
- وينه سپینېدل
- آسمان ته کتل

زده کونکی دې په کورکې د کورنۍ د غړو په مرسته پنځه، پنځه محاوري له معنا او
مفهوم سره ولیکي او په بله ورڅ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

د روبدیوالی لاملونه

روبدیوالی (اعتنیاد) یو پرله پسې مسمومیت دی چې د نشه یې توکو له استعمال خخه په بدن کې راپیدا کېږي. روبدیوالی د ځانی او روحي زیانونو سبب کېږي او پولنیزې ستونزې رامنځته کوي. په نشه یې توکو اخته کېدل او عادت یا د نشه یې توکو سره ځانی او روحي تراو چې پربېندول یې ستونزمن او ناشونی دی، روبدیوالی بلل کېږي.

په نشه یې توکو عادت کېدل هغه وخت رامنځته کېږي، کله چې خوک په پرله پسې توګه نشه یې توکي استعمال کړي. هغه کسان چې نشه یې توکي کاروی او ورځنی عادت یې گرڅدلې وي، دغه کسان د روپردو کسانو (معتادينو) په نامه یادېږي. له بله مرغه زموږ په ګران هپواد کې هم یو شمېر معتادان شته چې ځوانان دي او عمرونه یې د ۱۸ او ۳۰ کلونو ترمنځ وي. دغه کسان په کورنې او پولنه کې هېڅ عزت نه لري. له پولنې خخه جلا کړي شوی دي او د پولنې د اوړو بار دي. په دې لوست کې به تاسې ولوئ چې روبدیوالی خنګه پیدا کېږي او لاملونه یې خه دي؟

— تاسې کوم نشه یې پېژني، ووایئ چې هغه ولې په نشه اخته شوی دي؟

— خنګه وکړو چې له نشو خخه خان وړغورو؟

روبرديوالی هغه متناوب او پرله پسې مسموميت دی چې د حئينو مخدره توکو کيمياوي او يا مصنوعي ترکيباتو د تدریجي مصرفولو له وجې په مصرف کوونکي شخص کې پيدا کېري. د ځاني او روحی دواړو د زيانونو سبب کېري. دا روبرديوالی په پايله کې خانګري او ټولنيزې ستونزې رامنځته کوي.

په بله وينا د یوه شخص عادت کېدل او يا له نشه يې توکو سره د د ځاني او روحی تراو چې ترک کول یې ورته ستونزمن او يا بیخي ناشونی کار وي روبرديوالی (اعتياد) بلل کېري.

په نشه يې توکو عادت کېدل هغه وخت منځ ته راخې کله چې روبردي شخص په پرله پسې توګه مخدره مواد لکه: اپین، چرس، هيرويين او يا مورفين استعمال کېري او د وخت په تېرپلدو سره یې ورته علاقه زياته شي. په تدریجي توګه د مخدره توکو په استعمال کې زياتوالی راولي.

کله چې د مخدره توکو مصرف کوونکي داسې یو حالت ته ورسپري چې په جبري توګه د نشه يې توکو مصرف ته اړوي، نو هغه ته معتاد ویل کېري.

که خه هم په نشه يې توکو اخته کسان هېڅکله دانه مني چې هغه دې ګواکې معتاد وي، خو دا یو حقیقت دی چې هغه روبردي دی. یو مشهور متل دی چې ((هېڅ معتاد خېل د اعيتاد لومړي ورڅ په یاد نه لري)).

دا یو خرگند حقیقت دی چې هېڅوک دانه غواړي چې د اعيتاد په لومو کې دې راګير شي او هېڅکله دا اراده هم نه لري چې په مخدره توکو دې اخته شي او خلک دې د یو نشه يې په توګه یاد کېري.

هغه کسان چې معتاد کېري په لومړي سر کې د یو ازمایښت په توګه نشه يې توکي استعمالوي او يا د ناوره دوستانو او ملګرو له خوانه ورته بلنه ورکول کېري چې په دغښې کوچنۍ تېروتنې سره د نشه يې توکو په لومو کې راګير شي چې بیا ورڅخه د ځان ژغورل مشکل او يا ناشونی وي.

په حقیقت کې همدغه حالت ته روبرديوالی يا اعيتاد ویل کېري. روبرديوالی هغه یوه لویه

ټولنیزه، روغتیایی او اقتصادي ستونزه ده چې بشري ټولنه يې له يوه جدي خطر او تهدید سره مخامن کړي ده چې د ټولنې د وروسته والي، اخلاقې انحطاط او ټولنیز فساد سبب کېږي.

د نشه يې توکو استعمال او پر هغو باندې روبردېدل بېلاپل لاملونه لري، لکه خانګرې لاملونه، ټولنیز، سیاسي، فرهنگي، اقتصادي، جګړې، مهاجرتونه او داسې نور... د دغوا یاد شويو لاملونو په منځ کې دوه لاملونه د انسانانو په روبردېلنې کې خورا زيات اغېزمن دي، چې يوه ډله يې خانګرې لاملونه دي او بله ډله يې ټولنیز.

خانګرې لاملونه: ټول هغه اسباب او علتونه چې په خپله په شخص پوري اړه لري او د هغه د معتماد کېدو سبب کېږي، د خانګرې لاملونو په نامه یادېږي، لکه:

— د خلمیتوب دوره: د نوی څوانۍ دوره هغه مرحله ده چې د روحي ناورین سره یوځای پیلېږي او د هر شخص په ژوندانه کې يوه ډېره مهمه دوره بلل کېږي. دغه د زلمیتوب دوره چې له ناورین سره پیلېږي یو عمله لامل دي چې څوان په مخدره توکو باندې اخته شي. ځکه چې څوانان په دغه دوره کې له سالمې روزنې خخه بې برخې وي. تل غواړي چې خپلواك واوسې. خپل احساسات بیان کړي، کله ناکله د خپل پلار او مور په وړاندې هم په مخالف دریخ کې درېږي، د هغو د نظريو او خبرو مخالفت کوي.

د دي لپاره چې خپل شتون ثابت کړي، خینې وختونه د کورنۍ ارزښتونه هم تر پوښتنې لاندې نيسې. همدارنګه د کنجکاوۍ حس چې د دغې دورې یوه خانګرې تیا ده، د دي سبب کېږي چې نوي څوانان د نشه يې توکو په هکله فکر او کنجکاوې وکړي او دغه کنجکاوې او فکر کول يې د نشه يې توکو تر استعماله ورسوې.

په خان باور نه درلودل: په خان باور نه درلودل او خینې نور شخصي لاملونه له روبرديوالې سره اړیکې لري. په هره کچه چې د یوه شخص اراده کمزورې وي او په ژوند باندې د کنترول لرلو احساس يې غښتلې نه وي، یا په خان هېڅ باور ونه لري یا پر خان يې د باور احساس کمزورې وي، نو په هماغه اندازه يې په مخدره توکو باندې د اخته کېدلو خطر زيات وي.

— روحي پړېشانۍ (ژور خپگان): په نشه باندې د اخته کېدلو یو لامل روحي او نفسیاتي

علتونه دي، لكه خپگان، خاني کمزوري او روحی تشویشونه.
دا لامل په سلوکې (۷۰) دی، یا په بله وينا په سلوکې (۷۰) کسان د روحی پرېشانی له
کبله په نشه یي توکو اخته کېږي.

— د سرپرست نه درلودل: خینې څوانان کله ناکله په داسې حالاتو او څایونو کې ژوند
کوي چې که خوبنې یې وي او که نه په نشه یي توکو اخته کېږي. له بله پلوه د پالونکي نه
درلودل او یا د بېلاپلوا لاملونو له کبله کور پرېښو دل، په هوټلونو او رستورانتونو کې شاګردي
کول او داسې نور لاملونه سبب کېږي چې د نشه یي توکو په لومو کې ونبلي او ټول ژوند
ېي قرباني شي.

د مخدره توکو په هکله مثبت ليد:

د نشه یي توکو د اخته کېدو (اعتياد) په لاملونو کې یو ډېر مهم لامل دادی چې څوان د
نشه یي توکو په هکله مثبت ليد لري او خوشبینانه قضاوت کوي. خینې روږدي کسان فکر
کوي چې ګواکې د مخدره توکو استعمال د هغوي جسمی قوه پیاوړې کوي او د خاني ستپا
په لري کولو کې اغېزمن دی، روحی سکون او ارامتیا رامنځته کوي. دغه ډول قضاوتونه د
دې سبب کېږي چې ناپوهه او بې تجربې کسان نشه یي توکو ته وهخوي او روږدي شي.
د نشه یي توکو موقت تاثيرات: ټول نشه یي توکي لکه هیروئین، الکول، کوکائين، چرس،
اپين او داسې نور په لومړي سر کې یوه غولوونکې ارامتیا او خوشحالی رامنځته کوي چې
د نشه یي توکو استعمالوونکي هخوي چې یا دغه توکي استعمال کړي او هماګه لومړنی
خوند تري واخلي، خو وروسته په سترو بدمرغيو اخته کېږي.

ټولنيز لاملونه: ټول هغه اسباب او علتونه چې په ټولنه او یا کورنې کې موجود وي او د
روبردې دو سبب کېږي د ټولنيزو لاملونو په نامه یادېږي لکه:

- بې بندو باره کورنې.
- د ماشومانو په هکله د میندو او پلرونو بې پرواړي.
- د ناوره او بدلو دوستانو لرل.
- په ټولنه کې د قانون او مقرراتو نشتولی او یا نه تطبيق کېدل.

- د مخدره توکود خرخلاو د بازارونو شتون.
- بې کاري او د يوه سالم کار نه درلودل.
- د نشه يي توکود ضررونو د خبرتيا د پروگرامونو نشتوالي.
- ټولنيز محروميتونه.
- اقتصادي بې وزلي او يا زياته بداینه.
- د اسلامي لارښونو او احکامو خخه بې خبری.
- د مخدره موادو له ضررونو بې خبری په تپره بيا هغه ضررونه چې په اوږده وخت کې را خرگندېږي.

د متن لنډيز:

په نشه يي توکوباندي اخته کېدل ډپر علتونه لري چې دوه بې خورا مهم دي، ټولنيز عوامل او ځانګړي عوامل. ځانګړي عوامل هغه دي چې پڅله په شخص پوري اړه لري لکه د زلميتوب دوره، په ځان باورنه لرل، روحي پړېشاني، د پالونکي نه لرل، نشه يي توکو ته په مثبت نظر کتل.

په ټولنيزو عواملو کې د کورنيو انظباط نه درلودل، د مور و پلار بې پروايي، له بدو دوستانو سره راشه درشه، په ټولنه او کورني کې د قانون نشتوالي او يا نه تطبيق کېدل، د نشه يي توکود خرخلاو د بازارونو شتون، بې کاري، بې وزلي، د نشه يي توکو پر ضد د پروگرامونو نشتوالي، ټولنيز محروميتونه، د اسلامي لارښونو خخه بې خبری، دا ټول هغه عوامل دي چې يو شخص نشه يي توکو ته مخه کوي.

په دې توګه مور ټولو او په تپره ځوانانو ته لازمه ده چې له نشه يي توکو خخه ځانونه لري وساتو او له نورو سره هم مرسته وکړو چې نشي ته مخه نه کړي، خکه چې نشه په کورني او ټولنه کې د انسان اعتبار ختموي او په ورو، ورو بې د ژوند له بنګلې نعمت خخه هم بې برخې کوي.

۱- يو زده کونونکي دې وروسته له بنونکي خخه متن په لور غږ ولولي، نور زده کونونکي دې غور ونسی او بیا دې لاندې پوبشنې خواب کړي:

- اعتیاد خه ته واي؟
- ولې يو شخص په مخدره موادو اخته کېږي؟
- ټولنیز عوامل کوم دي؟
- خانګري عوامل کوم دي؟

۲- زده کونونکي دې د بنو دوستانو او بدبو دوستانو په هکله خوکربنې په کتابچه کې ولیکي او بیا دې په وار سره په ټولګي کې واوروسي.

۳- زده کونونکي دې په وار سره دنشې په ضررونو خبرې وکړي او د خپلې سيمې د یوه نشه يې د ژوند حال دې بيان کړي.

۴- زده کونونکي دې په څلورو ډلو ووبشل شي. هره ډله دې په خپلوا منځو کې بحث وکړي او د روبدېلنې نور عوامل دې لست کړي، بیا دې د هرې ډلي استازې په ټولګي کې خپل لست واوروسي.

۵- زده کونونکي دې په وار سره پر دې موضوع (په خان باور نه درلودل) خبرې وکړي او زيانونه دې خرګند کړي.

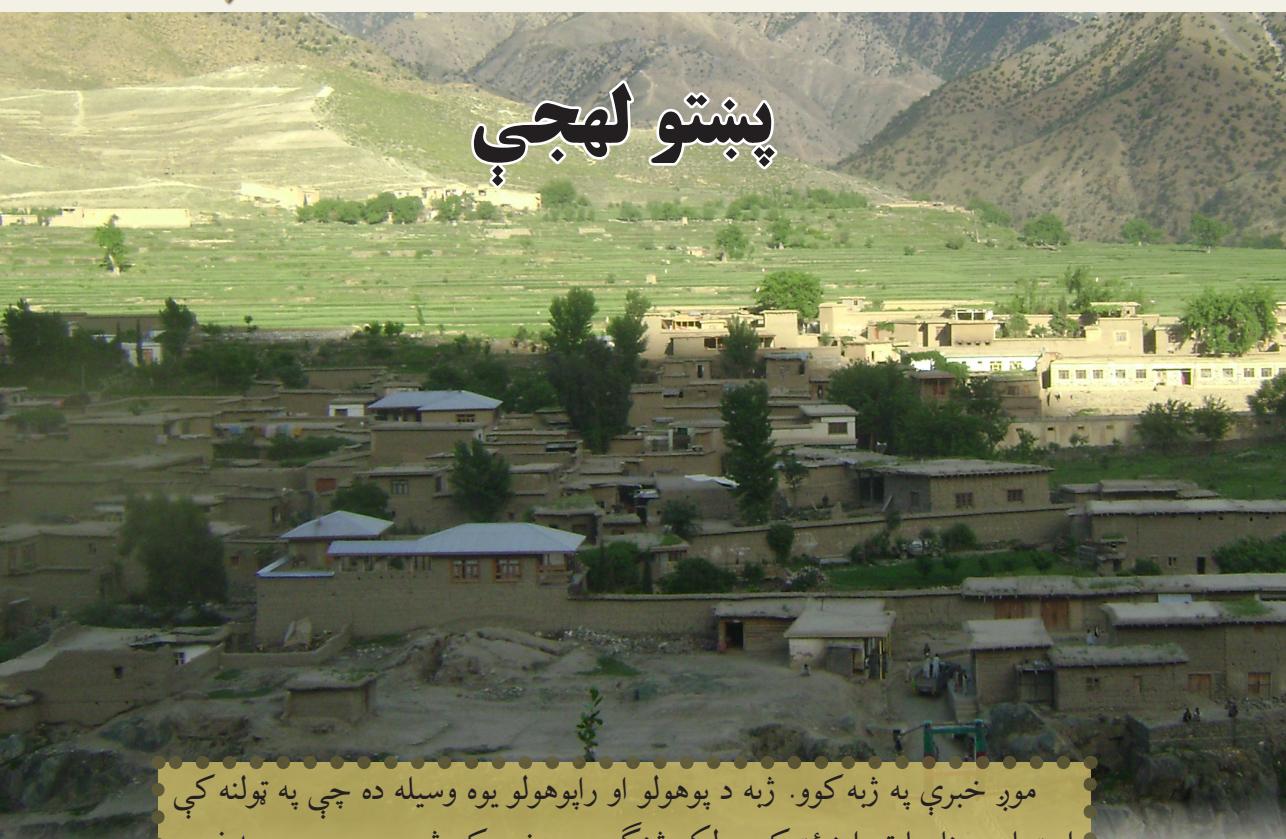

زده کونونکي دې د زلمیتوب د مرحلې په اړه دوه، دوه مخونه ولیکي چې خوانان خه مسئولیت لري، خوان باید خنګه وي او د ټولنې د خدمت لپاره خه ډول وروزل شي؟

پښتو لهجې

مورخ بېړی په ژبه کوو. ژبه د پوهولو او راپوهولو یوه وسیله ده چې په ټولنه کې اجتماعي مناسبات رامنځته کوي. لکه خنګه چې په نړۍ کې ژبه ډېرې دی، همدغښې خینې ژبه د زیاتو لهجو لرونکي دي.

لهجه له ژبه خخه راوتلې او په یوه ټاکلې تبر او یا ځانګړي جغرافیایی چاپېریال پورې اړه لري. لهجې د خینو کلماتو په تلفظ او ویلو کې له اصلی ژبه سره توپیر لري.

پښتو ژبه هم یوه لرغونې تاریخي آربابي ژبه ده، چې ډېرې لهجې لري.

مورخ په دې لوست کې د پښتو ژبه په خینو لهجو بحث کړي ده چې یو له بل سره شه توپیرونه لري او په کومو څایونو کې کومې لهجې ویل کېږي.

- لهجه شه ته وايي؟

- پښتو ژبه کومې لهجې لري؟

ژبه يوه ټولنیزه کسبي پدیده ده چې د هغې په واسطه ټولنیز مناسبات رامنځته کېږي. ژبه د غربونو یو جوړ شوی سیستم دی چې د یوې ډلې له خوا د پوهولو او راپوهولو لپاره کارول کېږي.

په بله وينا ژبه هغه آوازونه دي چې انسانان یې د خپلو افکارو او خیالاتو د خرګندولو په غرض تري یو خاص سیستم لاندې د صوتی ګرو په واسطه له خولې څخه راباسي. کوم بریدونه چې د یوې ژې لهجې سره بېلوی، هغه ويیز ګرنې، صوتی، ګرامري او لکزیکي توپیروننه دي، ځکه ژبه د یو لړ ويیزو او اوریزو سمبولونو سیستم دی او هر سمبول زموږ د یوه ذهنی انځور بنکارندوبي کوي او دا انځورونه په خپل وار د انساني چاپېریال او مهال څېزونه، پېښې او کړه وړه را اخلي، نو جوته ده چې دغه انساني چاپېریال، مهالي څېزونه، کړه وړه تل په بدلون کې دي او بیا په خپله د وګرو ترمنځ فريکي کلتوري، ټولنیزې او وته يیزې ځانګړتیاوې یوه جوته بهنه نه شي درلوداي.

نو همداغه اووبنتنه د ژبني اوښتنې یا په بله وينا د ژې د رنګارنګي لامل او سرچينه ده او په یوه ژبه کې دا رنګارنګي د بېلاپېلو لهجو معنا لري.

سيمه يیز او قومي وېش، پوهه او ناپوهې، بلاینه، لړ عمر او ډېر عمر، ناريښو او بشخینه توب او داسي نور لهجوي توپیروننه دي.

ژبه يوه سیستم دی کوم ډله يیز توپیروننه چې په دغه سیستم کې ليدل کېږي، هغه لهجه ده. لهجوي اختلافات اجتماعي وي چې د صنف او طبقې په اساس راغلي وي يا بنائي محلې وي چې د جغرافيوي توپیرونو په اساس رامنځته کېږي. کوم ګروبي توپير چې په ويبلو او غږيز سیستم کې ليدل کېږي، لهجه بلل کېږي. لهجه له اصلی ژې او سیستم څخه په څئنو کلمو او تلفظونو کې بېله شوي وي. دا بېلتون د قبیلو، سیمو، بنارونو، کلیو، باناوو، پوهه او ناپوهه، لوستو او نالوستو ترمنځ د خبرو اترو په وخت کې خرګندېږي او د ژې عمومي جوړښت ساتي.

پښتو ژبه هم د نورو ژيو په خېر په بېلاپېلو سیمو کې د ويونکو د شتون له کبله ډېرې لهجې لري چې د ټولو لهجو خېرل او پرده موضوع ده. دلته په لنډه توګه د پښتو لهجو په یو

عام و بش باندي خبرې کوو.

د غربی هپوادونو ختيئ پېنڊونکو د پښتو لهجې په دوو لويو ډلو و پشلي دي چې يوه ډله
يې لويدیخې لهجې او بله ډله يې ختيئ لهجې دي. دا و بش د دوو تورو (بن، ب) د توپير
پر بنسټ شوی دی چې په لويدیخو لهجو کې (ش، ڦ) ته نژدي دی او په ختيئو لهجو کې
(خ، گ) تلفظ کېري.

د وروستنيو څېرنو په پایله کې درېمه ډله د مرکزی لهجې په نوم هم ورزیاته شوه. پښتو
لهجې په لومړي سر کې په دوو سترو ډلو اصلی او فرعی و پشل کېري چې هره ډله يې ځانته
ډولونه لري.

اصلی لهجې په درې ډوله دی چې په لنډيز سره ورته اشاره کېري:

۱_ لويدیخه لهجه: دا لهجه د کندھاری لهجې په نوم هم يادېږي. د هپواد په لويدیخو
او جنوبي سيمو کې ويل کېري. په دغه لهجه کې دوو ځانګړي توري (بن، ب) د (ش، ڦ)
آواز ته نژدي تلفظ کېري او بله مهمه ځانګړتیا يې داده چې په کومکي فعلونو کې د (ش)
آواز په (س) بدليپري لکه د (وشو، شوي دي، شته، نشه) کلمې په (وسو، سوي دي، سته،
نسته) ويل کېري.

۲_ مرکزی لهجه: دا لهجه د منځنی لهجې په نوم هم يادېږي او د افغانستان په مرکزی
سيمو لکه غزنې، وردګ، لوګر، پکتیا، پکتیکا او نورو کې ويل کېري.

په دغه لهجه کې د پښتو ځانګړي توري (بن، ب) په خپل اصلی آواز تلفظ کېري او د
تلفظ په وخت کې د ژې منځنی برخه له پورتنې تالو سره نښلي.

۳_ ختيئه لهجه: دا لهجه د ننګرهاری لهجې په نوم هم يادېږي. د ننګرهار، مومندو،
باجور، هشنغر او يوسفزو په سيمو کې ويل کېري. په دې لهجه کې د (بن، ب) توري د
(خ، گ) په خېر ويل کېري.

فرعي لهجې: فرعی لهجې په پښتو کې زيات ډولونه لري چې ځينې مهمې يې په لاندې
ډول دي:

۱- وزيري لهجه: وزيري لهجه د (بن، ب) تلفظ د لويدیخې لهجې په خېر کوي، خو په

خینو کلماتو کې له مرکزی لهجې سره اړیکې او نژدپوالی لري. په وزیری لهجه کې هغه (الف) چې د کلمې په منځ او پای کې راغلې وي په (و) بدلهږي لکه (کال، پلار، کابل) په (کول، پلور، کوبال) او همدارنګه کله چې (و) د کلمې په منځ کې راشي هغه په (ى) بدلوی لکه (مور، لوند، توت) په (میر، لیند، تیت) تلفظ کوي.

۲_ د خټکو لهجه: د خټکو لهجه د (بن، بر) په تلفظ کې له لویدیئې لهجې سره سمون لري، خو په لغاتو او اصطلاحاتو کې له ختيئې لهجې سره اړیکې لري.

۳_ کاکړۍ لهجه: دا لهجه په خینو کلمو کې لویدیئې لهجې او په خینو کې له مرکزی لهجې سره نژدپوالی لري. مثلاً (ڦ) د مرکزی لهجې په خپر (ز) تلفظ کوي او ژوند، ژبه، ژمى د (زبه، ژوند، ژمى) په بنه اړوي او تلفظ کوي.

۴_ د احمدزو لهجه: په دې لهجه کې (ڙ په (ز) او په خینو کلمو کې (ش) په (س) بدلوی لکه (ژوند، مشر، میاشت) په (ژوند، مسر، میاست) تلفظ کوي.

۵_ د وردګو لهجه: دا لهجه د اصلی مرکزی لهجې په ډله کې راخې.

۶_ د پکتیا لهجه: دا لهجه هم د مرکزی لهجې په کتار کې راخې، خو خینې خانګړې نښې هم لري، مثلاً خدران او خاڅي د (راڅه، خې) پر خای (راڅه، خې) وايي.

۷_ د اپریدو لهجه: دا لهجه په خینو کلماتو کې له مرکزی لهجې سره او په خینو کې له ختيئې لهجې سره اړیکې او نژدپوالی لري. په دې لهجه کې (ا، ى) په (و) بدلهږي او د (راشه، خوری) پر خای (روشه، خورو) وايي.

۸_ د یوسفزو لهجه: دا لهجه په اصلی ختيئه لهجه کې راخې.

۹_ د باجور لهجه: د ختيئو لهجو په ډله کې ده. په دې لهجه کې (غ، ت) په (گ، خ) بدلهږي. لکه (غوبنه، غابن، تښته) په (گوبنه، ګابن، خښته) تلفظ کوي.

۱۰_ د مومندو لهجه: په ختيئه لهجه کې راخې. په دروند او خیبر غږ سره ویل کېږي.

۱۱_ د خوګیابو لهجه: په زیاتو کلمو کې له مرکزی لهجې سره اړیکې او نژدپوالی لري خو په خینو کلماتو کې له ختيئې لهجې سره اړیکې پیدا کوي. (و) په (ى) بدلوی لکه

(غورپي) غېرى او (خولى) ته (خىلە) وايى.

۱۲ - د شىنوارو لهجه: دا ھم يوه فرعى لهجه د چې پە ئىنۇ كلمو كې زىر (كىسرە) پە زور (فتحە) بىلوي لىكە (ورمېر) ته (ورمېر) وايى.

د متن لنىپيز:

زىبە هەغە آوازونە دى چې انسانان يې د خىپلۇ افكارو د خىرگىندولو پە غرض ديو خاص سىستەم لاندى د صوتى غزو پە واسطە له خولپى خىخە راباسى. يازىبە يوه ئۆلىنیزە پەدىدە دە چې اجتماعىي مناسبات رامنخته كوي او د پوھولو راپوھولو لپارە كارول كېرى. كە زىبە يو سىستەم وڭەو، نۇ پە داغە سىستەم كې دلە يىز توپىرونە د لهجې معنا لرى. دا توپىرونە بە ياد طبقي او يايىپى تاكالپى جغرافياوى سىمې لە كبلە وي. لهجه د اصلى زېپى او سىستەم خىخە د ئىنۇ كلمو پە تلفظ كې بېلە شوي وي. دا بېلتۇن د قىبىلو، سيمو، بىمارونو، كلىو، لوستو او ناللوستو خىلکو ترمنخ د خبرو پە وخت كې خىرگىندېرى. د پېنتو زېپى لهجې پە درې دلۇ وبىشل شوي دى، ختىخە، لويدىخە او منخنى لهجه چې دا ھەر دلە خانتە وىونكى او تاكاللى جغرافياىي چاپېرىال لرى. د پېنتو لهجو وبىش د (در، بىن) د تورو پېرنىت شوي دى. سرپېرە پېر داغە وبىش پە پېنتو كې دېپى فرعى لهجې هەم شتە چې يو خو بېلگى يې پە لوست كې ولوستىل شوي. هەمدارنگە معيارى زىبە هەم لە دغۇ لهجو خىخە رامنخته كېرى او بىا د يوه ھېۋاد پە مطبوعاتو، راديو، تلوiziون او نورو خېرونو كې كارول كېرى. د معيارى زېپى د ئىنۇ كلماتو پە تاكلو كې پوهان او د زېپى متخصصىن سره پە يوه گە لىكىدود فيصلە كوي او هەغە بىا پە تولۇ خېرونو كې كارول كېرى. معيارى زىبە د لىكىدود سره دېپى تراو لرى چې تولپى علمى او ادبى لىكىنپى بايد پە واحد لىكىدود وي او هەمدارنگە پە رسمي ۋولنو، كنفرانسونو كې پە وينا كې هم مراعات كېرى.

دييپى زېپى نورى لهجې د وخت پە تېرىپىدو سره معيارى زىبە پىاپىرى كوي او پە خىپلە لهجې ورو، ورو خېلە بنە لە لاسە وركوي.

۱_ زده کونکی دې لوست په چوپه خوله ولولي او بيا دې لاندې پونتنې څواب کړي:

- ژیه خه ته وايی؟
- لهجه خه ته وايی؟
- د پنتو لهجې د کومو تورو په واسطه ببلېږي؟
- په پنتوکې کومې اصلې لهجې پېژني؟

۲_ زده کونکی دې په وار سره په خپله خوبنه د پنتو په یوې لهجې خبرې وکړي.

۳_ زده کونکی دې د خپلې سیمې د لهجې پېژندنه په خوکربنوکې له مثالونو سره ولیکي او بيا دې خپله لیکنه په ټولګي کې واوروی.

۴_ زده کونکی دې په وار سره نظر ورکړي چې د ژيو زده کړه خه گټه لري؟

۵_ زده کونکی دې په خو ډلو ووبشل شي او په لاندې لهجوکې دې نور مثالونه پیدا کړي.

په وزیری لهجه کې (الف) په (و) بدلبېږي، مثالونه یې ووایاست؟

د احمدزیو په لهجه کې (ژ) په (ز) او (ش) په (س) بدلبېږي مثالونه یې ووایاست؟

د ځدرانو او ځایو په لهجه کې (ځ) په (څ) بدلبېږي، مثالونه یې ووای.

د باجور په لهجه کې (غ) په (ګ) او (ت) په (څ) بدلبېږي، مثالونه یې کوم دي؟

د اپريدو په لهجه کې (الف) او (ى) په (و) بدلبېږي، مثالونه یې کوم دي؟

يادونه: دا بدلون په ځينو کلماتوکې راخي، نه په ټولو کلماتوکې.

هر زده کونکی دې د مثالونو په څېر د خپلې سیمې لس کلمې ولیکي چې لهجوي توپير پکې خرګند شي.

ویسانگه

((الف))

اتل: نابغه، فهرمان، پهلوان

اتلولی: قهرمانی

اتغر: آته غرونه، دکلات په جنوب کې یو خای

دی چې د هوتكیانو حکومتی اداره په کې وه.

اتوم: د یوه کیمیاوی عنصر ډپره وره ڈره چې د

هستې پروتونونو او الکترونونو خخه جوره وي او

پخچله د هماغه عنصر خواص ولري.

اثر: اغېز

اجرونه: ثوابونه

احتمال: حدس او ګومان

اختناق: خې کول، د تنفس بندول، د بیان او فکر

د آزادی بندول

ارشاد: د سمې لاري شنودل

ازدها: سمامار

استعاره:

مجازی بیان د تشبہ پر بنست چې په هغه

بری: فتحه، سویه، کامیابی

بزم: د خوبنۍ او مېلمستیا جشن

شوی وي

استغفار: توبه

اسلوب: لاره، طریقه

اشرف المخلوقات: د مخلوقاتو غوره

اطلس: یو ډول وربینمینه توبه

التماس: هيله، ارزو

الحاد: له دین خخه ګرځېدل، له خدای ځلله خخه

انکار کول، بې دیني او کفر

انحطاط: خورتیا، تباھي، پستي

الم: درد

اوړر: وارخطا، پربیشان

اوخار: خراب، ویجار

اوزان: وزنونه، قالبونه (د شعر لپاره)

ایثار: قرباني

ایجادونه: هېوادونه

اټک: د اباسین سیند او هم د دې سیند پر غاره د
یو کلې نوم دي.

ابدا: تل، دائم، بشکاره کول

اروايی: روحي

اغراق: د یو چا په اوړه ستاینه چې عقل یې منلي نشي.

اعتياد: روبردي توب، عادت

اهل بیت: د پیغمبر ﷺ کورنۍ

اوどوم: چاره، علاج

الهام: هغه فکر چې ناخایه په ذهن کې پیدا کېږي

((ب))

باب: معمول، رايچ، د کتاب یوه برخه، په باره کې

بادار: اقا، سود

بامم: پالم، روزنه

بدرقه (بدرګه): ملګرتیا، مشایعت، په میلمه پسې

شاته تلل

بسیط: ساده او آسان

برهمن: د برهمنی دین لارښود

بری: فتحه، سویه، کامیابی

بزم: د خوبنۍ او مېلمستیا جشن

بصر: نظر، دید

بلاغت: سوچه وينا، روانه وينا، له معنا او مطلب

څخه ډکه وينا

بهما: قيمت، ارزش

بوره: زوي مرپې، هغه بشخه چې زوي یې مر وي

بولی: یادوي

بيت المال: د اسلامي حکومتونو زيرمې لکه

خرانه

باري: د خدای ځلله نوم، خالق، پیدا کوونکۍ

بدعثت: په دین کې یو نوی شی راولپ.

((پ))

پاداش: د یو کار مزد، حقوق

پانګه: زيرمه، سرمایه

پاسوال: ساتونکۍ، پادشاه

پالل: ساتل، روزل

پارکې: د شعر قطعه

تلطف: مهربانی، خوش رفتاری	پارو: جادوگر، دم کوونکی
تم: دربدل	پلات: طرحه، خاکه
تمدن: پرمختگ، ترقی	پنخولی: تخلیق کری، ایجاد کری
تمنا: ارزو، هیله	پیاویری: غبنتلی، قوی
تهنیب: پاکپدل او له عیبونو خخه اصلاح کپدل	پېژندوی: پېژندل شوی، د نوم او نبنان خاوند
توازن: برابری	پلن: قدم، پل، پلی، پیاده
تبونه: د سفر خوراکه، اذوقه	پیشوا: رهبر، مقتدا، رئيس
تور: تور (رنگ) تهمت، ترپدل	((ت))
تورن: تهمتی	تبليغ: هغه کار چې بل ته پې رسول غواړي یا بل
تومن: د ایران غیر رسمي پولي واحد	ورباندي خبروي
تون: خای	تاب: قدرت، برابري، مقاومت
تیزی: تجاوز	تاړاک: چور، لوپول
تیکی: د تورې غلاف	تجهیز: د سایلوا اماده کول لکه مرپی په کفن کول
تبنتپدونی: تبنتپدل، تبنتپدونکی	تجاهل: خان په ناداني وهل
تحصیل: حاصلول، زده کره، درس ویل، لاسته	تحریک: راپاربدل، دیوه کار د سرته رسولو لپاره
راورل	یا د یوه حالت بنکاره کول، بهير، غورخنگ، لمسون
تریلل: تبنتپدل، ځغاستل	تحول: بدلون
تسکین: آرامول، آرام کول	تحت الشري: د څمکې تل
نقليد: پیروي، پېښې	تخیل: خیال
تلقیق: د دوه یا خو خیزونو یو له بل سره ترتیب	تداوم: دومداره، پرله پسې
ورکول او منظم کول	ترپله: تېښته
تلمیح: اشاره کول، په شعر کې یوې مشهورې	ترله: د تره لور
کیسي په اشاره کول	ترنم: زمزمه، د شعر ویل، آواز، نغمه
تناسب: مناسب، د یو شي په اجزاوو کې	تروبری: تیاره
هماهنگي	تشبیه: یو شی د بل شي سره مخې کول چې ورته
تمرد: مقاومت، د چا پر وړاندې دربدل	والی ولري
((ت))	تعادل: برابري
ټال: خنډ، خنډپدل	تعییر: معنا
ټاټوپی: وطن، هېواد	تعیروننه: معنګانې
ټېر: قوم	تفوا: پرهېزگاري
ټولنپوهنه: جامعه شناسی، هغه پوهنه چې د ټولنې	تکامل: وده
او بشري ډلو په اړه معلومات ورکوي.	تصدیق: تائیدول، شاهدې ورکول
((ث))	تکذیب: دروغ یا ناسم ګنبل
ثنا: دعا، ستاینه، درود، حمد	تکفين: مرپی ته کفن اغواستل
((ج))	

جگایر: هغه حمکه چې دیوه چاپه ولکه کې وي	جبران: دیو تپر بد عمل دتلافی لپاره بنه کارکول
جالد: هغه جسم چې معین حجم او شکل	جالد: هغه جسم چې معین حجم او شکل
ولري او د شکل د تغيير په وړاندې مقاومت	ولري او د شکل د تغيير په وړاندې مقاومت
خرګندکري لکه او سپنه، تېره	خرګندکري لکه او سپنه، تېره
جلد: جنگ، مشاجره	جلد: جنگ، مشاجره
جنبات: احساسات، ولوپی	جنبات: احساسات، ولوپی
جرس: ګینګرۍ، زنګوله	جرس: ګینګرۍ، زنګوله
جروم: او سنی ګرمیز چې د قندهار په جنوب	جروم: او سنی ګرمیز چې د قندهار په جنوب
غرب کې واقع دي	غرب کې واقع دي
جزم: محکم، استوار، نه تغییریدونکي	جزم: محکم، استوار، نه تغییریدونکي
جګي جګي: هيله کول، کاشکې	جګي جګي: هيله کول، کاشکې
جمال: بنکلا، بنایست	جمال: بنکلا، بنایست
جور: ستم، ظلم کول	جور: ستم، ظلم کول
جمال: بنکلا، ازلي بنکلا چې د خدای ﷺ	جمال: بنکلا، ازلي بنکلا چې د خدای ﷺ
ازلي صفت دي.	ازلي صفت دي.
((خ))	((خ))
خواک: توان، قوت	خواک: توان، قوت
((چ))	((چ))
چاوا: حمله، هجوم	چاوا: حمله، هجوم
چور: تالان، لوټل، غل، غلا	چور: تالان، لوټل، غل، غلا
چشیمه: یوه تصوفی طریقه ده	چشیمه: یوه تصوفی طریقه ده
چم: کلی، کوش، چل	چم: کلی، کوش، چل
((ح))	((ح))
جبیب: دوست، ملګری	جبیب: دوست، ملګری
حسرتونه: ارمانونه	حسرتونه: ارمانونه
حصار: دیوال، قلعه	حصار: دیوال، قلعه
حکایت: قصه، نکل	حکایت: قصه، نکل
حکمت: پیژندنه، هوښياری، پند، خدائي علم	حکمت: پیژندنه، هوښياری، پند، خدائي علم
حنفي: د خلور گونو منهبوونه یو مذهب دي،	حنفي: د خلور گونو منهبوونه یو مذهب دي،
ابو حنفیه نعمان بن ثابت ته منسوب	ابو حنفیه نعمان بن ثابت ته منسوب
حیرت: حیراني	حیرت: حیراني
((خ))	((خ))
خدنگ: تیر، هغه کلک لرگي یا ونه د چې له	خدنگ: تیر، هغه کلک لرگي یا ونه د چې له
هغه نه نیزه، تیر او د اس زین جور پوي	هغه نه نیزه، تیر او د اس زین جور پوي

- رندی: زیرکی، آزادی، پی پروایی، هغه عمل يا زمینداور: په غور کې د یوه پخوانی خای نوم و چار چې د ټولنې له دود دستور خخه لري وي.
- رهبر: لارښود، مشر، رهمنما روحیات: هغه علم چې دروح او ژوند خپرنه کوي روشن: لاره، طبیعه رومان: یو ډول ناول چې پېښې او د مینې داستانونه پکې وي رومانتیک: داستانی، تخیلی، افسانوی روپلی: رونبول رویدار: محور ریا: تظاهر، خپل خان خلکو ته په نیکی ظاهرول ریاضت: د نفس د پاکی او بشو اخلاقو لپاره د رنجونو زغممل رجا: ویره، امیدواری ردیف: په یو شعر کې له فایپی وروسته د هم وزنه کلمو تکرار، چې معنا یې یو ډول وي، ردیف ګل کېږي:
- رغبت: میل، ارزو روحی: روح ته اړوند روضه: مقبره، هدیره، قبر ((ز))
- زبون: بیچاره، ناتوان، عاجز، خوار زعفران: ترکیبی زنگ لکه د زعفران رنگ، ژرب نارنجی زنگ ته ورته زل: له حق او ثواب خخه منحرف کېدل، بنویدل
- شاهزاده: شکر کونونکی زنگاره: زنگ، د اوسيپنې او فلزاتو زنگ
- شفاهی: د ژنې په وسیله ویل شوی، ژنې شفاعت: د عفې غوبشتل، یا له یوه چا خڅه د مرستې غوبشتل زنگی: زنگ وهلى، تور
- شواخون: غم، رنځ، تکلیف زهد: عبادت کول، دنیا ترک کول
- ((بن)) بندهم: قربانوم زهير: ناتوانه، کمزوری، غمجن، خوابدی
- صوبیدار: د مغلود حکومت په اداري تشکیلاتو زیارنه: کوبېښن، زحمت
- کې د والي خوکۍ زب: زینت، بنکلا
- ((ض)) ضیافت: مېلمستیا زړن: زپور، شجاع، دلاور
- لياقت، مناسب ((ط))

غشی: تیر	طاعت: طمعه کوونکی، حرص
غفور: دگناهونو بخینونکی	طیلسان: یو ډول جامه وه، چې لستونی یې نه لرل، لکه چنه، چې قاضیانو او خطیبانو به پر اوړو اچوله.
غلیم: دبمن	((ظ))
غلبلې: چې، نارې، سورې	ظلمت: تیاره، تورتم
غلو: مبالغه چې عقل یې نه منی	ظلام: تیاره، تورتم
غمزه: کرشمه، د سترګو او وروڅو حرکت د بل	((ع))
چا د پاملنې لپاره	عبد: عبادت کوونکی
غنای: بلاینه، د مال زیاتدنه	عامل: سبب، وجه
غوغای: چې، نارې، سورې	عبور: تپربدل
((ف))	عدالت: برابری، نیاو، انصاف
فاضلان: عالمان، د فضل خاوندان	عرفان: د خدای ﷺ پېژندنه
فتنه: عذاب، بیماری، د خلکو ترمنځ اختلاف	عشور: لسمه
فديه: هغه مال چې د چا د آزادۍ په غرض	عطای: بخشش، بخینل
ورکول کېږي یا هغه مال چې د بلا د رفع لپاره	عقيق: تور بخن زينتي کانې چې یمنی عقيق یې
ورکول کېږي	دېر مشهور دی
فراق: جدایي، پېلتون	عنایت: مهرباني، شفقت
فرقت: جدایي، فراق	عنعنات: دودونه، رواجونه
فرهنگیالی: د فرهنگ خاوند، فرهنگپال	عواطف: مینه، علاقه، نزدیتوب
فصاحت: خرگنده او روانه وينا	عارف: د معرفت خاوند، پېژندونکی
فصله مواد: بېکاره مواد، خڅلې	عصيان: نافرمانی، سرغونه، شورش
فضیلت: برتری، په علم کې لوره درجه	علی الدوام: پرله پسې، دوامداره
فيض: بخشش، برکت، دېربدل	عقبا: اخرت، هغه دنيا
فیروزکوه: د سفید کوه وروستی لري، چې د	عيان: بنکاره، خرگند، ظاهر
هرات په شمال غزنې برخه کې واقع ده. د فيروز	((غ))
کوه په نامه یادېږي.	غاصب: غصب کوونکی، خوک چې د بل چاله
فوشنج: په هرات کې د یوه ځای نوم دی	رضانه په غير د هغه حق و اخلي
فضول: بیهوده	غیرګون: څواب، عکس العمل
فلک: آسمان	غرج او غرجستان: هغه سيمې چې د غور او
((ق))	هرات له شماليه پيل او تر آموپوري رسپېري، غرباً
قاڤله: کاروان، هغه ډله چې په سفر روانه وي او یا	تر مرغاب او مرووالرود او شرقا د بلخ خنډو ته
له سفره راخي	رسپېري
قاموس: د لغاتو کتاب	
قبيله: طایفه، هغه ډله خلک چې د یو سپې	
اولاده وي	

قضا: تقدير، سرنوشت، د قاضي عمل او شغل، قضاوت	بنه آواز لري
قطر: د عربی اماراتيو ملك	کھسار: غرينہ سيمه، غرنی سيمه
قلندر: دروبش، هغه مجرد شخص چې دنيا ته	((گ))
يچ شاکري وي	گاهې: کله
قضايا: د دوه کسانو ترمنځ عدالت کول	گرداد: په سيند کې هغه ئاي چې او به يې
قادر: توانمند، د توان لرونکي، د خدای ﷺ له	تاوبيرى، د اوپو غولي
نومونو او صفتونو خخه يو دي.	گروهه: عقيده
قاديفه: په لغت کې وروسته ته ولبي او په يو بيت	گروهپيل: عقيده لرل
کې د دوه مسرو د وروستيو کلماتو هم اهنګي ته	گلبدن: د گل په څېر نرم او نازک بدنه
وابي، چې په معنا کې توپير لري.	گلرنگ: د گل په رنگ
قام: توان مند، محکم، ولار	گلرخسار: گل مخى
((ک))	گلرخ: گل مخى
كان: پښت، نسل	گمراه: هغه خوک چې لاره يې غلطه کري وي
كام: ارزو، اراده، قصد	گنج: خزانه
کبريا: عظمت، لوبي، بزرگي	گوبنې: يوازي، تتها
کثافات: بېکاره شيان، خخلې	گروهپيل: دين، عقيده لرل
کرکتروننه: د کېسيپي، ناول او ډرامې شخصيتونه	گوهر: قيمتي کانۍ لکه الماس، زمرد، ياقوت،
کرور: محکم، سخت، کلک	مرغله
کروم: غوش، ژوبل، زخمى	((ل))
کنایه: هغه وينا ياكلمه چې د خپلي اصلی معنا نه	لتاره: ويچار
په غير يعنيې مدلول باندي دلالت وکري	لرغون: قدیم، لومړنۍ، پخوانی
کتعان: په عراق کې د یوې تاريخي سيمې نوم دي	لطفات: نرمي، نازکي، بشکلا، نرمه او نيكه وينا
کهاله: کهول، کورنۍ	لامانځل: درناوي کول، لمونځ کول، عبادت،
کهول: خاندان، کورنۍ	تجليلول
کوجي: جادو	لور: لورپنه، پېرزوئنه، مهرپاني، شفقت،
کول: کهول، کورنۍ	روادراري
کونين: دواړه جهانونه (دنيا او اختر)	لتير: حمله، د حملې يو بد حالت
کوبت: کلا	لکزېکي: لغوي پانګه
کوټوال: کلاوال، کلا لرونکي، کلا ساتونکي	لوني: شيندي، ورپري، پاشي
کجل: رانجه	((م))
کوتې: ناچل	ماتم: غم، مصيبة
کيميا: د پخوانيو په اصطلاح هغه ماده چې د	ماتپدوني: شکست خورونکي
هغې پواسطه به يې مس په سرو زرو بلول	مامن: وطن، پاڼوي
کڅ: د سيند د غاري کلى	ماهيت: حقیقت، د یو شي سرشت
کوبله: د یو هندی مرغه نوم دي، لکه بلبل چې	مایع: اوبلن

● مبالغه: د چا په ستاینه کې زیاتی چې له اعتدال نه	● ياله دین خخه اووښتی وي
● ملونه: دمل جمع، ملګري	● لري وي
● من: زره، اراده	● مبتلا: روودي، اخته
● مناسبات: راشه درشه، اپيکي	● مجازي: غير حقيقي
● منافقي: دوه مخني	● محتوا: منځانګه، مضمون
● منزه: پاک، سڀځلني	● محشر: د خلکو د راټولپلو خاي، د قیامت ورڅه
● منشاء: سرچينه	● محکوم: تر حکم لاندي، حکم پري شوي
● منظرکشي: د منظرونو ترسيمول	● محسور: سرخوري، سرلوري
● منگور: مار	● مدبر: تدبیر کونونکي، باتدبیره، عاقبت اندېش
● منبنت: قبلول	● مدت: وخت، زمان
● مهجور: مبتلا په هجران، لري، تبعيد شوي	● مدعى: مقصد، هغه خه چې ادعا شوي وي
● مهدب: پاک او سڀځلني، له عيوبونو خخه پاک، د	● مدفن: قبر
● بنو اخلاقو خاوند	● مرتبې: درجي، مقامونه، موقفونه
● مواس: ساتونکي، محافظه	● مرثيه: ويرينه، هغه شعر چې د چا د مرپني وير
● مورفولوژي: آواز پېژندنه	● پکې کپري.
● موعظه: پند او نصيحت	● مرصع: په جواهرو تزین شوي
● موقفت: کاميابي، بريلاتوب، بري	● مرو: د ترکمنستان په جنوب کې د یو بنار نوم دي
● مفروق: هغه عدد چې له بل عدد خخه کمپري	● مرکب: ترکیب شوي، هغه کلمه چې له دوو يا
● مؤرخين: تاريخ ليكونکي	● خو توکو خخه جوره وي
● ميرخمن: دېښمن	● مزاج: طبيعت
● متعلق: تړلې، متصل، يو چا یاخه شي ته منسوب	● مساوات: برابري، يو له بل سره برابرېدل
● متজانس: همجننس، هم شکل، يو ډول	● مسموميت: زهرۍ کېدل
● متناظر: ورته، يوشان	● مشورت: مشوره، مفاهمه
● متناوب: وار په وار، يو په بل پسپي	● مشابهه: ورته، يو چول
● مطابيه: شوخي، هغه وينا چې شوخي او طنز	● مصفى: تصفيه شوي، پاک شوي، خالص، بي
● پکې وي.	● عيءه
● معیار: د اندازه کولو وسیله، سرمشق	● مظلوم: بېچاره، خپلي، چې ظلم پري شوي وي
● مغلوب: شکست خورلې، مانې خورلې	● معتاد: روودي، اخته
● مناهي: د منع جمعه، منع شوي کارونه	● معتزره: عذر غښتونکي
● منثور: هغه کلام چې وزن او قافيه ونه لري	● معصیت: ګناه، نافرمانی
● منديش: د غوريانو پايتخت، يوه ټينګه مشهوره کلا	● مقبول: قبول شوي، خوبش شوي
● مُل: شراب	● مکر: حيله، فرب
● محرقه: يو ډول نارو غي ده، چې دوامداره تبه	● مل: ملګري
● لري.	● مکلف: ګومارل شوي، متعهد کېدل
● محاوره: خبرې اترې، اصطلاح	● ملحد: هغه خوک چې په خدائي عقيده نه لري او

● ويار: افخار	● مجاري: غير واقعي، غير حقيقي
● ويرنه: وير، ماتم، سوگ	● مجهول: هغه خه چې نامعلوم او نآشنا وي
● وبله: يو تر بله	● منفور: دنفرت وړ
● ودنه: وده، نمو، غورپلنډه	● موضوعي: چې په یوه خاصه نقطه او یا یو څای
● وستاكار: د ټويکو جو پونکي	● پوري تپلي وي
● وکرواوه: باطل کول	● منصور: کامياب، حسين بن منصور حلاج چې د
● وته ييز: اقتصادي	● وحدت الوجود د فلسفې لوی علمبردارو.
● وصف: ستانيه، توصيف	● منظوم: هغه کلام چې وزن او قافيه ولري
● وصال: ديدن	● منعكس: انعکاس شوي، خرگند
● ((هـ))	● مورفيم: د ژې تر ټولو کوچني معنا لرونکي واحد
● هجوم: ناخاپه حمله، یرغل	● چې که تجزيء شي خپله معنا له لاسه ورکوي.
● هدایت: لارښونه	● ميرخي: دبمن، دبمني، دبمنان
● هذب: بې عيءه، صاف	● مهر: محبت، دوستي، مينه
● هريوا: د هرات پخوانۍ نوم	● ((نـ))
● هستونې: تخلیقات، ایجادات	● ناثار: تاراج، یلغار
● هسک: آسمان، لور	● نار: اور
● هنريت: د هنر لرونکي	● نانغوتان: ناورېدونکي
● هوري: هلته	● ناورين: مصيبة، ماتم، غم
● هوپ: عزم، اراده	● ناصبور: بې صبره
● هيجان: حيرانېدل، په احساساتو راتلل، جذباتي	● نتلى: زار، زيون، افسرده
● کېدل	● نشاط: خوبني، ارزو، هيله
● هيرو: اتل، قهرمان	● ندامت: پښېمانې
● هزل: هر ډول غير جدي وينا، شعر یا نثر چې	● نصرت: فتحه، سوبه
● غير اخلاقي مضامين ولري او د اجتماعي ادب	● نغوره: اورېدل، اوره
● مخالف وي.	● نوا: آواز، نغمه
● هوا: خواهش، نفس، هوس، ميل، تمنا	● نياو: عدالت، مساوات
● ((ىـ))	● نيرنګ: فرب، مکر، حيله
● يرغ: هغه آس چې تېز رفتار کوي، اسلحه	● نصاب: ټاکلې اندازه چې زکات پري واجبېري،
● يرغالم: یرغل کوم	● درجه، مقام
● یرغل: حمله، هجوم	● نفسی: هوا او هوس، روحي، روحاني
● یون: حرکت، تگ	● ((وـ))
●	● ورم: پند، نصيحت
●	● عظامونه: نصيحتونه کول

- ۱- ادب پوهنه، سید محبی الدین هاشمی، داریک گرخنده کتابخانه اداره، پیپنور، ۱۳۸۱ ه. ش. کال.
- ۲- ادبی بحثونه، گل پاچا الفت، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۱ ه. ش. کال.
- ۳- بدیع او بیان، پوهندوی نور احمد شاکر، خپرونکی: د پوهنې وزارت د تالیف او ترجمې ریاست، ۱۳۵۰ ه. ش. کال.
- ۴- بدیع او د پښتو شعر، اورنگزیب ارشاد، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۶۹ ه. ش. کال.
- ۵- په پښتو ادب کې د سولې انځکاس، خپرنوال محمد عارف غروال، دعلومو اکادیمی، کابل، ۱۳۸۸ ه. ش. کال.
- ۶- پښتنې مېرمنې، عبدالرؤف بېنوا، دولتی مطبعه، ۱۳۲۳ ه. ش. کال.
- ۷- پښتو ادب کې متل، داور خان داود، یونیورستی بک ایجنسی خپر بازار، پیپنور، ۱۹۹۰ م. کال.
- ۸- پښتو لنبلی، عبدالرؤف بېنوا، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۷ ه. ش. کال.
- ۹- پته خزانه، محمد هوتك، د پوهنې وزارت، د دارالتألیف ریاست، دویم جلد، کابل، دولتی مطبعه، ۱۳۳۹ ه. ش. کال.
- ۱۰- په افغانستان کې چاپې بال ته ورپښن خطرونه، پوهنمل شیر احمد ګردیوال، د افغانستان د مطالعاتو مرکز، دانش کتابخانه، پیپنور، ۱۳۷۸ ه. ش. کال.
- ۱۱- پښتو ګرامر، پوهاند صدیق الله ربنتین، یونیورستی بک ایجنسی، پیپنور، ۱۳۷۲ ه. ش. کال.
- ۱۲- پښتو لهجې، خپرنپوه علی محمد منگل، دعلومو اکادیمی، ۱۳۸۷ ه. ش. کال.
- ۱۳- پښتو نحوه، پوهندوی ډاکټره زرغونه ربنتین زبور، د ساپې د پښتو خپرپو او پراختیا مرکز، پیپنور، ۱۳۸۲ ه. ش. کال.
- ۱۴- پښتو اصطلاحات او محاورې، محمد ګل نوري، پښتو ټولنه، ۱۳۲۰ ه. ش. کال.
- ۱۵- تاریخ ادبیات جهان، باکتر تراویک، ژیارونکی عربعلی رضایی، دویم جلد، تهران، ۱۳۸۳ ه. ش. کال.
- ۱۶- تاریخ مرصع، افضل خان خټک، دوست محمد کامل مومند په مقابله او سریزه، پیپنور، ۱۹۷۴ م. کال.
- ۱۷- خانخانی بنامار، سید بهاو الدین مجروح، خپروونکی د کلید د کتاب خپرلو اداره، دویم چاپ، ۱۳۸۵ ه. ش. کال.
- ۱۸- د استاد الفت نشري کلييات، د اسماعيل یون په زيار، خپروونکي د اطلاعاتو او ټکنولوژۍ وزارت، دولتی مطبعه، ۱۳۷۰ ه. ش. کال.
- ۱۹- د پښتو ادبیاتو تاریخ (لغونې او منځنې دورې) سرمحقق زلمی هېوادمل، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ ه. ش. کال.
- ۲۰- بدیع فن او پښتو شاعری، پوهنیار محمد ابراهیم همکار، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۸ ه. ش. کال.
- ۲۱- د مهدی داستاني کلييات، تدوين او سریزه د زرين انځور، د افغانستان د لیکوالو انجمن، کابل، ۱۳۶۷ ه. ش. کال.
- ۲۲- د اشرف خان هجري دیوان، تحقیق، ترتیب او سمونه، همپش خلیل، خپروونکی پښتو اکادیمی پیپنور یونیورستی، ۲۰۰۱ م. کال.
- ۲۳- د لیکوالی فن، سید محبی الدین هاشمی، میرویس کتاب پلورنځی، ۱۳۸۲ ه. ش. کال.
- ۲۴- دریای گوهر، دکتر مهدی حمیدی، دویم جلد، تهران، ۱۳۶۹ ه. ش. کال.
- ۲۵- روهي سندرې، سلما شاهین، پښتو اکادیمی پیپنور یونیورستی، جلون پریس، ۱۹۸۴ م. کال.